

АЛСЫН ХАРАА

2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

МОНГОЛ ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠬᠡᠭᠵᠡᠯᠢᠶᠢᠨ
ᠵᠠᠭᠪᠠᠷ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠷᠲᠤ ᠬᠤᠭᠠᠴᠠᠭᠠᠨ ᠶᠢ
ᠬᠡᠭᠵᠡᠯᠢᠶᠢᠨ ᠪᠣᠳᠯᠣᠭ᠎ᠠ

АЛСЫН ХАРАА
2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

МОНГОЛ ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР

Ерөнхий редактор:

Пүрэвийн ЗОХИХСҮРЭН
Баянгэрэлийн БАТБААТАР

Редакцын баг:

Пүрэвийн ЗОХИХСҮРЭН
Маширын ЭРДЭНЭБАЯР
Даваадоржийн ЭНХБОЛДБААТАР
Өлзийбүрэнгийн ЖАМБЯН

Туслан гүйцэтгэсэн:

Галбадрахын БИЛГҮҮН
Балдан-Ишийн БЯМБАЛХАГВА

Зөвлөх:

Бямбажавын ГАНБАТ
Мягмарсүрэнгийн БАЯРМАГНАЙ
Батцэнгэлийн ЭНХ-АМГАЛАН
Намсрайн БАТНАСАН
Дагдандоржийн АМГАЛАНБААТАР
Отгоншарын БАТНАЙРАМДАЛ
Банзрагчийн БАЯРСАЙХАН
Дагвадоржийн ДОЛГОРМАА
Дуламын БУМ-ЭРДЭНЭ
Чулуунбатын ДАВААСҮРЭН

Дизайнер:

Нямжавын БЯМБАЦОГТ
Жаргалсайханы МӨНХСАЙХАН

Гэрэл зураг:

МРА.МН
Жамбалын БАТБААТАР /Бакү/
Хишигтогтохын ТҮШИГ

Хавтасны зураг:

Батбаатарын ЦОЛМОНБАЯР

Улаанбаатар хот 2022 он

Copyright © ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

Энэхүү бүтээлийн зохиогчийн эрхийг хуулиар хамгаалсан болно. Бүтээлийг ашгийн бус зорилгоор олон нийтэд түгээх, хуваалцах, ашиглах, хэрэглэх эрхтэй бөгөөд гагцхүү эх сурвалжийг дурдана уу.

Хэвлэлийн эхийг Нэпко хэвлэлийн газарт бэлтгэж,
"Мөнхийн үсэг" ХХК-ийн хэвлэх үйлдвэрт хэвлэв.

ISBN: 978-9919-511-63-0

АЛСЫН ХАРАА 2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

АЛСЫН ХАРАА:
МОНГОЛ УЛС 2050 ОНД НИЙГМИЙН ХӨГЖИЛ,
ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨСӨЛТ, ИРГЭДИЙН
АМЬДРАЛЫН ЧАНАРААР АЗИД ТЭРГҮҮЛЭГЧ
ОРНУУДЫН НЭГ БОЛНО.

ЭРХЭМ ЗОРИЛГО:

Үндэс язгуур, төрт ёс, өв соёлоо дээдэлж,

Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлээ эрхэмлэж,

Хүн төрөлхтний дэвшилтэт ололтыг дэмжиж,

Хөрст дэлхий, унаган байгалиа хайрлан хамгаалж,

Амар тайван, хүмүүнлэг нийгмийг цогцлоож,

Ардчилал, шударга ёсны засаглалыг бэхжүүлж,

Өөрийгөө тэтгэсэн эдийн засаг нь өрх, иргэн бүрд тэгш,
хүртээмжтэй хүрсэн,

Эрүүл чийрэг, эрдэм боловсролтой, эх оронч, хөрвөх
чадвартай, оюунлаг, бүтээлч иргэнтэй улс болж хөгжинө.

УРЬДЫН СУРГАМЖ, УРТЫН БОДЛОГО

Урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулах үндэслэл, шаардлага	10
Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тогтолцоо ба шинэчлэл	20
Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн талаарх олон улсын туршлага	22
Дэлхийн хөгжлийн өнөөгийн чиг хандлага	26
Монгол Улсын өнөөгийн нөхцөл байдлын шинжилгээ	30
Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хувилбар, тооцоолол	36

МОНГОЛ УЛСЫН ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР 52

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого	56
“Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030” болон “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын уялдаа	80

УНШИГЧ ТАНАА

Монгол Улс ардчилсан Үндсэн хуулиа хэлэлцэн баталж, бүх нийтийн чөлөөт сонгууль явуулан, байнгын ажиллагаатай парламентаа үүсгэн байгуулж, хүний эрх, эрх чөлөө, үндэснийхээ эв нэгдлийг эрхэмлэсэн хүмүүнлэг, иргэний нийгмийг цогцлуулан хөгжүүлэх их замд шилжин орсон билээ.

Монгол улс нийгэм, эдийн засгийн шинэ тогтолцоонд шилжин орсноос хойш 30 жилийн амжилт, ололт, сорилт бэрхшээл, түүхэн сургамжийг нэгтгэн дүгнэж, өнөөгийн нөхцөл байдлаа тодорхойлон, дэлхийн хөгжлийн чиг хандлага, олон улсын туршлагыг судалж, цаашдын хөгжлийн төсөөлөл, шаардлагатай тооцоо судалгаа, нотолгоо баримтад үндэслэн ирэх 30 жилийн хөгжил, дэвшлийн чиг хандлага, хүрэх түвшинг тодорхойлж, боловсруулсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого нь нэгэн жарны тэнхлэг бүхий хөгжлийн тулгуур бодлого билээ.

Монгол Улсын Засгийн газраас бүтэн жил гаруй хугацаанд 1,500 гаруй салбар салбарын эрдэмтэд, судлаачид, бодлого тодорхойлогчид, салбарын мэргэжилтэн, төрийн албан хаагчид, улс төр, нийгмийн зүтгэлтнүүд, олон нийтийн өргөн оролцоотойгоор хамтран ажиллаж, Ажлын хэсэг, эрдэмтэн судлаачдын нөр их судалгаа, хөдөлмөрийн үр дүнд Улсын Их Хурлын 2020 оны хаврын чуулганаар “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлагдан хэрэгжиж эхэлсэн.

Нөгөө талаар дэлхий нийтэд Ковид-19 цар тахал гарч, улмаар нийгэм, эдийн засгийн бүхий л харилцаанд шууд болон шууд бусаар нөлөөлж, урьд өмнө дэлхий дахинд тохиолдож байгаагүй томоохон сорилтуудыг бий болголоо. Дэлхий нийтийг хамарсан Ковид-19 цар тахлын сөрөг

нөлөөгөөр дэлхийн эдийн засаг 2020 онд 3.1 хувиар агшсан нь 2009 оны санхүүгийн их хямралаас хойш хамгийн өндөр агшилт болсон бөгөөд цар тахлын дэгдэлтийг бууруулах зорилгоор улс орнууд бүх нийтийн хөл хорио тогтоосон нь бизнес, аж ахуй эрхлэгчдэд хүндээр тусаж, үйлдвэрлэл, үйлчилгээний хэмжээг огцом бууруулсан билээ.

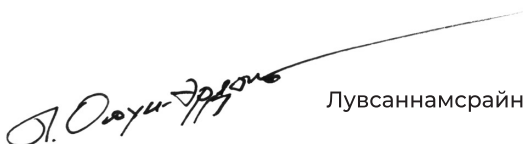
Дэлхий нийтээр хямралт нөхцөл байдлаас бүрэн гарч чадаагүй байхад ОХУ, Украины дайн эхэлж, геополитикийн үүссэн нөхцөл байдал нь манай Монгол Улс болон БНХАУ зэрэг хөрш орнуудад илүү нөлөөлж, олон сорилт, бэрхшээлийг бий болгож байна.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын эхний үе шатыг амжилттай хэрэгжүүлэх, үүссэн нөхцөл байдлыг харгалзан Ковид-19 цар тахлаас үүдэлтэй нийгэм, эдийн засгийн хүндрэл, сөрөг үр дагаврыг даван туулж, Монгол Улсын хөгжлийг хязгаарлаж буй хүчин зүйлсийг шийдвэрлэх зорилгоор Монгол Улсын Засгийн газраас “Шинэ сэргэлтийн бодлого” боловсруулан, Улсын Их Хуралд өргөн барьснаар 2021 оны арванхоёрдугаар сарын 30-ны өдөр батлагдан, хэрэгжиж эхлээд байна.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого болон түүнийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг боловсруулах түүхэн үйл хэрэгт гар бие оролцож, сэтгэл оюун, эрдэм мэдлэг, ур чадвараа дайчлан, үнэтэй хувь нэмэр оруулан үр бүтээлтэй хамтарч ажилласан эрдэмтэн судлаачид, бодлого тодорхойлогчид, салбарын мэргэжилтэн, төрийн албан хаагчид, улс төр, нийгмийн зүтгэлтнүүдэд, хэлэлцүүлгийн явцад үнэ цэнтэй санал, зөвлөгөөгөө ирүүлсэн иргэд, олон нийтэд, эх орныхоо ирээдүйн хөгжил дэвшлийг бүтээхэд сэтгэл нэгдэн итгэл дүүрэн буй нийт ард иргэддээ талархал илэрхийлье.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого бодит үйл хэрэг болж, эх орон минь нийгмийн хөгжил болон эдийн засгийн өрсөлдөх чадвар, иргэдийн амьдралын чанараар бүс нутагтаа тэргүүлсэн Улс болон хөгжих болтугай!

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙД

Лувсаннамсрайн ОЮУН-ЭРДЭНЭ

“АЛСЫН ХАРАА 2050” МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ”-ЫГ БАТЛАХ ТУХАЙ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛЫН ТӨСЛИЙГ ТАНИЛЦУУЛЖ ХЭЛСЭН ҮГ

2020 оны 4 дүгээр сарын 10-ны өдөр, Төрийн Ордон

Монгол Улсын Их Хурлын дарга, эрхэм гишүүд ээ!

Та бүхэнд Ардчилсан хувьсгалын 30 жилийн ойн мэнд дэвшүүлье.

Эзэн Чингис хааны удирдсан 100 мянга хүрэхгүй Монгол цэргүүд Энэтхэгээс Вьетнам, Солонгосоос Балканы хойг хүртэл Монголын эзэнт гүрнийг байгуулж байсан түүхтэй.

Тэгвэл бид шинэ Үндсэн хуулиа баталж, ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээс хойш 30 жилийн хугацаа өнгөрсөн байна. Гучин нас гэдэг хүнээр бол харьцангуй төлөвших нас юм. Хошуу дэвсэх хүмүүсийн тоо багасаж, хариуцлага нэхсэн олны харц нэмэгдэх нь зүй ёсны асуудал. Нэг үгээр хэлбэл Монголын ардчилал өнөөдөр нялх биш болсон.

Ардчилсан хувьсгал Монголчууд бидэнд эрх, эрх чөлөө, олон ургалч үзэл, чөлөөт хэвлэл, олон намын тогтолцоо бүхий парламентын засаглал, зах зээлийн чөлөөт эдийн засаг зэрэг олон чухал үнэт зүйлсийг авчирсан нь түүхэн үнэн. 1993 онд Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүн 790 сая ам.доллар байсан бол өнөөдөр 13.8 тэрбум ам доллар болж, 17.5 дахин өсчээ. Энэ ч бас тоон утгаараа чамлахааргүй амжилт юм.

Хэдий тийм боловч баян ядуугийн ялгаа эрс гүнзгийрч, орлогын тэгш бус байдал газар авч, далд эдийн засаг цэцэглэн, нийгмийн шударга ёс алдагдаж, нийт хүн амын 28.4 хувь буюу бараг гурван хүн тутмын нэг нь дунджаас доогуур түвшинд өнөөдрийг хүртэл амьдарч байгаа нь өнгөрсөн 30 жилийн гашуун сургамж билээ.

Тийм ч учраас ардчилсан хувьсгалын 30 жилийн ололт амжилт, алдаа дутагдлыг нэгтгэн дүгнэж, айсуй 30 жилийн хөгжлийг урт хугацаагаар төлөвлөн боловсруулах үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Монгол Улсын Ерөнхий сайд Ухнаагийн Хүрэлсүх захирамж гарган байгуулсан.

Ажлын хэсэгт холбогдох яам, агентлагийн 329 мэргэжилтэн, 21 аймаг, 330 сумын 618 төрийн албан хаагч, эрдэм шинжилгээний байгууллага, их дээд сургуулийн 181 эрдэмтэн судлаач болон мэргэжлийн холбоод, хувийн хэвшлийн 384 төлөөлөл, нийт 1512 хүн оролцож, нэг жилийн хугацаанд ажиллалаа.

Энэхүү үзэл баримтлалын төсөлд саналаа өгч идэвхтэй хамтран ажилласан олон нийт, улс төрийн намууд, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагуудад талархал илэрхийлье!

Ирээдүйг илүү тод харахын тулд өнгөрснөө зөв дүгнэх шаардлагатай нь ойлгомжтой. Өнгөрсөн 30 жилийн хөгжлийн бодлогод зохист дүн шинжилгээ хийхийн тулд Монгол Улсын сүүлийн 100 орчим жилийн хөгжлийн бодлогыг таван үе шатанд хуваан авч үзсэн болно.

Мөн 1914 оны “Монголор” хамтарсан нийгэмлэг, 1924 оны Баялгийг бадруулах хэлтэс, 1932 оны Шинэ эргэлтийн бодлого, 1945 оны Улсын төлөвлөгөөний комиссоос боловсруулсан “8 удаагийн таван жилийн төлөвлөлт” болон “Монгол Улсын Хөгжлийн үзэл баримтлал”, “Монгол Улсын XXI зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр”, “Монгол Улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал”, “Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого”, “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030” зэрэг Монгол улсын хөгжилд түүхэн үүрэг гүйцэтгэсэн тогтоол шийдвэр, хөгжлийн баримт бичгүүдэд нарийвчилсан шинжилгээ хийж, олон улсын байгууллагуудтай хамтарч нөхцөл байдлын дүгнэлт гаргасан.

Нөхцөл байдлын шинжилгээгээр Монгол Улс өнөөдөр ижил гараанаас гарсан дэлхийн бусад орнуудаас хөгжлийн үзүүлэлтүүдээр хоцорсон хэвээр байна. Аялал жуулчлалын өрсөлдөх чадвараар 136 орноос 102 дугаарт, нэг хүнд ногдох газар нутгийн хэмжээгээр дэлхийд нэгдүгээрт жагсдаг ч газар тариалан, үндэсний үйлдвэрлэлийн хэмжээгээр 192 орноос 180 дугаарт, нэг хүнд ногдох малын тоогоор дэлхийд тэргүүлдэг ч малын түүхий эд, хүнсний экспортоор өнөөдрийг хүртэл дэлхийд эрэмбэлэгдэж чадаагүй байна.

Монгол хүүхэд дэлхийд оюуны чадавхаар долоодугаар байрт байгаа ч, оюуны чадавхаа ашиглах ур чадвараар 49 дүгээрт, хэрэглэх чадвараа хөгжүүлэх байдлаар 59 дүгээрт, бүтээх үзүүлэлтээр 111 дүгээр байрт орж байна. Их дээд сургуулийн өрсөлдөх чадвараар бид эхний 1000-д ч эрэмбэлэгдэж чадахгүй байна. Монгол Улсын Их Сургууль гэхэд 3018 дугаарт жагсаж байна.

Монголчууд бид гуравхан саяуулаа ч хүний хөгжлийн үзүүлэлтээр дэлхийд 189 орноос 92 дугаарт, боловсролын үзүүлэлтээр 103 дугаарт, дундаж наслалтын үзүүлэлтээр 107 дугаарт, өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтээр 141 орноос 102 дугаарт эрэмбэлэгдэж, төслөг 60 оронтой харьцуулбал Грек, Аргентин, Хорват болон Венесуэлийн өмнөхөн 57 дугаарт жагсаж байна.

Үндсэн шалтгааныг далайд гарцгүй, дэд бүтэц сул хөгжсөн, хот, хөдөөгийн хөгжлийн ялгаа их, уур амьсгалын эрс тэс нөхцөлтэй, уул уурхайгаас хэт хамаарал бүхий тогтвортой бус эдийн засагтайг мэргэжилтнүүд холбон тайлбарлаж байна.

Түүнчлэн сонгууль дагасан дөрвөн жилийн циклтэй, төрийн мэргэшсэн албан хаагчид улс төрөөс шалтгаалж, тогтвортой ажиллах боломжгүй байдаг. Гадны хөрөнгө оруулалтад таагүй ханддаг. Гэрээгээр хүлээсэн үүрэгтээ эзэн болдоггүй, хариуцлага хүлээх чадвар сул зэрэг засаглалын гажуудал хөгжилд томоохон чөдөр тушаа болж байна гэдгийг ч онцлон дүгнэлээ.

Эрдэмтэн судлаачид, ажлын хэсэг, олон улсын байгууллагын зөвлөхүүд өнгөрсөн 30 жилд бий болсон хамгийн эмзэг асуудал бол орлогын тэгш бус байдал гэдэгт санал нэгдлээ. “Экономист” сэтгүүлээс эрхлэн гаргадаг “Дэлхийн ардчиллын индекс” 2020 оны тайланд олон улсын хэмжээнд ардчиллын томоохон сорилт бол тэгш бус байдал гэдгийг онцоллоо. Энэ утгаараа дэлхийн улс орнууд чинээлэг дундаж давхаргын нийт хүн амд эзлэх хувь хэмжээг нэмэгдүүлэхэд голлон анхаарч байгааг бид мэдэх билээ.

Хаана хүрэхээ харахгүй бол тэнд хэзээ ч очихгүй нь тодорхой. Салбар дамнасан томоохон сорилтуудыг богино хугацаанд шийдвэрлэх боломжгүй нь ойлгомжтой. Тиймээс улс орнууд хөгжлийн бодлогоо урт хугацаагаар, өөрийн үндэсний онцлогтоо тулгуурлан төлөвлөдөг.

Жишээлбэл, ОХУ – 2036, Энэтхэг-2030, Ирланд-2040, БНХАУ–2049, Сингапур-2030, Казахстан-2050, Израйл-2050, Норвеги - 2060, Япон – 2114 он хүртэл тус тус хөгжлийн бодлогоо урт хугацаагаар төлөвлөжээ.

Дэлхий даяар тархсан титэмт вирусн нөлөөлөл, хурдацтай өрнөж буй аж үйлдвэрийн дөрөвдүгээр хувьсгал зэрэг хүчин зүйлс дэлхийд тэр дундаа даяаршилд цоо шинэ хандлага авчрахаар байна.

Дэлхийн эдийн засаг 2050 он гэхэд хоёр дахин нэмэгдэж, БНХАУ, АНУ, ОХУ, Индонез, Мексик, Турк зэрэг улсууд дэлхийн эдийн засгийн 50 хувийг үйлдвэрлэж, Энэтхэг, Вьетнам, Бангладеш зэрэг улс орнууд хамгийн хурдтай өсөлттэй эдийн засагтай болж, эдийн засгийн шинэ тоглогч болох урьдчилсан тооцоолол гарч байна.

“Алсын хараа-2050” хөгжлийн үзэл баримтлал нь Монголын эзэнт гүрний түүх, нүүдэлчин соёл иргэншил, үндэсний давтагдашгүй ижилсэл ба ондоошилд суурилж, дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлага, олон улсын дэвшилтэт үзэл баримтлалтай хослуулсан “Монгол хөгжлийн загвар” болон Улсын Их Хурал, Засгийн газраар батлагдан гарсан 567 салангид бодлогын баримт бичгүүдийн нэгтгэл юм.

Энэхүү үзэл баримтлал нь үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, хүний хөгжил, амьдралын чанар ба дундаж давхарга, эдийн засаг, сайн засаглал, ногоон хөгжил, амар тайван аюулгүй нийгэм, бүсчилсэн хөгжил, Улаанбаатар ба дагуул хот гэсэн есөн зорилго, 50 зорилтоос бүрдэх бөгөөд 2021-2030, 2031-2040, 2041-2050 он гэсэн гурван 10 жилээр хөгжлийн үе шатуудаа тодорхойлж, шалгуур

үзүүлэлтүүдийг тооцсон болно. Нийт 187 томоохон төслийг хэрэгжүүлэхээр тусгаснаас 52 төслийн хувьд ТЭЗҮ-г шинээр хийх шаардлага тулгарч байна.

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал, бодлогын гол цөм нь Монгол хүн байх бөгөөд Дэлхийн банкны аргачлалаар чинээлэг дундаж давхаргын суурь түвшинг 16.2%-аар тооцож, 2050 он гэхэд 80%-д хүргэх, нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний суурь түвшинг 4,009 ам.доллараар авч, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр 2030 онд 8,299 ам.доллар, 2040 онд 12,000 ам.доллар, 2050 онд 15,000 ам.доллар байхаар тооцож, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хувь хэмжээ 6.1 дахин тэлж, 168.3 их наяд хүрэхээр төсөөлөв.

Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, үндэсний аюулгүй байдал, байгаль орчны асуудлыг тус үзэл баримтлалд салбар дамнасан асуудал, нэвчих үнэт зүйлээр тусгасан бөгөөд асуудлын логик уялдаа, шалтгаант холбооны давхцыг тодорхойлсон аргачлал ашигласан болно.

Эрүүл мэнд, боловсролын салбарын чанар, орон сууц, орлогын түвшин, хүрээлэн буй орчин, баталгаат ажлын байр, амьдралын чанар, сэтгэл ханамжийн түвшин, нийгмийн аюулгүй байдлыг сайжруулах замаар хүний хөгжлийн үзүүлэлтийн суурь түвшинг 0.74-өөр тооцож, 2030 онд 0.8, 2040 онд 0.85, 2050 онд 0.9 -д хүргэх зорилт тавьсан.

Эдийн засгийн өрөөсгөл бүтэц, тогтворгүй өсөлтийг шийдвэрлэхийн тулд нэмүү өртөг шингээсэн уул уурхай, түүнийг холбосон дэд бүтцийн мега төслүүд, боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар (Хүнд, хөнгөн, хүнс гэсэн гурван төрөлжилттэйгээр хөдөө аж ахуйн салбарыг багтаасан), эрчим хүчний салбар, тээвэр, логистикийн салбар, төрөлжсөн аялал жуулчлал түүнийг дагасан үйлчилгээ, жижиг дунд үйлдвэрлэл, мэдлэгжсэн, бүтээлч эдийн засгийн салбарыг эдийн засгийн тэргүүлэх салбараар зарлаж, төрөөс бодлогоор онцгойлон дэмжихээр тусгаж, Импортлогч улсаас Экспортлогч улс байх томоохон зорилт дэвшүүлсэн болно.

Эдийн засгийн дундаж өсөлт 6.0 хувь байхад энэ хөтөлбөр бүрэн хэрэгжих үндэслэлтэй гэж үзсэн бөгөөд эрсдлийн шинжилгээгээр эдийн засгийн суурь тооцооллуудыг хамгийн бага үзүүлэлтээр авч үзсэн.

Монгол Улс 2030 онд 4 сая, 2040 онд 4.6 сая, 2050 онд 5.4 сая хүн амтай байхаар байна. Хүн амын төвлөрлийн эсрэг нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлэхгүй бол Нийслэл Улаанбаатар хотын хүн ам 3.6 саяд хүрэх төлөвтэй байна.

Тиймээс хот, хөдөөгийн зохист тэнцвэрийг тусгасан, эдийн засгийн жам ёсны хөгжлийн урсацтай уялдуулах байдлаар бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлалыг шинээр тодорхойлов.

Энэ үзэл баримтлал хэрэгжих үндэс суурь нь мэдээж сайн засаглал юм. Сайн засаглалыг бүрдүүлэхийн тулд улс төр бизнесийн эрх мэдлийг ангилж, хувь хүн бүлэгт үйлчилдэг биш хуульд захирагддаг төр засгийг төлөвшүүлж, улс төрийн намын санхүүжилт болон шүүх засаглалын хяналт тэнцвэрт томоохон реформ хийх шаардлагатай байгаа нь харагдаж байна.

Их дээд сургуулиуд, судалгааны хүрээлэнгүүд, хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд төр засгийн шийдвэрийг академик түвшинд үнэлж, төр засгийн үйлчилгээг хүнээс хараат бус болгох зорилгоор цахим шилжилт хийж, ёс зүй өндөр иргэний нийгэм төлөвшүүлэн бүрдүүлэхэд голлон анхаарахаар тус үзэл баримтлалд тусгагдсан болно.

Хөрвөх чадвар бүхий монгол хүнээ дэмжиж, эх оронч, эрүүл чийрэг, дэлхийд өрсөлдөх боловсролтой, эргэлтийн хөрөнгөтэй, идэвхтэй монгол иргэнээр нийгмийн хөгжлөө хурдасгаж, өрсөлдөх чадвараараа бүс нутагтаа төдийгүй дэлхийд тэргүүлцгээе.

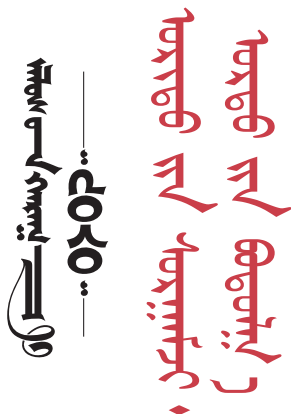
2050 онд дэлхий дахин Монгол Улсын өнгөрсөн 30 жилийн ололт амжилтыг сайшаан магтаж, Монгол Улсын амжилтаас суралцах, түүхийг хамтдаа бүтээцгээе!

Эцэг дээдэс маань 30 жилийн дотор дэлхийн түүхийг өөрчилсөн шиг, эх орон маань 30 жилийн дотор дэлхийд гайхагдсан хөгжлийн түүхийг дахин бүтээх болтугай.

Монгол Улсын Их Хурлын эрхэм гишүүдээ!

“Алсын хараа 2050, Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал” батлах тухай УИХ-ын тогтоолын төслийг хэлэлцэх эсэх асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж өгнө үү.

Анхаарал хандуулсанд баярлалаа.

МОНГОЛ ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР

УРЬДЫН СУРГАМЖ, УРТЫН БОДЛОГО

УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛАХ ҮНДЭСЛЭЛ, ШААРДЛАГА

Хаана хүрэхээ харахгүй бол тэнд хэзээ ч хүрэхгүй нь тодорхой. Салбар дамнасан томоохон сорилтуудыг богино хугацаанд шийдвэрлэх боломжгүй нь ч ойлгомжтой. Тиймээс л улс орон бүр хөгжлийн урт, дунд, богино хугацааны бодлого төлөвлөлт, тооцоолол, төсөөллийг өөрийн улс орны онцлогт тохируулан хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улс ардчилсан шинэ Үндсэн хуулиа баталж, ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээс хойш өнгөрсөн 30 жилд Монголын нийгэм олон сорилтыг даван туулж иржээ. Эрх, эрх чөлөө, олон ургалч үзэл, чөлөөт хэвлэл, чөлөөт ардчилсан сонгууль, олон намын тогтолцоо бүхий парламентын засаглал, зах зээлийн эдийн засгийг цогцлоосон хэдий ч нөгөө талдаа Монгол Улс хөгжлийн олон үзүүлэлтээр бүс нутгийн улс орнууд, дэлхийн дунджаас доогуур байна. Түүнчлэн орлогын тэгш бус байдал бий болж, баян ядуугийн ялгаа гүнзгийрэн засаглалын тогтворгүй байдал үүсэж, урт хугацааны бодлого алдагдан, авлига хээл хахууль газар авч, нийгмийн шударга ёс хэврэгшиж, Монгол Улсын үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлд эрсдэл нүүрлэж байгаа нь бодит сургамж билээ.

Нийгмийн хөдөлгөгч хүч болсон дундаж давхарга эмзэг нимгэн байгаа нь тэгш бус байдлыг бий болгож, ардчиллын суурь үнэт зүйлийг ганхуулж буй нь зөвхөн Монголд ч биш, дэлхий дахины тулгамдаж буй асуудал юм. Энэхүү тэгш бус байдлаас улбаатай хүндрэл Монгол Улсын хувьд өнгөрсөн 30 жилийн үндсэн сорилт байв. Энэ хугацаанд ядуурлыг бууруулахад чиглүүлэн явуулсан халамжийн бодлого хангалттай үр дүнд хүрч чадаагүйг хөгжлийн суурь үзүүлэлтүүд нотолж байна. Монгол Улсад эдийн засаг, нийгэм, хүний хөгжлийн болон аюулгүй байдал, байгаль орчин, хот хөдөөгийн хөгжлийн ялгаа зэрэг хөгжлийн олон асуудал шийдлээ хүлээсээр байна. Цаашид нийгмийн дундаж давхаргаа дэмжих цогц бодлого баримталж ажиллах бодит шаардлага үүсэж байна.

ӨНГӨРСӨН 30 ЖИЛД

Хүн ам

2.2 сая ➔ **3.3 сая**

Дундаж насралт

62.8 ➔ **71.01**

ДНБ

1993 он

768.4 сая \$

2021 он

15.1 тэрбум \$

19.6 ДАХИН
ӨССӨН

Эх сурвалж: Үндэсний
Статистикийн Хороо, 2022

Сүүлийн 30 орчим жилийн хугацаанд дэлхийн эдийн засгийн хямралаас шалтгаалан 2009 онд эдийн засаг 1.3 хувь хүртлээ унаж байсан бол Оюутолгойн зэсийн ордыг ашиглах ажил эхэлснээс хойш уул уурхайн салбарын өсөлт нь эдийн засгийн өсөлтөд нөлөөлж, 2011 онд эдийн засгийн өсөлт 17.3 хувьд хүрч, дэлхийд хамгийн өндөр өсөлттэй гарч байв. Харамсалтай нь уул уурхайн түүхий эдийн үнэ буурахтай зэрэгцэн эдийн засгийн өсөлт унаж, улсын төсөв буурч, Засгийн газрыг өрийн дарамтад оруулах болсон нь дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрсний үнийн хэлбэлзэл, экспортоос ихээхэн хамааралтайг илтгэсэн томоохон сургамж юм.

Эдүгээ Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн 1/4, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын 70 гаруй хувь болон нийт экспортын 90 гаруй хувийг эрдэс баялаг, уул уурхайн салбар дангаараа бүрдүүлж байна. Ийнхүү улсын эдийн засаг цөөн салбараас хэт хамааралтай, өрсөлдөх чадвар сул, боловсруулах аж үйлдвэр хөгжлийн хувьд хоцрогдмол, нэмэгдсэн өртөг шингэсэн эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэггүйгээс улс орны эдийн засаг гадаад зах зээлээс хараат, эмзэг тогтворгүй байгаа билээ.

Манай улсын экспортын орлогын 93 хувийг уул уурхайн бүтээгдэхүүн бүрдүүлж буйн 60 гаруй хувийг зөвхөн нүүрс, зэс эзэлж байна. Сүүлийн 15 жилд дунджаар 2.0 тэрбум ам.доллар буюу дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 15 хувьтай тэнцэх хэмжээний орлогоосоо давсан зарлагатай явж ирснээр Монгол Улсын нийт гадаад өр 31.2 тэрбум ам.долларт хүрч, ижил түвшний улс орнуудтай харьцуулахад хамгийн өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл, өрх гэрийн түвшинд ч, улс орны түвшинд ч бид орлогоосоо давсан хэрэглээтэй байгаа маань өрийн дарамтад орох эрсдэлийг үүсгээд байна.

Өнөөдөр бид эрчим хүчний хэрэглээнийхээ 25 хувийг импортоор авдаг.

Монгол Улс нэг хүнд ногдох малын тоо, газар нутгийн хэмжээгээр дэлхийд тэргүүлдэг. Гэвч хүнсний үйлдвэрлэлийн өрсөлдөх чадвараар 192 орноос 180 дугаарт эрэмбэлэгдэж байна.

1990 онд нийгмийн өөрчлөлт шинэчлэлттэй холбоотой 38 хувьтай байсан ядуурал өнөөдөр 27.8 хувьтай байгаа нь манай улсын бараг гурван хүн тутмын нэг нь ядуу амьдарч байна. Ядуурал, ядууралд орох эмзэг байдал өндөр байх суурь шалтгаан нь ажилгүйдэл болж байна.

Монгол Улс жилд 6.8 тэрбум ам.долларын бараа бүтээгдэхүүн гаднаас худалдан авч байна. Дунджаар 1 тэрбум ам.долларыг газрын тосны бүтээгдэхүүнд, 605 сая ам.долларыг хүнсний бүтээгдэхүүнд, 140 сая ам.долларыг эрчим хүчний хэрэглээнд зарцуулдаг.

ӨНГӨРСӨН 30 ЖИЛД

Хүний хөгжлийн үзүүлэлт

0.579 > 0.749

Ядуурал

38 > 27.8

Улаанбаатар хотын

хүн ам

хэт төвлөрөл

586.2 мянга

(нийт хүн амын 27.2%)

1 сая 639.2 мянга

(нийт хүн амын 47.6%)

Эх сурвалж: Үндэсний
Статистикийн Хороо, 2022

МОНГОЛ УЛС ӨНӨӨДӨР ХӨГЖЛИЙН ЗАРИМ ҮЗҮҮЛЭЛТЭЭР

Хүний хөгжлийн үзүүлэлтээр 99/189 (2020)	Аз жаргалын үзүүлэлтээр 68/149 (2020)	Жендэрийн зөрүүтэй байдлын үзүүлэлтээр 79/149 (2020)	Эрх чөлөөний үзүүлэлтээр 84 ОНОО ЭРХ ЧӨЛӨӨТ ОРОН (2022)	Энхтайвны үзүүлэлтээр 42/160 (2021)	Засгийн газрын үр нөлөөг тодорхойлох үзүүлэлтээр 103/192 (2018)	Хуулийн засаглалын үзүүлэлтээр 103/192 (2018)	Иргэдийн дуу хоолой ба хариуцлагын үзүүлэлтээр 88/204 (2019)
---	---	--	---	---	---	--	--

● Судалгаанд
хамрагдсан орны тоо

● Монгол Улс

“Манай улсын нийт
хүн амын **61.3**
хувь хөдөлмөрийн
насныхан буюу хүн
амын цонх үе нээгдсэн
ч тэдний **52.3** хувь нь
л хөдөлмөр эрхэлж
байна.”

Нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, улс төрийн шинэчлэлд шууд чөдөр тушаа болж буй авлига, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, түүнтэй тэмцэх үйл ажиллагаа нь хууль өөрчлөх, хяналт шалгалт тавих, хариуцлага хүлээлгэх төдийхнөөр хязгаарлагдах учиргүй. Иймд авлига, ашиг сонирхлоос сэргийлэх үндэсний тогтолцоо бүрдүүлж, нийгмийн бүхий л хүрээнд авлигыг үл тэвчих хандлага тогтоох шинэ үзэл баримтлал, арга зам хэрэгтэй юм. Улс төрийн тогтворгүй байдлыг даган бодлогын тогтворгүй байдал хэвшил болж ирлээ. Дэлхийн банкны засаглалын судалгааны иргэдийн дуу хоолой ба хариуцлага гэсэн үнэлгээнд Монгол Улсын үзүүлэлт 204 орноос 88 дугаарт эрэмбэлэгдсэн байна. Сул засаглал нь авлига, хээл хахууль, үр дүн муутай бодлого, тогтворгүй төрийн алба зэрэг Монгол улсын төр, засгийн дархлааг сулруулж, үндэсний нэгдмэл байдалд эрсдэл учруулж байна.

Энэ бүхнээс үндэслэн дүгнэхэд Монгол Улсын цаашдын ирээдүйн макро эдийн засгийн бодлого нь урт хугацаанд тогтвортой, мөчлөг сөрсөн, өрийн дарамт болон зардлын өсөлтийн нарийвчлан тооцсон аргачлалаар дунд хугацаанд эдийн засгийг тогтворжуулж, улмаар урт хугацаанд тогтвортой хөгжлийг хангасан өөрөө өөрийгөө тэтгэсэн, гадаад зах зээлийн сөрөг өөрчлөлтөөс дархлагдсан байх шаардлагатай бөгөөд эдийн засгийн өсөлт хүний хөгжил, дундаж орлоготой иргэдийг тэтгэх цогц бодлого руу илүүтэй чиглэх бодит шаардлагыг бий болгож байна. Иймд бид өнгөрсөн 30 жилийг бүхэлд нь дүгнэж, ирэх 30 жилийг бодитойгоор төсөөлсөн урт хугацааны хөгжлийн бодлого, үзэл баримтлал боловсруулах түүхэн шаардлага үүссэн.

Ирээдүйг илүү тод харахын тулд өнгөрснөө зөв дүгнэх шаардлагатай нь ойлгомжтой. Өнгөрсөн 30 жилийн хөгжлийн бодлогод зохист дүн шинжилгээ хийхийн тулд Монгол Улсын сүүлийн 100 гаруй жилийн хөгжлийн бодлогыг авч үзсэн.

Мөн 1914 “Монголор” хамтарсан нийгэмлэг, 1924 оны Баялгийг бадруулах хэлтэс, 1932 оны Шинэ эргэлтийн бодлого, 1945 оны

Хэвлэлийн эрх чөлөөний үзүүлэлтээр 70/180	Авлигын үзүүлэлтээр 110/180	Өрсөлдөх чадварын үзүүлэлтээр 102/141	Бизнес эрхлэх орчны үзүүлэлтээр 190/81	Аялал жуулчлалын үзүүлэлтээр 102/136	Логистикийн гүйцэтгэлийн үзүүлэлтээр 130/160	Хил давсан худалдааны үзүүлэлтээр 143/190	Байгаль орчны гүйцэтгэлийн үзүүлэлтээр 83/180
(2020)	(2021)	(2019)	(2020)	(2020)	(2018)	(2020)	(2018)

Улсын төлөвлөгөөний комиссоос боловсруулсан найман удаагийн 5 жилийн төлөвлөлт болон Монгол улсын Хөгжлийн үзэл баримтлал, Монгол улсын XXI зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр, Монгол улсын бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, Мянганы хөгжлийн зорилтод суурилсан үндэсний хөгжлийн цогц бодлого, Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал 2030 зэрэг Монгол улсын хөгжилд түүхэн үүрэг гүйцэтгэсэн тогтоол шийдвэр, хөгжлийн баримт бичгүүдэд нарийвчилсан шинжилгээ хийж, олон улсын байгууллагуудтай хамтарч нөхцөл байдлын дүгнэлт гаргаж, бодлогын зорилго, зорилтуудаа тодорхойлсон.

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

Монгол Улсын хөгжлийн бодлого
төлөвлөлтийн түүхэн үечлэлийг
дараах байдлаар тоймлож болно

1911	1921	1924	1940	1966	1989	2019
Үндэсний эрх чөлөөний төлөө тэмцлийн ялалтын үе	Ардын хувьсгалын үе	Шинэ нийгэм, шинэ эргэлтийн бодлогын үе	Социалист бүтээн байгуулалтад шилжсэн үе	Социалист бүтээн байгуулалт эрчимжсэн үе	Ардчилсан хувьсгалын 30 жил	

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

1911

ҮНДЭСНИЙ ЭРХ ЧӨЛӨӨНИЙ ТӨЛӨӨ ТЭМЦЛИЙН ЯЛАЛТЫН ҮЕ

1920

УЛС ТӨР: ХХ зууны эхээр монголчууд нэгдэн нийлж “Үндэсний эрх чөлөө, тусгаар тогтнолын төлөө” тэмцсэний үр дүнд 1911 оны арванхоёрдугаар сарын 29-нд “Богд Хаант Монгол Улс”-ыг зарлан тунхаглав. 1914 онд дээд, доод танхимтай Улсын хурлыг байгуулсан нь Парламентын засаглалын шинж чанартай төстэй засаглал болж, иргэдийн дуу хоолойг сонсож шийдвэр гаргах гараа болов. Анхны Засгийн газар таван яамтайгаар байгуулагдаж, Ерөнхий сайдаар Сайн ноён хан Т.Намнансүрэн ажиллаж байв.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО: Богд Хаант Монгол Улсын эхний зорилго нь олж авсан тусгаар тогтнолоо бусад орнуудаар баталгаажуулах, шинэ тулгар төрийг бэхжүүлэх, улс орныхоо аж ахуйг хөгжүүлэхэд түлхүү анхаарч байв. Тариалангийн аж ахуйг дэмжих “Газрыг түрээслэх тусгай дүрэм”, уул уурхайн хөгжлийн “Алт мөнгөний зэрэг уурхайг нээх дүрэм” зэргийг батлан, гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдад ажиллах боломжийг нээж байв. Мөнгөн гүйлгээ олон валютаар хийгдэж байсан бөгөөд зээл олгох, төлбөр тооцоо гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хариуцан явуулах сангийн бодлого хараахан бүрдээгүй байлаа.

СУРГАМЖ: Улс төрийн хувьд тусгаар тогтнолоо тунхагласан боловч дотоодод нийгмийн бүлгүүдийн хоорондын зөрчил зөвшилцөлд бүрэн хүрээгүй. Ноёдын урвалт, шарвалт, эв нэгдэлгүй байдал, шунахай улстөрчдийн увайгүй үйлдэл түгээмэл байв. Энэ байдал удаан үргэлжилбэл улс орны хөгжил, нийгмийн тогтвортой байдалд урхаг нөлөөтэйг үндэсний манлайлагчид, төр, нийгмийн зүтгэлтнүүдийнхээ амь насыг хамгаалж чадаагүй, иргэдийн итгэлийг алдах зэрэг нь нотолдог. Үндэсний аюулгүй байдлын дархлаа бүрдэж чадаагүйн улмаас тусгаар тогтнолоо алдах хэмжээнд хүрч байсан гашуун түүх үлдсэн. Тухайн үед олон дээд ноёд, лам нар албат ардаасаа татвар авахын хажуугаар, цалин пүнлүү авч байгаа нэрээр улсын сангаас давхар ашиг хүртэж байсан нь эдийн засаг, санхүүгийн цэгцтэй, тогтвортой бодлого байхгүй байсантай холбоотой. 1916 оны байдлаар Монгол Улсын төсвийн орлого нь зарлагаа нөхөж чадахгүйд хүрсэн тул жилээс жилд алдагдалд орж, Оросоос 5 сая рублийн зээл авч байв. Европ, Америк, Хятад худалдаачид идэвхтэй зах зээлд оролцогч байсан боловч тэдэнд чиглэсэн нэгдсэн бодлого байхгүйн улмаас Монголын зах зээлд түүхий эдийн үнэ хямд байлаа.

ОЛОЛТ: Улс орны аж ахуйг босгоход хөрөнгийн эх үүсвэр шаардлагатай байсан. Гадаадын хөрөнгө оруулалтаар алт олборлох “Монголор” хамтарсан нийгэмлэг байгуулан олборлолт явуулж, тус нийгэмлэг улсын төсөвт нийт олборлосон алтны 16 хувьтай тэнцэх роялти төлж, 2,800 ажлын байр бий болгож байв. Монгол Улсын засгийн газар 1914 оны гуравдугаар сард газар тариаланг ашиглах талаар журам гаргав. Энэ ажлыг өрнүүлэхдээ эхний удаа улсаас эд материалын тусламж үзүүлж, тарьсны дараа 3 хувийнх нь 1 хувийг үр болгож, 1 хувийг улсын санд өгч, 1 хувийг нутаг хошууны иргэдийн хэрэгцээнд гэсэн хуваариар явуулав. Энэ нь газар тариалангийн талаар тодорхой бодлого баримтлан хөгжүүлэх дэвшилтэт бодлого байлаа. Нийгмийн салбарт түлхүү анхаарч, 1912 онд анхны бага сургуулийг Нийслэл хүрээнд байгуулж, улмаар аймаг, хошуудад нийт 60 гаруй сургууль байгуулав. 1913 оноос Сонин хэвлэл, Утасны хороо, Шинжлэх ухааны хүрээлэн байгуулсан нь харилцаа холбоо, хэвлэл мэдээлэл, шинжлэх ухааны салбарын хөгжлийн эхлэл болжээ.

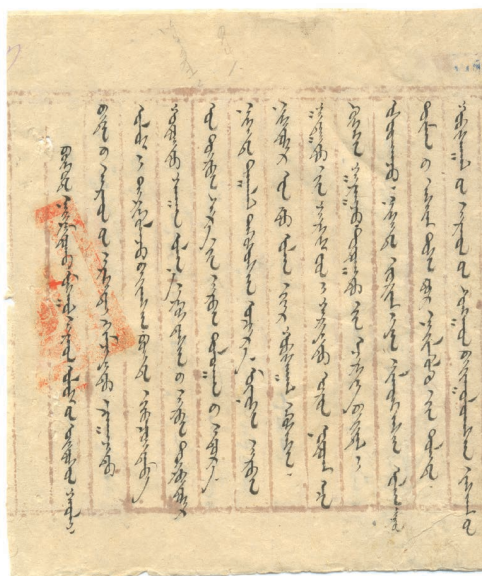
МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

1921

АРДЫН ХУВЬСГАЛЫН ҮЕ

1924

УЛС ТӨР: Гадаад, дотоодод үүссэн нөхцөл байдлыг зөв үнэлэн, эвлэлдэн нэгдэж, 1921 онд Ардын хувьсгал ялсан бөгөөд улмаар Богд Хаант Монгол Улсыг сэргээн байгуулав. 1924 онд анхны "Үндсэн хууль"-ийг баталж, БНМАУ-ыг байгуулав.

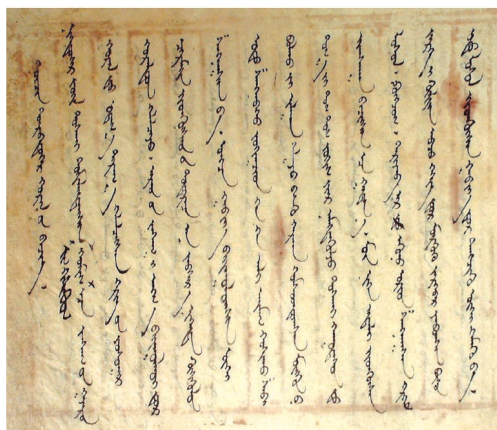
БНМАУ-ын Үндсэн хууль
Эх сурвалж: Архивын ерөнхий газар

Хөгжлийн бодлого: 1921 онд Ардын хувьсгал ялснаар Монгол ардын нам "Бид улс орноо харгис капиталын мөлжлөгийн замаар явуулахгүй, хөрөнгөтний биш хөгжлийн замаар хөгжиж, гадаад орнуудад дарлуулахгүй, тусгаар тогтнолоо хамгаална" гэж тунхаглав. 1923 онд "Эдийн засгийн үндсэн бодлого" боловсруулан баталсан бол 1924 оны арваннэгдүгээр сарын 18-ны өдрийн хуралдаанаар Засгийн газрын дэргэд "Эдийн засгийн зөвлөл" байгуулав. Тус зөвлөл нь аж ахуй, санхүүгийн бодлогыг улсын хэмжээнд нэгтгэн явуулахад онцгой анхаарч, аж ахуйн үйл ажиллагааны гүйцэтгэлийг бүртгэн судлах, улс орны эдийн засгийн ойрын ирээдүйн хөгжлийн төлвийг тодорхойлох талаар идэвхийлэн ажиллаж байв. "Эдийн засгийн үндсэн бодлого" баримт бичигт тусгаснаар Герман, Англи, Орос, Америк, Хятад гэх мэт өрнөдийн өндөр хөгжилтэй орнуудтай харилцан хамтран ажиллах бодлого баримталж байв (МАХН-ын түүхэнд холбогдох баримт бичгүүд 1920-1940 он I дэвтэр, УБ, 1966).

1924 оны арванхоёрдугаар сард Ардын Засгийн газрын 44 дүгээр тогтоолоор Аж ахуйн яам шинээр байгуулж, Сангийн яамны Баялгийг бадруулах хэлтэс нь худалдаа, үйлдвэр, мал аж ахуй, газар тариалан, ой мод, уул уурхай зэрэг салбаруудыг хариуцах болов.

СУРГАМЖ: Гадаадын хөрөнгө оруулалтыг хөөн зайлуулж, улмаар ЗХУ-аас бүхий л хүрээнд хараат байдалд оров. 1921 оны хувьсгалын зүтгэлтнүүд өөр хоорондоо маргалдан тэмцэж, нэг нэгийгээ эрсдүүлэн хэлмэгдүүлэх эхлэл тавигдав.

ОЛОЛТ: Энэ хугацаанд тусгаар тогтнолоо сэргээн зарлаж, Анхдугаар Үндсэн хуулийг батлан, Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсыг тунхаглав. Ард түмний хүсэл зоригт тулгуурлан төр-засгийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлж, дотооддоо бүх хүн тэгш эрхтэй болохыг зарлав. Нийт ардын боловсрол болон эрүүл мэндийг хамгаалах тогтолцооны суурь үүсгэх арга хэмжээнүүдийг авч байсны үр дүнд олон арван бага сургууль, Багшийн сургууль байгуулагдсан ба хүн эмнэлэг болон мал эмнэлгүүд олноор байгуулжээ. Үндэсний үйлдвэрийг байгуулан өөрийн хэрэгцээг хангах зорилгоор ноос угаах, хувцас оёх, эсгий эдлэл хийх, гэр ахуйн эдлэл хийдэг жижиг артель, цехүүдийг байгуулж, үндэсний худалдааны байгууллага болох "Монгол хоршоо"-г байгуулав. 1924 онд Зөвлөлт-Монголын хувь нийлүүлсэн "Худалдаа ба аж үйлдвэрийн банк (Монголбанк)" байгуулагдаж, 1925 онд үндэсний мөнгөн тэмдэгт-төгрөг гүйлгээнд гаргажээ.

1924 оны Ардын Засгийн газрын
44 дүгээр тогтоол
Эх сурвалж: Архивын ерөнхий газар

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

1925

ШИНЭ НИЙГЭМ, ШИНЭ ЭРГЭЛТИЙН БОДЛОГЫН ҮЕ

1940

УЛС ТӨР: Коминтерны шахалтаар улс төрийн их хэлмэгдүүлэлт явагдаж, сүм хийдийг нураан, лам, ноёдын хөрөнгийг хурааж, хүчээр хамтрал, коммуныг байгуулав. Баруунтан, зүүнтэн гэсэн улс төрийн нэрээр засаг солигдож, "Феодалын хөрөнгө хураах" зэрэг эрс бодлого явуулсан нь ард иргэдийн зөрчлийг хурцатгав. 1939 онд Халхын голын дайнд ялав.

Үйлдвэржилтэд хэрэгтэй тоног төхөөрөмжийг зөөвөрлөн ирж байна.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО: Эдгээр жилүүдэд төрийн бодлого эдийн засгийн бүх салбарыг онцлон анхаарч, ардын хувьсгалын үзэл санааг нийгмийн бүхий л хүрээнд өргөжүүлж, улс орны эдийн засгийн тусгаар тогтнолыг бататгах зорилтыг дэвшүүлж, хөрөнгөтний биш хөгжлийн зам дээр баттай гарах бэлтгэлийг бүрэн хангахад чиглэж байв. 1928 онд МАХН-ын зүүн жигүүр хүчээр нийгэмчлэх бодлого явуулж, завхрал бий болгосны улмаас 1929-1932 онд эдийн засаг, нийгэм, улс төрийн хямрал тохиолдов. Эдийн засгийн зөвлөл 1925-1932 он хүртэл ажилласан бөгөөд түүнийг 1932 онд татан буулгаж, 1932 оны тавдугаар сард нийгэм, эдийн засагт үүссэн нөхцөл байдлыг арилгах зорилгоор "Шинэ эргэлтийн бодлого" боловсруулж батлав. 1932 онд БНМАУ-ын XVII онц бага хурлаар ардын аж ахуйг хоршоолон хамтралжуулах үндсэн дээр "Эдийн засгийн зөвлөл"-ийг Сайд нарын зөвлөлийн дэргэд Улсын төлөвлөх, тэгшитгэх, Улсын тоо бүртгэлийн газар болгон өөрчлөн байгуулав.

ОЛОЛТ: Буруу бодлогын уршгаар Улс төр, нийгэм, эдийн засагт үүссэн завхралыг арилгах "Шинэ эргэлтийн бодлого" боловсруулж даван туулав. Тархай бутархай, зөвхөн өрхийн амьжиргааг авч явсан мал аж ахуйг нэгтгэх оролдлогууд хийгдэв. 1919-1940 онуудад бодит үндэсний нийт орлого (ҮНО)-ын дундаж өсөлт 5.7 хувь байв. Шинэ эргэлтийн бодлогын үр нөлөөнд томоохон бүтээн байгуулалт өрнөж, Аж үйлдвэрийн комбинат, Төв цахилгаан станц, Хатгалын ноос ургах үйлдвэр, Налайхын нүүрсний уурхай ашиглалтад орж, хэвлэх үйлдвэр, холбооны газрыг шинэчлэн Улаанбаатар-Налайхын нарийн төмөр зам тавигдлаа.

СУРГАМЖ: 1930-аад оноос эхлэн ноёд, баян лам нар, баячуудын хөрөнгийг хураан, малчдыг хүчээр хамтралжуулах бодлого баримталсны хор уршгаар 1932 онд зэвсэгт бослого гарсан төдийгүй олон тооны хүн хилийн чанадад дүрвэн гарав. Коминтерны шахалтаар зүүнтэн, баруунтанг илрүүлэн улс төрийн хэлмэгдүүлэлт явагдсан байна. Коминтерны буруу бодлогоос үүдэн эдийн засгийн хямрал болов. Их хэлмэгдүүлэлтийн үнэ цэн 30 гаруй мянган иргэний аминд хүрсэн нь хүн амын өсөлтөд сөргөөр нөлөөлж, улс орны хөгжилд ухралт болов.

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

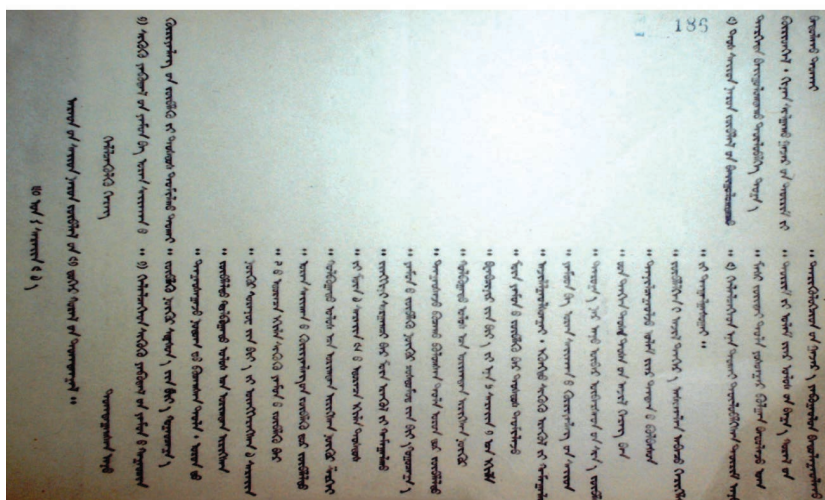
1940

СОЦИАЛИСТ БҮТЭЭН БАЙГУУЛАЛТАД ШИЛЖСЭН ҮЕ

1966

УЛС ТӨР: Дэлхийн II дайнд ЗХУ-ыг бүх талаар дэмжиж туслав. Японы түрэмгийллээс Зүүн Хойд Азийг чөлөөлөх дайнд оролцож, ялалт байгуулсан нь олон улсад тусгаар тогтнолоо хүлээн зөвшөөрүүлж, Нэгдсэн Үндэсний байгууллага (НҮБ)-ын бүрэн эрхт гишүүн болов. Таван жилийн төлөвлөгөө боловсруулан хэрэгжүүлсэн нь нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн дэвшлийг бий болгож байсан. 1950-1960 он бол БНМАУ-ын хөгжлийн тэргүүлэх үе байсан төдийгүй дэлхийд хөгжлийн хурдцаар тэргүүлэх орнуудын эгнээнд орж байв.

хөгжлийн бодлого: Анхдугаар таван жилийн төлөвлөгөө баталж, улс орныхоо хөгжлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй төлөвлөх болов. 1942 оны дайны хүнд хэцүү цаг үеэр улс орныхоо эдийн засгийг хамгаалах, өсгөх, соёл боловсролын салбарыг хөгжүүлэх талаар олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэв. 1940 онд Сайд нарын Зөвлөлийн дэргэд “Төлөвлөгөө, тоо бүртгэл, хянан шалгах газар” шинэчлэн байгуулав. Улмаар Улсын бага хурлын Тэргүүлэгчдийн 1945 оны арваннэгдүгээр сарын 23-ны өдрийн 106 дугаар тогтоолоор Улсын төлөвлөгөөний комиссыг байгуулав. Улсын төлөвлөгөөний комисс нь жил, таван жилийн төлөвлөгөө, улмаар 10-20 жилийн хугацааны эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн төсөөлөл, зорилтот программ боловсруулж, хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж, тоо бүртгэлийг эрхлэн явуулах, үнэ бүхий зүйлийн фондыг бүртгэх, хуваарилах, зарцуулах, тогтоол шийдвэрийн биелэлтэд хяналт тавих ажил хийж байжээ. Монгол Улсын ардын аж ахуй, соёлыг хөгжүүлэх найман удаагийн таван жилийн төлөвлөгөөг баталсан.

Сайд нарын Зөвлөлийн XXI хурлын тэмдэглэлээс

СУРГАМЖ: Улс ардын аж ахуйг хөгжүүлэх сайн төлөвлөгөөтэй байсан ч түүнийг хэрэгжүүлэх санхүү, хөрөнгө оруулалтын асуудлыг бүрэн шийдвэрлэж чадаагүй. Малын тоог хангай, говийн нутагт ялгавартайгаар тогтоосон нь малчдын зүгээс малаа өсгөх идэвх сонирхлыг бууруулав. Малыг нэг дор олноор суурилж, төрөлжүүлж маллах болсон нь бэлчээрийн даацыг багасгах, улмаар байгальд зарим сөрөг нөлөөг үзүүлэв. Эдийн засаг, нийгмийн хөгжилд ахиц дэвшил гаргаж байсан ч өөрийгөө дэлхийн өндөр хөгжилтэй барууны орнуудаас тусгаарлаж байв. Энэ нь дэлхий дахины жам ёсны хөгжил, шинжлэх ухаан, технологийн орчин үеийн дэвшлээс хоцрох үндэслэл болсон.

ОЛОЛТ

- Дэлхийн II дайны дараа 1945 онд болсон Ялтын бага хурлын үр дүнд Монгол Улсын тусгаар тогтнолыг ЗХУ, БНХАУ албан ёсоор хүлээн зөвшөөрч, Монгол Улсын тусгаар тогтнол олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдөв. 1961 онд НҮБ-ын гишүүн болж, өрнөдийн орнуудтай дипломат харилцаа тогтоов.
- 1941 оноос хойших эхний арван гаруй жилд кирилл үсэг дээр үндэслэсэн бичиг үсэг сургах ажлыг орон даяар зохион байгуулав.
- Нэгдэлжих хөдөлгөөн өрнөж, аж үйлдвэрийн суурь тавигдан ажилчин анги бүрдэж эхлэв.
- 1959 онд амины малыг ахин тоолж нийгэмчлэх ажил өрнөв. Ардууд өмч хөрөнгөө нэгтгэн хамтран ажиллах бололцоо бүрдэн, нэгдлийг түшиглэн эмнэлэг, сургууль үүсч, төв суурин газрын эхлэл тавигдах болов. Аж үйлдвэрийн комбинатыг шинээр тоноглож, мах комбинат, дулааны цахилгаан станц, тоосго, савангийн завод, аймгуудад хүнсний үйлдвэр баригдав.
- Улс ардын аж ахуйн салбаруудад оруулсан хөрөнгө оруулалт 1940 оны байдлаар 17.2 сая төгрөг байсан бол 1960 онд нийт хөрөнгө оруулалт 579.4 сая төгрөг болж 33 дахин өсөв.
- 1950-1960 онуудад ДНБ 10.1 хувь өсөж хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэрийн орон болов.

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

1966

СОЦИАЛИСТ БҮТЭЭН БАЙГУУЛАЛТ ЭРЧИМЖСЭН ҮЕ

1989

УЛС ТӨР: Эдгээр он жилүүдэд социалист лагерийн орнуудтай “Эдийн засгийн харилцан туслалцах нягт хамтын ажиллагаа” өрнүүлж, үндэсний сэхээтэн, ажилчин анги бий болж, ойролцоогоор 110,000 орчим инженер, техникийн ажилчдыг гадаад, дотоодод бэлтгэв. Аж үйлдвэр, хөдөө аж ахуйн орон болж, хөгжлийн хурдаар дэлхийд тэргүүлэх орнуудын тоонд оров.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО: Социалист нийгэм эдийн засгийг хөгжүүлэхэд Улс ардын аж ахуйн салбар хооронд, үйлдвэрлэл хэрэглээний хооронд зөв тэнцвэр баримтлах, улс орны үйлдвэрлэх хүчнийг хамгийн зүй зохистой байрлуулах, хөдөлмөр, эд материал, санхүүгийн нөөцийг үр бүтээлтэй ашиглах, дотоодын бүх нөөц бололцоог дээд хэмжээгээр дайчлах, хоорондоо уялдаа холбоотой, бие биеэ нөхөн хангадаг эдийн засгийн салбар бий болгоход анхаарч байжээ.

Улс төр, нийгэм, эдийн засаг, соёл, оюун санааны үзэл сурталд томоохон дэвшил гарав. Атар газрыг эзэмших, эдийн засгийг бүсчлэн хөгжүүлэх, түүний хүрээнд хөдөлмөрлөх хүчний хөгжил байршлыг тогтоон, аж үйлдвэржилтийн бодлого боловсруулав.

СУРГАМЖ: Урт хугацааны бодлоготой байсан хэдий ч санхүү, хөрөнгө оруулалтын асуудлыг шийдвэрлэж чадаагүй, зөвхөн ЗХУ-ын зээл тусламжид дулдуйдаж байжээ.

Иргэдийн эрх чөлөө, үзэл бодлоо илэрхийлэх боломж сул, чөлөөт хэвлэл байхгүй байсан бөгөөд зах зээлгүй тул аж үйлдвэрлэлийн тогтолцооны гажуудал үүсэх болов.

Гадаад худалдаа хязгаарлагдмал, зөвхөн ЗХУ болон социалист орнуудтай хийх болсон тул эдийн засгийн хөгжлийг боомилж эхлэв.

ЗХУ болон социалист орнуудын түүхий эд бэлтгэх бааз орон болж хувирсан байв. Улс орны экспортын нөөц боломж нь импортын хэрэгцээнээс дутуу байсан ба экспорт, импортын энэ зөрүүгээс болоод ЗХУ-аас хүүгүй болон 2 хувийн хүүтэй барааны зээл авч байжээ.

ОЛОЛТ: 1978-1984 онуудад “БНМАУ-ын хөдөө аж ахуйг хөгжүүлэх ба хүн амын хүнсний хангамжийг сайжруулах зорилтот программ”, “БНМАУ-ын Эрдэс баялгийн бааз байгуулах болон геологи-хайгуулын ажлыг хөгжүүлэх программ”, “БНМАУ-ын үйлдвэрлэх хүчний хөгжил, байршлын ерөнхий схем” зэрэг 15-20 жилийн урт хугацааны бодлогыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр боловсруулжээ.

- Соёлын хувьсгал буюу бүх нийтээр бичиг үсэгтэй болж, их дээд сургуулиуд төрөлжиж, техник мэргэжлийн сургууль, техникум, дээд сургуулийн тогтолцоо бий болов.
- Энэ хугацаанд Дархан, Эрдэнэт, Чойбалсан гээд олон арван хотуудыг бүтээн байгуулж, төмөр зам, авто зам, иргэний агаарын тээвэр, худалдааны трест, материал техникийн хангамжийн баазуудыг бүрдүүлэн олон үйлдвэрийг байгуулжээ.
- Атар газрыг эзэмшиж, газар тариаланг хөгжүүлэх замаар хүн амын хүнсний хангамжийг сайжруулах зорилгоор атрын гурван удаагийн аян өрнүүлэв.
- 1940 онд үйлдвэрлэж байсан аж үйлдвэрийн жилийн бүтээгдэхүүнийг 1980 онд өсөн өдрийн дотор үйлдвэрлэдэг болжээ.
- 1980-1990 оны үед үндэсний орлогын жилийн дундаж өсөлт 6.1 хувь, бүтээгдэхүүний өсөлтийн жилийн дундаж хурдац аж үйлдвэрт 8.7 хувь, ХАА-д 4.25 хувь байсан бөгөөд улсын хэмжээнд хөдөлмөрийн бүтээмж жил тутам дөрвөн хувиар дээшилж байжээ.

МОНГОЛ УЛС ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО БОЛОВСРУУЛЖ, ХЭРЭГЖҮҮЛЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН ТОВЧОО

1989

АРДЧИЛСАН ХӨГЖЛИЙН 30 ЖИЛ

2019

УЛС ТӨР: БНМАУ-д ардчилсан хөдөлгөөн өрнөж, нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт хийгдэн Ардчилсан шинэ Үндсэн хууль батлагдав. БНМАУ-ын өмч хувьчлалын тухай хууль 1991 оны тавдугаар сарын 22-ны өдөр батлагдаж, хувийн өмчийг хүлээн зөвшөөрөв. 1991 онд ОУВС, ДБ, АХБ-ны гишүүнээр элсэв. Зах зээлийн чөлөөт эдийн засгийн тогтолцоонд шилжсэнээр өмч хөрөнгөө хувьчилсан, үнэ тарифыг чөлөөлсөн, мөнгө, санхүү банк, татвар, төсвийн тогтолцоо, журмыг шинэчилсэн, гадаад худалдаа чөлөөтэй болсон зэрэг хууль, эрх зүйн үндсийг бүрэлдүүлжээ. Банкны хуулийг баталж, хоёр шаттай банкны тогтолцоонд шилжив. 1996 оноос өмч хувьчлах явцыг улам бүр эрчимжүүлэн малыг малчдад, орон сууцыг иргэдэд өгч, улсын өмчийн аж ахуйн нэгжүүдийг хувьчлав. Улс төрийн тогтворгүй байдал энэ үеэс эхэлж Засгийн газруудын дундаж наслалт 1.7 жил болов. Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нэмэгдэн, уул уурхайн салбар эрчимтэй хөгжиж эхлэв.

хөгжлийн бодлого: Шинэ Үндсэн хууль батлагдан Монгол Улс хүмүүнлэг ардчилсан нийгэм байгуулах, чөлөөт зах зээлийн эдийн засгийн бодлого хэрэгжүүлж, эдийн засаг дахь төрийн оролцоо эрс багасав.

- Хувийн хэвшил бүрэлдэн тогтож, эдийн засагт үзүүлэх нөлөө бодитой болж, зах зээлийн эдийн засгийн харилцаа төлөвшив.
- 1991 онд Олон улсын Валютын сан, Дэлхийн банк, Азийн хөгжлийн банканд гишүүнээр элсэв.
- 1996 онд "Монгол Улсын Хөгжлийн үзэл баримтлал", 1998 онд "Монгол Улсын XXI зууны тогтвортой хөгжлийн хөтөлбөр"-ийг баталжээ.
- 2001 онд Монгол Улсын "Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал"-ыг батлав.
- 2007 онд Мянганы Хөгжлийн Зорилтод суурилсан Үндэсний хөгжлийн цогц бодлого"-ыг боловсруулж, батлав.
- 2015 онд "Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" УИХ-ын 19 дүгээр тогтоол батлагдав.

СУРГАМЖ: Зах зээлд шилжих нэгдмэл хөтөлбөр төлөвлөгөө байхгүй, төрийн зүгээс тодорхой зохицуулалт үгүй болж, хууль хяналтын тогтолцоо суларчээ. Ажилгүйдэл, ядуурал дорвитой бууралгүй, нийгмийн ялгаа ихсэв. Улс төрийн элитүүд нь авлигад автсан, УИХ-ын чуулган ирц хүрэхгүйгээс болж хуралдаж чадахгүй тохиолдол ч байв. Хот руу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн эрс нэмэгдэж, төлөвлөлт үгүйлэгдэв. Сонгуулийн амлалтаар нийгмийн халамжийн оновчгүй бодлого хавтгайрав. Эдийн засаг уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнээс хамаарах болов. Томоохон бондуудыг босгон дэд бүтцийн төслүүдийг санхүүжүүлсэн боловч үр дүн багатай, улсыг өрөнд оруулжээ.

ОЛОЛТ: Монгол Улсын шинэ ардчилсан Үндсэн хууль батлагдаж, төрийн байгуулал, засаглалын хуваарилалт хийгдэв.

Парламентын засаглал, ардчилал хөгжсөнөөр иргэд үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх боломжтой болж, чөлөөт хэвлэл хөгжиж, ардчилсан, эрх чөлөөт улс болов.

- Хувийн хэвшлийн салбар хөгжин улсын ДНБ-ий 70 гаруй хувийг бүрдүүлэх боллоо.
- Сонгуулийг бие даасан байдлаар зохион байгуулж, засгийн эрх мэдлийг тайван замаар шилжүүлэх туршлагатай болсон.
- Нийтийн эрх ашгийг хөндсөн асуудлыг нээлттэй хэлэлцэх нь хэвийн дэг журам болж байна.

"1990 оноос хойш нийтдээ 567 хөгжлийн бодлогын баримт бичиг боловсруулан баталснаас 2019 оны байдлаар 203 нь хүчинтэй, 68 нь хүчингүй болсон, 294 нь хуулийн хугацаа дуусгавар болсон, гурав нь зогссон байна."

Үндэсний хөгжлийн газар.
2019 оны хоёрдугаар сар.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ТОГТОЛЦОО БА ШИНЭЧЛЭЛ

Өнгөрсөн 30 жилийн хугацаанд Үзэл баримтлал, бодлого, бодлогын үндэс, стратеги, үндсэн чиглэл, үндэсний хөтөлбөр, хөтөлбөр, дэд хөтөлбөр, төлөвлөгөө, мастер төлөвлөгөө, чиглэл, жагсаалт гэх мэт янз бүрийн нэртэй, хоорондоо уялдаагүй маш олон бодлогын баримт бичгийг боловсруулан баталжээ.

Эдгээр баримт бичгүүд нь хэрэгжих санхүүгийн баталгаагүйн дээр УИХ-ын ээлжит сонгуулийн үр дүнд Засгийн газар солигдоход дараагийн Засгийн газар нь хэрэгжүүлэхгүй орхидог тул залгамж чанаргүй байжээ.

Хүснэгт 1. Батлагдсан хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн тоо, төрөл

УИХ-ын тогтоолоор баталсан - 51			Засгийн газрын тогтоолоор баталсан - 145		
№	Баримт бичгийн төрөл	Тоо	№	Баримт бичгийн төрөл	Тоо
1	Үзэл баримтлал	5	1	Бодлого	12
2	Бодлого	23	2	Стратеги	9
3	Бодлогын үндэс	1	3	Үндэсний хөтөлбөр	70
4	Стратеги	2	4	Хөтөлбөр	29
5	Үндсэн чиглэл	6	5	Дэд хөтөлбөр	2
6	Үндэсний хөтөлбөр	8	6	Мастер төлөвлөгөө	1
7	Хөтөлбөр	1	7	Төлөвлөгөө	13
8	Төлөвлөгөө	3	8	Чиглэл	5
9	Чиглэл	2	9	Жагсаалт	4

Эх сурвалж: УХГ, 2019

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг боловсруулах, батлах, хэрэгжүүлэх, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх үйл явц үндсэндээ замбараагүй байдлаар явагдаж ирсэн байна.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль 2015 онд баталснаар тэдгээрийн эрх зүйн үндэс бүрдсэн. Тус хууль хүчин төгөлдөр хэрэгжиж эхэлснээс хойш 103 бодлогын баримт бичиг батлагдсан байна. Гэсэн хэдий ч эдгээр баримт бичгүүд нь хоорондын уялдаа, нийцэл хангалттай бус, хуульд тавигдах шаардлагыг бүрэн хангаагүй нөхцөл байдалтай байсан.

Зах зээлийн эдийн засагт шилжиж, нэгдсэн төлөвлөлт цаг үеэ өнгөрөөсөн гэж хэт туйлширснаас сүүлийн 30 жилийн хугацаанд хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн асуудалд бүс, салбар дундын уялдаа холбоо, залгамж шинж чанар, логик дэс дараа алдагдаж, салбар салбарын хэмжээнд зөвхөн тухайн салбарын эрхлэх хүрээний асуудлаар бодлого, хөтөлбөр боловсруулах чиг хандлага явж ирсэн нь бодлогын хувьд алдаатай байсныг эрдэмтэн судлаачид онцгойлон

Зураг 1. Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн төрөл

Эх сурвалж: ЗГХЭГ, 2020

анхааруулж байлаа.

Түүнчлэн Монгол Улсын хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрт тусгагдаж байсан зорилт, арга хэмжээнүүд нь хэт ерөнхий, шалгуур үзүүлэлтийг хэмжих боломжгүй, санхүү, эдийн засгийн нэгдсэн тооцоололгүй, ялангуяа техник эдийн засгийн үндэслэл хийгдээгүй, зураг төсөвгүйгээр төлөвлөгдөж байсныг цаашид өөрчлөх зайлшгүй шаардлага зүй ёсоор тавигдсан билээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 2019 оны нэмэлт, өөрчлөлтийн дагуу Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийг 2020 оны тавдугаар сарын 7-ны өдөр шинэчлэн баталсан. Ингэснээр хөгжлийн бодлого тогтвортой, залгамж чанартай, нэгдсэн, цогц, уялдаатай байх зарчим, шаардлагыг хангасан байх тогтолцоонд шилжих эхлэл тавигдсан бөгөөд Монгол Улсын хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийг төлөвлөх, боловсруулах, батлах, хэрэгжүүлэх, тайлагнах, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн нэгдсэн тогтолцоог бүрдүүлж, удирдлагыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж байна.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг нь дэвшүүлсэн зорилго, зорилтоо хангахад чиглэгдсэн, харилцан уялдаа бүхий урт, дунд, богино хугацаатай байхаар хуульчилсан юм.

“Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт тогтвортой байна”

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 7

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТИЙН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА

“Холын зорилго үгүй аваас ойрын зовлон оршино” гэж монголчууд сургадаг. Алсыг харж, хэтийг бодож, холд тэмүүлэхийн ухаан ард түмэн бүрд адилхан. Тийм ч учраас улс орон бүр өөр өөрийн онцлогт тохирсон хөгжлийн урт, дунд, богино хугацааны бодлого, төлөвлөлт, тооцоолол, төсөөллийг боловсруулж хэрэгжүүлдэг.

Хөгжлийн бодлогоо тодорхойлохдоо улс орныхоо нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн түвшин, байгаль цаг уурын онцлог, хүн ам, зах зээлийн хэмжээ, дэд бүцийн онцлог гэх мэт олон хүчин зүйлийг харгалзан урт, дунд, богино хугацааны харилцан уялдаатай бодлого, төлөвлөгөө гаргаж ажилладаг. Тухайлбал, урт хугацааны төлөвлөлтийн баримт бичгээр тунхаглагдсан алсын хараа, түүнд дэвшүүлсэн зорилго, зорилтуудыг тодорхой үе шат бүхий дунд хугацааны төлөвлөлтийн баримт бичигт тусгаж, түүнийгээ жил бүрийн төлөвлөгөө болон төсвийн хүрээнд хэрэгжүүлдэг.

БҮГД НАЙРАМДАХ АНГОЛ УЛС
Төрийн стратегийн баримт бичиг (2017)

**БҮГД НАЙРАМДАХ АРДЧИЛСАН
АЛЖИР АРД УЛС**
Алжирын хөгжлийн бодлого (2016)

БҮГД НАЙРАМДАХ ЗАМБИ УЛС
Үндэсний хөгжлийн долоодугаар төлөвлөгөө 2017-2021 (2017)

БҮГД НАЙРАМДАХ КИРГИЗ УЛС
Бүгд Найрамдах Киргиз Улсын Үндэсний 2018-2040 оны стратегийн баримт бичиг (2016)

БҮГД НАЙРАМДАХ НАМИБИ УЛС
Намибийн Үндэсний хөгжлийн тавдугаар төлөвлөгөө (NDP5) 2017-2021 (2017)

БҮГД НАЙРАМДАХ ПОЛЬШ УЛС
Үндэсний цогц хөгжлийн концепц (2016)

Дэлхийн улс орнуудад хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийг хэрэгжүүлэх бүтэц, зохион байгуулалт нь тухайн улс орны хүн амын тоо, газар нутгийн болон эдийн засгийн хэмжээ, бүтэц, хөгжлийн түвшингээс хамаарч харилцан адилгүй байна.

Хөгжингүй орнуудын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын үзэл баримтлал нь харьцангуй глобал шинжтэй, дэлхий дахины тогтвортой хөгжлийн нийтлэг эрх ашигт чиглэсэн буюу байгаль орчин, экологийн тэнцвэр, ирээдүйн сайн сайхан, хүний хөгжил, боловсролд илүү чиглэсэн байдаг.

Харин хөгжиж буй орнуудын хувьд эдийн засгийнхаа тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэх, өсөлтийг хангах, ядуурал, ажилгүйдлийг бууруулах, өрхийн орлогыг нэмэгдүүлэх гэх мэт хүн амын хэрэгцээний анхдагч асуудлуудад чиглэсэн байх нь нийтлэг байна.

Макро түвшинд хөгжлийн дунд хугацааны төлөвлөлтийг төсөл, хөтөлбөрийн нарийн тооцоо судалгаанд үндэслэн хэрэгжүүлж байна.

Богино хугацааны төлөвлөлтийг бүх улс орон хэрэгжүүлж байна.

БҮГД НАЙРАМДАХ СЬЕРРА ЛЕОН УЛС
Үндэсний дунд хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөө (2019)

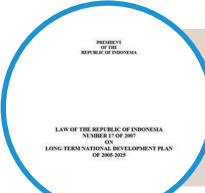

БҮГД НАЙРАМДАХ ФИЖИ УЛС
Фижийн шилжилтийн Үндэсний хөгжлийн тав болон хорин жилийн төлөвлөгөө (2017)

БҮГД НАЙРАМДАХ ГАНА УЛС
Бүгд Найрамдах Гана улсын Үндэсний урт хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөө-2057 (2018)

БҮГД НАЙРАМДАХ ИНДОНЕЗ УЛС
Бүгд Найрамдах Индонези улсын Үндэсний 2005-2025 оны урт хугацааны хөгжлийн төлөвлөгөөний хууль (2004)

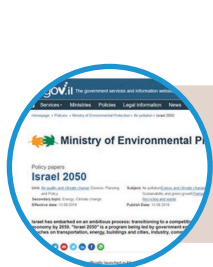
БҮГД НАЙРАМДАХ КАЗАХСТАН УЛС
Үндэсний стратеги "Казахстан-2050" (2012)

Аж ахуйн бүх нэгж салбарынхаа хүрээнд хамрагдаж үйлдвэрлэл, үйлчилгээнийхээ хэмжээ, чанар, стандарт, технологио нэгтгэж байна.

Дэлхийн улс орнуудад тухайлбал, хөгжиж байгаа бүх улс оронд урт, дунд, богино хугацааны бодлого, төлөвлөлтийг үндэсний хэмжээнд тодорхой нэг байгууллага нэгтгэн зангидаж, бүрэн хариуцан ажиллаж байна. Нэршлийн хувьд Засгийн газрын Тамгын газар (Япон), Хөгжил, шинэтгэлийн яам, Төлөвлөлтийн яам, Эдийн засгийн хөгжлийн яам, Бодлого, төлөвлөлтийн яам, эсвэл хороо, Хөгжлийн яам гэх мэт олон хэлбэртэй боловч агуулга, бүтцийн хувьд улс орныхоо хөгжлийн асуудлыг иж бүрэн уялдуулан зохицуулах чиг үүрэгтэй байна. Чиг үүргийн яам, газрууд нь салбарынхаа дотоод бодлого, төлөвлөлтийг бүрэн хариуцаж хөгжил, төлөвлөлт хариуцсан дээд байгууллагадаа тайлагнаж, уялдуулах үүрэгтэй ажиллаж байна. Зарим улс орны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалтыг авч үзвэл:

Япон Улсад Ерөнхий сайдын шууд удирдлага дор Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын түвшинд Улсын эдийн засаг, төлөвлөлт, Шинжлэх ухаан технологи, инновац, Нийгмийн бодлогын зөвлөл ажилладаг байна.

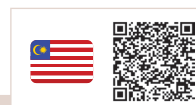
ИЗРАИЛ УЛС
Израил-2050
(2019)

ИРЛАНД УЛС
Ирландын ирээдүйг бүтээхүй
төсөл 2040 (2018)

КАНАД УЛС
Канадын Тогтвортой хөгжлийн
2030 хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь
(2018)

МАЛАЙЗ УЛС
Үндэсний зорилтууд 2006-2020
(2006)

МЕКСИКИЙН НЭГДСЭН УЛС
Төрийн стратегийн баримт бичиг
2007-2013 (2007)

Малайз Улсад Засгийн газрын шууд харьяанд Үндэсний хөгжил, төлөвлөлтийн зөвлөл ажилладаг байна.

Финланд Улсад Засгийн газрын бүтцэд Эдийн засаг, ажил эрхлэлтийн яам үйл ажиллагаа явуулж, хөгжлийн бодлого төлөвлөлтийг хариуцаж байна.

БНСУ-д Төлөвлөлт, санхүүгийн яам ажилладаг. Түүний харьяанд Статистикийн ерөнхий газар, татвар, гаалийн газрууд ажилладаг. Энэ яам дэргэдээ Солонгосын хөгжлийн хүрээлэн гэсэн судалгааны том байгууллагатай юм.

Турк улсад Ерөнхий сайдын дэргэд Хөгжлийн стратеги ба Нордикийн орнуудтай хамтран ажиллах сайд ажилладаг бөгөөд жилийн хөтөлбөр, эдийн засгийн загварчлал, стратеги, эдийн засгийн сектор, нийгмийн сектор, гадаад эдийн засгийн харилцаа, орон нутгийн хөгжил гэсэн бүтэцтэйгээр ажиллаж байна.

Ийнхүү улс орон бүр хөгжлийн урт, дунд, богино хугацааны бодлого төлөвлөлт, тооцоолол, төсөөллийг өөрийн улс орны онцлогт тохируулан хэрэгжүүлж байна.

НОРВЕГИЙН ХААНТ УЛС
Норвегийн эдийн засгийн 2060 он хүртэлх урт хугацааны ирээдүй (2009)

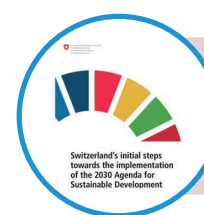

ОРОСЫН ХОЛБООНЫ УЛС
ОХУ-ын 2036 хүртэлх нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийн хэтийн төлөв (2018)

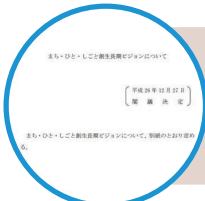

ӨМНӨД АФРИКИЙН БҮГД НАЙРАМДАХ УЛС
“Бидний ирээдүй-хөгжлийн хөтөлбөр 2030”
Үндэсний хөгжлийн төлөвлөгөө (2013)

ШВЕЙЦАРЫН ХОЛБООНЫ УЛС
Швейцарын 2030 он хүртэлх тогтвортой хөгжлийн эхний алхмууд (2016)

ЯПОН УЛС
Засгийн газрын шийдвэрээр Хот-иргэд-ажлын байр бий болгох урт хугацааны бодлогыг 2014 оны арванхоёрдугаар сарын 27-нд батлав

"Хөгжлийн зорилго, зорилтуудаа гадаад, дотоод орчин нөхцөл, дэлхийн хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн, улс үндэстнийхээ аюулгүй байдал, өв соёл, экологийн тэнцвэрт байдлыг хамгаалах зэрэг язгуур асуудлыг онцгойлон авч үзсэнээрээ "Алсын хараа-2050" онцлогтой."

ДЭЛХИЙН ХӨГЖЛИЙН ӨНӨӨГИЙН ЧИГ ХАНДЛАГА

Украинд дайн дэгдэхээс бүр өмнө Европын Холбооны томоохон зонхилгоч болох Германы эдийн засгийн өсөлт саарч, аж үйлдвэрийн салбарын хувийн жин буурч эхэлсэн. 2019 онд АНУ-ын Холбооны нөөцийн банк бодлогын хүүгээ бууруулж, богино хугацаатай үнэт цаасны хэлцлийн хүү урт хугацаатай үнэт цаасныхаас өндөр болж эхэлсэн. Харин БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт удааширсны дүнд зарим эрдсийн бүтээгдэхүүний эрэлт багасаж, үнийг бууруулсан нь юу юугүй эхлэх гэж байсан дэлхийн эдийн засгийн хямралыг түр хугацаанд жийрэглэсэн юм.

АНУ, БНХАУ-ын "худалдааны дайн" валютын ханшны сулрал, харилцан импортын тарифуудыг нэмэгдүүлж, улмаар цахим технологи, хиймэл оюун ухаан, роботчилал, 5G зэрэг ирээдүйн аж үйлдвэрлэл дэх ноёрхлын төлөөх тэмцэл болон ширүүссэн нь дэлхий санхүү, хөрөнгө оруулалтын салбарт хямралт байдлыг бий болгосон. Мөн газрын тосны нийлүүлэлттэй холбоотой эрсдэлүүд гарч, эрчим хүчний нөөцийн эрэлтийг агшааж, үнэ, ханшийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлж, улс орнуудад эдийн засгийн уналт, өндөр инфляцыг нэгэн зэрэг бий болгох буюу импортын хэрэглээний бүтээгдэхүүн, завсрын орцууд, технологийн бүрдлүүд болон энергийн үнийг өсгөн, глобал нийлүүлэлтийн сүлжээг тасалдуулж, үйлдвэрлэлийг бууруулж болзошгүй нөхцөл байдал үүсгээд байлаа.

АНУ, БНХАУ-ын хоорондын зөрчил, тэмцэл дэлхийн тавцанд улс орнууд харилцан сөргөлдөх нөлөөг бий болгож байна хэмээн зарим олон улсын ажиглагчид дүгнэсэн бөгөөд ОХУ-Украины мөргөлдөөний учир шалтгаан Европын Холбоо, НАТО болон ОХУ-ын харилцаатай холбоотой нь нэгэнт ил болсон зүйл юм. АНУ тэргүүтэй НАТО-ийн орнууд, ОХУ-ын бие биеийнхээ эсрэг тавьсан худалдаа, эдийн засгийн хоригууд, доллар, еврогийн эсрэг рублийн тэмцлийн үр дагавар дэлхийн эдийн засагт хэрхэн нөлөөлөхийг урьдчилан тааварлах аргагүй юм. Худалдааны болон ОХУ-Украины дайннуудаар нөхцөлдсөн дэлхийн эдийн засгийн хямралын сөрөг нөлөө лавтай ойрын 10 жилд улс орнуудад томоохон сорилтыг бий болгохоор байна. Энэ хугацаанд нүүрс, төмрийн хүдрийн үнэ буурах, алтны үнэ тогтвортой өндөр түвшинд хадгалагдах, зэсийн болон газрын тосны үнэ өсөх төсөөлөлтэй байна. Энэ нь нийт дүр зургаараа манай урсгал тэнцлийн алдагдалд нэмэлт дарамт учруулах нь мэдээж юм.

Цаашдын дэлхийн хөгжлийн хандлагыг даяарчлал ба дангаарчлалын бодлого, хүн амын өсөлт, уур амьсгалын өөрчлөлт, ногоон эдийн засаг, аж үйлдвэрийн IV хувьсгал зэрэг хүчин зүйлс тодорхойлохоор байна.

ДАЯАРЧЛАЛ БА ДАНГААРЧЛАЛ

Өнгөрсөн зууны төгсгөлөөс дэлхий дахиныг хамарсан даяарчлалын явц нь Монгол Улсад хөгжлийн шинэ боломж, сорилтуудын аль алиныг нь бий болгосон. Улс орнуудын хооронд шинэ санаа, шинэ мэдлэгийн урсгалыг үүсгэж, түүх соёл, хүрээлэн буй орчин зэрэг хүн төрөлхтний нийтлэг үнэт зүйлсийн шинэ хандлагыг төлөвшүүлсэн даяарчлалын үйл явц мэдээлэл харилцаа холбоо, технологи дамжуулалт, хотжилт, соёлын харилцаагаар дамжиж, эдийн засаг, нийгмийн амьдралд хүчтэй нөлөө үзүүлж байна. Технологи дамжуулалтыг дагалдсан бүтээмжийн өсөлт, мэдээлэл харилцаа холбоог дагалдсан мэдлэгийн тэлэлт, соёлын харилцааг дагалдсан нийгмийн амьдралын шинэ амьдралын хэв маяг нэгэнт үүсэн бүрэлдэж байна.

Даяарчлалыг дагалдан улс хоорондын худалдаан дахь тарифын болон тарифын бус хориг саадууд багасан, өрсөлдөөн нэмэгдэж, үйлдвэрлэл зардал багатай бүс нутгууд руу шилжиж, үүнийг дагалдан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний үнэ, өртөг буурч байна. Хямд ажиллах хүчин, үйлдвэрлэлийн хямд орцуудыг хайсан хөрөнгө оруулалтын урсгал дэлхийн эдийн засгийн төв болон бүс, олон улсын хөдөлмөрийн хуваарь, улс орнуудын эдийн засаг, бизнесийн бүтэц тогтолцоо, хөдөлмөрийн зах зээлд томоохон өөрчлөлтүүд бий болгож байна.

Манай өмнөд, хойд хөршүүдийн идэвхтэй оролцоотой дэлхий дахиныг цочроосон хэрэг явдлууд, Брикситийн санал асуулгаас ч өмнө эхэлсэн Европын Холбооны задрах үйл явцын гүнд даяарчлалын эсрэг дангаарчлалын үзэл санаа нуутгаж буйг анзаарахгүй өнгөрч болохгүй. Улс үндэстнүүдийн энэхүү бие даасан хөгжлийн чиг хандлага цааш хэрхэн өрнөж, олон улсын харилцаа, дэлхийн дэг журамд ямар байдлаар нөлөөлөх нь манай улсын хөгжлийн бодлогод ч чухал тусгал болох нь мэдээж юм.

Ийм нөхцөл байдалд Монгол Улс гадаад харилцааны бодлогодоо онцгой анхаарал хандуулж, эдгээр өөрчлөлт, хувирлын нөлөөг тэсвэрлэх олон улсын харилцааны дархлаа тогтоон, хамтын ажиллагааны идэвхтэй байр суурийг баримтлах нь чухал билээ. Эдийн засгийн талаар даяарчлалын хандлагыг үргэлжлүүлж, глобал худалдааны сүлжээнд нэгдэх, худалдааг хөнгөвчлөх болон бусад асуудлаарх олон улсын стандартуудыг хангах шаардлагатай бол геополитик, улс төрийн харилцаандаа хөрш орнууд болон их гүрнүүдийн бодлогыг анхааралтай ажиглаж, хувьсал өөрчлөлтөд нийцүүлэн шуурхай хариу үзүүлэх стратеги баримтлах нь зүйтэй.

"Хүн төрөлхтөн хөгжлийн шинэ эрмэлзлийг илэрхийлэн буй энэ үед манай улс хөгжлийн бодлогодоо геополитикт гарч буй өөрчлөлтийг нягт уялдуулах асуудал чухлаар тавигдах нь гарцаагүй."

"Хязгаарлагдмал нөөцийг зөв зохистой хуваарилах, үр ашигтай зарцуулахад хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт чухал ач холбогдолтой..."

2050 ОНД ДЭЛХИЙН
НИЙТ ХҮН АМЫН

68 хувь

хот суурин газруудад
амьдарна гэсэн
тооцоо бий.

УУР АМЬСГАЛЫН ӨӨРЧЛӨЛТ, НОГООН ЭДИЙН ЗАСАГ

“Тогтвортой хөгжил” хэмээх ойлголт эдүгээ нэгэнт дэлхий дахины хэлбэрэлтгүй баримтлах үндсэн чиг хандлага болж, байгаль, экологийн тэнцвэрт байдлыг тогтвортой хадгалах явдал хүн төрөлхтний өмнө тулгарч буй нийтлэг асуудал болон тавигдаж байна. Аливаа улс орон урт хугацаанд тогтвортой хөгжих гол арга нь эдийн засгийн үйл ажиллагааг хүн, байгалийн аль алинд нь ээлтэй болгох явдал гэдгийг дэлхий нийтээр нэгэнт хүлээн зөвшөөрсөн. Энэхүү эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчны тогтвортой хөгжлийг урт хугацаанд хадгалах “ногоон эдийн засаг”-ийн бодлогын гол цөм нь хомсдон буй нөөц баялгийг хэмнэлттэй, зохистой ашиглахад чиглэдэг. Улс орон бүр энэ чиг хандлагыг хөгжлийн бодлогодоо зайлшгүй тооцон тусгаж байна.

Хот суурин газрын хүн амын хэт төвлөрлөөс үүдэлтэй агаар, хөрс, усны бохирдол, малын тоо толгойн өсөлтийн нөлөөгөөр талхлагдсан бэлчээр нутаг, уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөгөөр бий болсон хөрсний доройтол, цөлжилт, олборлох үйлдвэрлэлийн технологи болон менежментийн хоцрогдлоос үүдэлтэй хөрс, усны бохирдол, хомсдол гэх мэт олон хүндрэл манай улсын тулгамдаж буй асуудлуудын тэргүүн эгнээнд бичигдэж байна. Эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудаараа бидний нэрлэдэг хөдөө аж ахуй болон уул уурхайн үйлдвэрлэл болон хотжилт дагасан байгаль орчны бохирдол бидэнд “ногоон эдийн засаг”-ийн зарчмуудыг тууштай мөрдөх шаардлагыг тулгаж байна.

2050 он хүртэлх хугацаагаар урьдчилан харж тооцсон хөгжлийн бодлогодоо бид цаг уурын өөрчлөлт, хүний хүчин зүйлээс шалтгаалах болзошгүй экологийн доройтол, байгаль орчны хямралыг урьдчилан харж, энэ бүхнээс зайлсхийх арга зам, хувилбарыг сонгох явдал чухал шаардлага болж тавигдсан. Эдийн засгийг аль болох цэвэр, эсвэл “ногоон” технологид тулгуурлан хөгжүүлэх шийдлүүдийг түлхүү дэмжиж, нөөцийг үр дүнтэй ашиглах тогтолцоог бий болгох, байгаль орчны хяналтыг сайжруулах зорилт, үйл ажиллагааг тодорхой шалгуур үзүүлэлттэйгээр тусгаж өгсөн нь дэлхий дахинд тавигдаж буй нийтлэг шаардлагад нийцэж буй юм.

“Ногоон” зорилтуудаа хэрэгжүүлэх хүрээнд байгаль орчинд ээлтэй дэд бүтцийг бий болгох, сэргээгдэх эрчим хүчийг ашиглах, ногоон санхүүжилт, хог хаягдлыг дахин боловсруулах зэрэг бодит алхам, хэрэгжихүйц үйл ажиллагааг төлөвлөсөн бөгөөд дараа дараагийн үе шатанд үндэсний эдийн засгийн чадавх өсөхийн хэрээр байгалийн сэргээгдэх баялгийг ашигладаг үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, мал сүргийг чанаржуулж, ашиг шимийг сайжруулах, өндөр ургац өгдөг таримал ургамлыг ургуулах зэргээр эдийн засгийг хөгжүүлэх боломжтой.

АЖ ҮЙЛДВЭРИЙН IV ХУВЬСГАЛ

Дижиталчлал, цахим технологи, хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл гэх мэт олон зүйлээр илэрхийлэгдэж буй IV хувьсгал үйлдвэрлэл, бизнес болон эдийн засгийг бүхэлд нь дэвшилтэт технологид суурилсан ухаалаг загварчлалд шилжүүлэн үр ашиг, бүтээмжийг үлэмж хэмжээгээр нэмэгдүүлж, өртгийн сүлжээний удирдлага, зохион байгуулалтад тооны болон чанарын үсрэнгүй дэвшлийг авч ирж байна. "III хувьсгалаас ялгагдах онцлог нь дэвшил өөрчлөлтийн хурд, далайц, үр дүн нь юм" хэмээн Давосын Эдийн засгийн чуулганыг санаачлагч, профессор Клаус Шваб тодорхойлсон.

Аж үйлдвэрийн шинэ үе шатанд технологи, түүний салбарласан болон шат ахисан дэвслүүд болох виртуал бодит байдал, хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, үүлэн технологи, тооцоолол, орчин үеийн дизайн програмчлал, процесс загварчлал (симуляц), 3 хэмжээст хэвлэлт, нано болон биотехнологи, квант тооцоолол зэрэгт анхаарлаа хандуулж байна. Өмнөх хувьсгалууд эдийн засгийн тодорхой салбаруудыг хамаарч, үйлдвэрлэлийн багаж, тоног төхөөрөмжийг хөгжүүлж байсан бол IV хувьсгал бүх салбарыг хамарна гэж мэргэжилтнүүд үзэж байна. Ухаалаг үйлдвэрүүд, хөдөө аж ахуйн фермүүд, үйлчилгээ, тээврийн хэрэгслүүд бий болж, цоо шинэ материалууд амьдралд нэвтэрч, нано болон био технологи хөгжиж, хүний амьдрах орчин, хэв маяг эрс шинэчлэгдэнэ гэжээ.

Технологийн энэхүү хэт хөгжил зарим талаар сөрөг үр дагавар дагуулахыг ч эрдэмтэд сануулж буй. Тухайлбал, органик бус материалын боловруулалт эрчимжиж, байгаль орчны бохирдол нэмэгдэх, хиймэл оюун ухаан, робот техникүүд зарим мэргэжил, ажлын байрыг хөдөлмөрийн зах зээлээс түрэх, улмаар орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэх гэх мэт эрсдэлийн шинж тэмдэг нэгэнт ажиглагдаж эхэлсэн. Харин хүн хоорондын харилцаанд суурилсан мэргэжлүүдийн эрэлт нэмэгдэхээр байна.

Энэ мэт давуу болон сул талуудыг нарийвчлан тооцож Аж үйлдвэрийн IV хувьсгалын сүлжээнд нэгдэх стратегийг хөгжлийн бодлогод тусгахдаа инновацыг хөгжүүлж, мэдлэгт суурилсан эдийн засгийг бүтээх бодит зорилтуудыг үзүүлэлт, үр дүн нь өсөн нэмэгдэх боломжтойгоор томъёолж байна.

Интернэтийг бий болгож, үйлдвэрийг автоматжуулсан III хувьсгалаар харилцаа холбооны төхөөрөмжүүд өөр хоорондоо өгөгдөл дамжуулан, контент солилцож, улмаар IP протоколоор хэрэглэгчийг сүлжээний субъект болгосон. Тэгвэл Аж үйлдвэрийн IV хувьсгал бидэнд юу авчирч байна вэ?

МОНГОЛ УЛСЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН ШИНЖИЛГЭЭ

ДАВУУ ТАЛ

- Дэлхийд өөрийн хувь нэмрээ оруулсан баялаг түүх, Монгол нүүдлийн соёл иргэншлийн үнэт зүйлстэй;
- Нүүдэлчдийн нийгэм, соёлын давуу тал;
- Тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, өөрсдийн хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлж, олон улстай харилцан тэгш эрхтэй хамтран ажиллах чадавх;
- Гадаад дотоод зөрчил мөргөлдөөнгүй;
- Оюуны өндөр чадамжтай иргэд, Монгол хүүхэд, залуучууд оюуны спорт, уралдаанд дэлхийд тэргүүлэх чадамж өндөртэй;
- Байгалийн арвин нөөц баялаг;
- Өргөн уудам нутаг дэвсгэр, Бэлчээрийн мал аж ахуй, органик газар тариалан эрхэлж, хүнсээ дотоодоосоо бүрэн хангах чадавх;
- Түүхий эдийн хамгийн том хэрэглэгч буюу эрэлттэй зах зээлтэй хамгийн ойр байршил;
- Төв ба Дундад Ази, Европын орнуудыг Зүүн хойд, Зүүн өмнөд Азийн орнуудтай холбох транзит тээвэрт тохиромжтой газарзүйн байршил;
- Дэлхийн банкны гаргасан судалгаагаар 2050 он гэхэд дэлхийд хөгжлөөрөө тэргүүлэх 10 орны тоонд багтах хоёр том их гүрний дунд оршдог;
- Социализмын үеийн төлөвлөлтийн арвин туршлага.

СУЛ ТАЛ

- Төрийн бодлого тогтворгүй, залгамж холбоогүй, сонгууль дагасан дөрвөн жилийн циклтэй, хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийг хангах институц бүрдээгүй;
- Хүнд суртал, авлига их;
- Бизнес эрхлэх орчин муу;
- Хүн амын нягтшил бага, тархай суурьшилтай, хил орчмын нутаг дэвсгэрийн хүн ам цөөн, амьдрах орчин муу;
- Хүн амын дунд харьцангуй сэргийлж болох өвчлөлөөс сэргийлэх мэдлэг, хандлага дутмаг;
- Хөдөлмөрийн нөөц хязгаарлагдмал, мэргэжлийн өндөр ур чадвар, мэдлэгтэй хүний нөөц дутмаг;
- Бүтээмжгүй, хоцрогдсон технологитой, бүтээгдэхүүний чанараар дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх чадвар сул;
- Хөрөнгө санхүү, валютын нөөц ихээхэн хязгаарлагдмал;
- Экспортын гол нэрийн бүтээгдэхүүний дэлхийн зах зээл дээрх үнийн хэлбэлзэл, гадаад эрэлтийн өөрчлөлт зэрэг хүчин зүйлсээс хамаарах эмзэг байдал өндөр;
- Байгалийн нөөцийн жигд бус тархалт, үнэлэмж хангалтгүй;
- Уур амьсгалын эрс тэс нөхцөлтэй, мал аж ахуй, газар тариалангийн үйлдвэрлэл байгаль, цаг агаараас ихээхэн хамааралтай;
- Уур амьсгалын өөрчлөлтөд эмзэг мэдрэмтгий, байгалийн нөхөн сэргэх чадвар сул;
- Тивийн болон бүс нутгийн олон улсын гол зам харилцаанаас алслагдсан, далайд гарах шууд гарцгүй; дэд бүтцийн хөгжил сул;
- Төрийн албаны боловсон хүчний бодлого алдагдсан, мерит тогтолцоо бүрдэж чадаагүй;
- Цацраг идэвхт болон химийн хорт бодисын хяналт сул.

ХӨГЖЛИЙН БОЛОМЖ

- Монгол соёлын нэгдмэл үнэт зүйлийг сэргээх, гадаад дахь нөлөө, орон зайг тэлэх, аялал жуулчлал, соёлын үйлдвэрлэлийн боломж;
- Дэлхийн тэргүүлэх хоёр эдийн засаг (зах зээл)-т ойр байрлах хоёр хөрштэй найрсаг хамтын ажиллагаа, зах зээл, эдийн засгийн ирээдүйн боломж;
- Мэдээлэл технологийн эрчимжилт, аж үйлдвэрийн IV хувьсгалын үр нөлөөний зардал бууруулах, шинэ бүтээгдэхүүн гаргалтыг хурдасгах, үр ашгийг нэмэгдүүлэх байдал;
- Байгалийн цэвэр, органик бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж экспортлох боломж;
- Даяаршлын хүрээнд үйлдвэрлэлийн хямд орцуудыг хайсан гаднын хөрөнгө оруулалтыг татах боломж өндөр;
- Дэд бүтэц, төмөр зам, тээвэр логиستيкийн төвийн тогтолцоо бүрдүүлж зах зээлийн хараат байдлаас гарах боломж;
- “Туравдагч хөршийн бодлого”-ын хүрээнд дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн дэмжлэг.
- Харьцангуй экологийн цэвэр бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх боломж.

АЮУЛ ЭРСДЭЛ

- Соёлын үнэт зүйлийн нөлөө алдагдаж байгаа;
- Засаглал сул, бодлого тогтворгүй байдал нь хөрөнгө оруулалтын орчныг муутгаж, гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтыг түлхэх аюултай;
- Гадаад өрийн дарамт өндөр;
- Эдийн засгийн өрөөсгөл бүтэц, тогтворгүй өсөлт. Уул уурхайгаас хэт хамаарал бүхий эдийн засгийн бүтэцтэй, экспорт, импортын хувьд ганц зах зээлээс хараат байдал өндөр;
- Баялгийн хараал “Голланд өвчин”-д нэрвэгдэх, хэт уул уурхай хөдөлмөр зарцуулалт багатай салбарын өсөлтийг дагалдан ажлын байр хомсдох, орлогын зааг ялгаа гүнзгийрэх, эдийн засгийн үндсэн бүтэц алдагдах аюултай;
- Томоохон орд газруудыг эргэлтэд оруулах, бусад төрөлжсөн бараа, үйлчилгээ бий болгож хөгжүүлэхэд урт хугацаа шаардлагатай;
- Бүс нутгийн геополитикийн тогтворгүй байдал;
- Бүсийн шинэ зах зээлд хувь эзлэх өрсөлдөөнд ялагдах магадлал их;
- Баян хоосны ялгаа нэмэгдсэн;
- Олон их дээд сургуультай боловч боловсролын чанар муу;
- Хот, хөдөөгийн хөгжлийн ялгаа их, ажилгүйдэл, ядуурлын түвшин өндөр;
- Хүн амын хэт төвлөрлөөс үүдсэн хөрс, утаа орчны бохирдол их;
- Хот усны нийлүүлэлтээ хангаж дийлэхгүй болох аюултай;
- Уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг үр дагавар;
- Дунд болон урт хугацаанд хөдөлмөрийн насны хүн амын хувийн жин харьцангуйгаар буурах, ажиллах хүчин дутагдах, гадагш чиглэсэн “тархины урсгал” нэмэгдэх эрсдэл өндөр;
- Хүн амын өвчлөл, нас баралтын тэргүүлэх шалтгаан болсон зүрх судас, хорт хавдрын өвчлөл, нас баралт өндөр байгаа бөгөөд нэмэгдэх хандлагатай;
- Хүнд ноцтой гэмт хэргийн өсөлт, хар тамхи, мансууруулах бодисын хэрэглээ нэмэгдэх аюултай;
- Кибер аюул заналд өртөх, мэдээллийн аюулгүй байдал сул.

ДАВУУ ТАЛДАА ТУЛГУУРЛАН ХӨГЖЛИЙН БОЛОМЖОО ТОДОРХОЙЛОХ НЬ

- Монголын нүүдлийн соёл иргэншлийн өвийг баяжуулан хөгжүүлж, дэлхийд соёл урлагийн бүтээл туурвин таниулж, орлого олох;
- Өөрийн орны археологи, палеонтологийн судалгаагаар түүхээ арвижуулан уран бүтээл туурвин дэлхийн тайз дэлгэцийн зах зээлд гаргах;
- Монгол үндэсний наадам, уралдаан тэмцээнийг олон улсын болон олимпын спорт болгон хөгжүүлэх;
- Монголын уламжлалт хүнсийг хэрэглэхэд хялбар, боловсронгуй болгон сайжруулж стандартжуулан гадаад зах зээл дээр монгол үндэсний хоолны сүлжээ бий болгох;
- Оюуны чадамжтай ард иргэдээ хөгжүүлэн өрсөлдөх чадвартай мэргэжилтэн бэлтгэж, бүс нутагт орчин үеийн оюун ухаан, техник технологийн, үйлчилгээ үзүүлэх;
- Байгалийн ургамал, малын түүхий эдээр төрөл бүрийн эм, биотехнологи, гоо сайхны бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн экспортлох;
- Гэр болон ахуйн хэрэгслийг боловсронгуй болгож гамшгийн үеийн байгууламж, сууц бий болгон экспортлох;
- Уламжлалт оньсон тоглоомоор орчин үеийн цахим тоглоом үйлдвэрлэлээр танигдсан сор бүтээгдэхүүн бий болгож, улс орноо сурталчлан таниулах;
- Иргэдийн оролцоотой, нүүдлийн соёл иргэншил, түүх, байгаль, ахуйн аялал жуучлал хөгжүүлэх;
- Дэлхийд тэргүүлэх эдийн засагтай хоёр хөрштэй эдийн засгийн интегралчлал хөгжүүлэн дамжин өнгөрүүлэх тээвэр, худалдааг хөгжүүлэх;
- Газарзүйн байршлын давуу талыг ашиглан дэлхийн болон бүс нутгийн агаарын тээврийн карго урсгалын зангилаа төв, эдийн засгийн чөлөөт бүс байгуулан хөгжүүлэх;
- Мэдээллийн технологийн хөгжлийн давуу талыг ашиглан улс орны нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчны хамгаалал, засаглалын ил тод байдлыг хангах, авлигаас сэргийлэх;
- Дотоодын ААН-үүдэд сургалт хийх, шинэчлэн зохион байгуулах замаар гадаадын шууд хөрөнгө оруулалттай холбох харилцааг бэхжүүлэх, улмаар хөрөнгө оруулалт, бизнесийн орчныг сайжруулах;
- Тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, олон улстай харилцан тэгш эрхтэй хамтран ажиллах чадавх дээр тулгуурлан өөрийн орны нутаг дэвсгэрт НҮБ болон түүний харьяа бүс нутгийн байгууллагуудыг үйл ажиллагаа явуулахад дэмжлэг үзүүлэх, урамшуулах замаар бүс нутгийн НҮБ-ын суурин газруудыг бий болгож, тусгаар тогтнолоо улам баталгаажуулах.

БОЛОМЖИЙГ ЭРЭЛХИЙЛЖ СУЛ ТАЛАА АРИЛГАХ НЬ

- Өөрийн орны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн түүхэн туршлагыг бусад улс орнуудын зах зээлийн үеийн төлөвлөлтийн туршлагатай хослуулан төрийн бодлогын тогтвортой байдал, залгамж чанарыг бий болгох;
- Орчин үеийн мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжлийг ашиглан мэдээллийн ил тод байдлыг бий болгон, олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан авлига, хүнд суртлыг бууруулах, улмаар устгах;
- Орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжлийг дэмжсэн дэд бүтэц, логиستيкийн сүлжээг бий болгох, хил орчмын худалдаа, чөлөөт бүс, боомтыг хөгжүүлэх, үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулах, алслагдмал бүс нутгийн иргэдийн амьдрах орчин болон бизнесийн таатай орчин бий болгох;
- Эрүүл мэндийн салбарт мэдээллийн технологи болон шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг хөгжүүлэх, өвчин үүсгэх шалтгааныг илрүүлэх замаар хүн амыг өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлэх, иргэдийн эрүүл мэндийн боловсролыг тасралтгүй дээшлүүлэх, эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх;
- Хувийн хэвшлийн судалгаа хөгжүүлэлтийг бүх талаар дэмжих замаар шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг үйлдвэрлэлд нэвтрүүлэн өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх;
- Гадаад худалдаа, бэлтгэн нийлүүлэлтийн тогтолцоо, логиستيкийн сүлжээ бий болгох эрх зүйн орчинг бий болгох замаар нийлүүлэлтийн гаралтай инфляцыг тэглэх, банк санхүүгийн салбарын шинэчлэл хийх замаар банкны хүүг бууруулан зохих түвшинд хүргэж, валютын нөөцийг тасралтгүй нэмэгдүүлэх;
- Төсвийн хөрөнгө оруулалтаар геологи, хайгуулын ажлыг эрчимжүүлэн ашигт малтмалын нөөцийг нэмэгдүүлэх;
- Уур амьсгалын эрс тэрс нөхцөлөөс сэргийлэх нөөцийн удирдлагын тогтолцоог бий болгох;
- Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, ойжуулах, ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, усан сан, толио үүсгэх, говийн бүс рүү ус дамжуулах хоолойг барьж байгуулах;
- Шинжлэх ухаан, их дээд сургууль, хувийн хэвшлээс шилдэг хүний нөөцийг судлах, төрийн албаны тогтолцоонд мэдлэг чадвараар дэвших өрсөлдөөнт орчинг бүрдүүлэх;
- Цацраг идэвхт болон химийн хорт бодисын үйлдвэрлэл, худалдаа, тээвэрлэлт, хадгалалт, ашиглалт, устгалын мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгон хяналтыг сайжруулах.

ДАВУУ ТАЛДАА ТУЛГУУРЛАН ЭРСДЭЛИЙГ ДАВАН ТУУЛАХ НЬ

- Уламжлалт ёс зан заншил, нүүдлийн соёл иргэншил, түүх дээр тулгуурлан үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл бий болгох, үндэсний бахархал бий болгоход соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаа тогтмол явуулах, хүүхэд залуусыг гаднын соёлын түрэмгийллээс сэргийлэх;
- Нийгмийн баримжаат зах зээлийн эдийн засаг, засаглалыг хөгжүүлэн төрийн бодлого, төлөвлөлтийг урт хугацаанд тогтвортой байлгах, төр хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг бий болгох;
- Баялгаар далласан хөрөнгө оруулалтын бодлогыг халж, харилцан ашигтай үр дүнд чиглэсэн хөрөнгө оруулалтын бодлого боловсруулж, тууштай мөрдөх;
- Уул уурхайн бүтээгдэхүүний боловсруулалтын түвшинг нэмэгдүүлж, эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх, хөдөө аж ахуй, аж үйлдвэрийг хөгжүүлэх;
- Эдийн засгийн коридорыг хөгжүүлэн гуравдагч зах зээлд гарах зардлыг бууруулах, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх, агаарын тээврээр гуравдагч орнуудтай эдийн засгийн интеграцад орох;
- Баялгийн сан байгуулж, уул уурхайн бус салбар болон нийгмийн салбарыг хөгжүүлэх;
- Томоохон орд газруудыг эргэлтэд оруулах менежментийг сайжруулах, хөрөнгийн зах зээл, хөрөнгө оруулалт татах орчинг бүрдүүлэх;
- Дэлхийн хамтын нийгэмлэгийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцох, хүлээн зөвшөөрүүлэхэд гадаад бодлогыг чиглүүлэх;
- Орон судлалыг хөгжүүлж, технологийн хөгжлийн судалгааны төв байгуулах;
- Дээд боловсролын тогтолцоог хөгжүүлэх;
- Эдийн засгийг бүсчлэн хөгжүүлэх, төвлөрлийг сааруулах бодлого, боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- Улаанбаатар хотын усан хангамжийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх, ус дамжуулах хоолой байгуулах, гадаргын усны хуримтлал бий болгох усан сан байгуулах, саарал усны хэрэглээг нэмэгдүүлэх замаар ундны ус хэмнэх;
- Компанийн нийгмийн хариуцлагын тогтолцоог бүрдүүлэх замаар өрсөлдөхүйц цалин, урамшууллыг дэмжих;
- Генийн өөрчлөлттэй бүтээгдэхүүнийг импортлох, үйлдвэрлэх, худалдаалах, тээвэрлэх, дагалдах, дамжин өнгөрүүлэхийг хориглох;
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд хөрш орнууд болон олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллах, эрсдэлтэй иргэдийн хяналтыг чангатгах;
- Олон улсын туршлага судлан байнга мэдээлэл солилцох Кибер халдлагаас сэргийлэх үндэсний тогтолцоог бүрдүүлэх.

СУЛ ТАЛАА БАГАСГАХ, ЭРСДЭЛЭЭС ХАМГААЛАХ НЬ

- Гаднын соёлын түрэмгийллээс сэргийлэх, хязгаарлах арга хэмжээ авах, үндэсний соёлын дархлааг бий болгох суртал ухуулга, контент бий болгож, тайз дэлгэцийн цуврал бүтээл бий болгох, сургуулийн өмнөх боловсрол, ерөнхий боловсролын сургалтын хөтөлбөрт үндэсний бахархал, үнэт зүйлийн талаар тусгахад төрөөс онцгойлон анхаарах;
- Урт хугацаанд улс орны өмнө тулгарч байгаа асуудлаар улс төрийн намууд зөвшилцөлд хүрч, улс төр-эдийн засгийн бодлого боловсруулж, тууштай хэрэгжүүлэх;
- Улс орны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалтын эрэлт хэрэгцээг салбар бүрээр тодорхойлсон бодлого боловсруулж, тууштай хэрэгжүүлэх;
- Гадаад өрийг дахин хуваарилан зохион байгуулах замаар төсөвт ирэх дарамтыг бууруулах, эдийн засгийн үр ашиггүй төсөл, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхгүй байх;
- Уул уурхайн түүхий эдийн экспортыг хязгаарлах, дотоодын хэрэгцээг бүрэн хангасны дараа илүүг экспортлох зарчмаар дотоодын боловсруулах үйлдвэрүүдийг түүхий эдээр хангах эрх зүйн татварын орчинг бүрдүүлэх, уул уурхайн бус ажлын байр ихээр нэмэгдүүлэх дэвшилтэт технологи бүхий төслийн хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэхэд хөрөнгө оруулалтын нэн таатай орчинг бий болгох;
- Томоохон орд газруудыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, уул уурхайн орлогоос Баялгийн сан бий болгох эдийн засгийн бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх;
- Нийгмийн дундаж давхаргыг нэмэгдүүлэх тусгайлсан бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх;
- Нас баралтын тэргүүлэх өвчлөлөөс сэргийлэх, эрт илрүүлэх, оношлох, эмчлэх талаар Олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллах, иргэдэд зүрх судас, хорт хавдрын өвчлөлөөс сэргийлэх, хандлагыг өөрчлөх үндэсний дархлаа бий болгох;
- Хот, хөдөөгийн ялгааг бууруулахад бүсчилсэн хөгжлийн оновчтой бодлого, Улаанбаатар, дагуул хотуудыг хөгжүүлэх тусгайлсан бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх;
- Уур амьсгалын өөрчлөлтийн сөрөг нөлөөллийг бууруулах, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох ногоон хөгжлийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- Хүн амын ядуурал, тэгш бус байдал, эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт зэрэг нийгмийн асуудлыг цогцоор нь шийдвэрлэх хүний хөгжлийн бодлого боловсруулж, хэрэгжүүлэх.

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН ХУВИЛБАР, ТООЦООЛОЛ

Монгол Улс хөгжлийн хэтийн төлөвлөгөөгөө 30 жилээр төлөвлөж буй “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлого бол эдийн засаг, нийгмийг тогтвортой хөгжүүлэх, тодорхой зорилго, зорилтуудыг шийдвэрлэх хувилбар боловсруулан гацаа, бартааг даван туулахад чиглэсэн түүхэн баримт бичиг төдийгүй гурван арванд дагаж мөрдөх хөгжил дэвшлийн чиг шугам болсон баримт бичиг юм.

Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд баримталдаг нийтлэг зарчмуудын дагуу шинжлэх ухааны үндэстэйгээр тооцоо судалгаа, нотолгоонд суурилан боловсруулсан энэхүү бодлогод гадаад, дотоод хүчин зүйлсийн нөлөөллийг харгалзан үзэж, улс орны эдийн засаг, нийгмийн өмнө хуримтлагдсан олон асуудлыг шийдэх цогц шийдлүүдийг тодорхойлохыг зорьсон билээ. Эдийн засгийн томоохон төсөл, арга хэмжээ, тэдгээрийг хэрэгжүүлснээр бий болох үр өгөөжийг хөгжлийн нөөц болгон авч, ажлын байр олноор бий болгох, өгөөжтэй хөдөлмөр эрхлэлтээр дамжуулан иргэдээ ажлын байраар хангах, улс орныхоо ард иргэдийн хувьд чинээлэг хангалуун амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, ажилгүйдэл, ядуурал, тэгш бус байдлыг бууруулах, дундаж давхаргын эзлэх хувь хэмжээг тэлэхэд чиглэсэн бодлогыг тодорхойлсон. Эдийн засгийн төсөл арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, хот сууринг үүсгэх, улс орныг бүсчлэн хөгжүүлэх, эдийн засгийн цаашдын өсөлтийг хангахад шаардлагатай дэд бүтцийг барьж байгуулах, олон тулгуурт бүтцийг бий болгох замаар эдийн засгийн хувьд гадаад орчноос хамаарах хамаарлыг бууруулах зэрэг бодит зорилтуудыг дэвшүүлсэн.

Өнөөдөр манай улсын өмнө гадаад өр төлбөр өндөр хэмжээнд хүрсэн, ажилгүйдэл, ядуурал зэрэг нийгмийн шинжтэй олон асуудлууд хуримтлагдсан, нийгмийн суурь үйлчилгээ, халамж, хамгааллын зардал өндөр хэмжээнд хүрсэн бөгөөд цаашид улам бүр өсөн нэмэгдэх төлөвтэй болсон зэрэг бэрхшээлтэй асуудал олон байна. Эхний ээлжинд улсын төсвийн зарцуулалтыг танаж, гадаад өрийг бууруулах замаар Монгол Улсын зээлжих зэрэглэлийг дээшлүүлэх шаардлага тулгамдаж байна. Энэ нь эдийн засагт орж ирэх гадаадын хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлж, бизнес эрхлэгчдэд одоогийнхоос илүү тааламжтай нөхцөлөөр зээл авах эргэлтийн хөрөнгө оруулах боломж нөхцөлийг бүрдүүлнэ. Үүнтэй зэрэгцүүлэн бизнесийн төсөл арга хэмжээнд улсын төсвөөс зарцуулах хөрөнгө оруулалтыг аль болох бага хэмжээнд барьж, хамгийн чухал гэж үзэж буй нийгмийн болон дэд бүтцийн төслүүдэд хөрөнгө оруулах, эдийн засгийн өсөлт ба хөдөлмөр эрхлэлтэд үр өгөөжөө өгч чадах үр ашиг бүхий төслүүдийг төр бодлогоор дэмжих, ийм төсөл арга хэмжээг хувийн

“Урт хугацааны хөгжлийн бодлогод өнгөрсөн хугацааны хөгжлийн загваруудаас суралцан, өнөөгийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, тэргүүлэх чиглэлүүдээ тодорхойлов.”

хэвшлийн буюу хамтарсан хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэх зэрэг суурь зарчмуудыг тусгасан болно. Ингэснээр эдийн засгийн хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн бизнесийн төсөл арга хэмжээ, түүний үр шимийг иргэдэд хүргэхийн тулд хэрэгжүүлдэг нийгмийн хөтөлбөрүүд болон эдгээрийн аль алиныг нь дэмжих зорилгоор хэрэгжүүлдэг дэд бүтцийн төслүүдэд зарцуулж буй мөнгөний харьцааг зохистой түвшинд хүртэл нэмэгдүүлэх, төсвийн хөрөнгө оруулалтыг илүү үр өгөөжтэй болгох, урт хугацаанд үр өгөөжтэй байж чадах төслүүдэд хөрөнгө оруулах нөхцөл бүрдэнэ.

Дэлхий дахинд сүүлийн үед ядуурлыг бууруулахад чиглэсэн хөгжлийн стратегийг ажил эрхлэлтэд суурилах ёстой гэсэн үзэл хандлага зонхилох болсон. Орлого багатай хүмүүсийн цорын ганц “эд баялаг” бол ажиллах чадвар бөгөөд үүнийгээ хэрхэн ашиглахаас хамаарч тэд эдийн засгийн өсөлтийн үйл явцад хэрхэн оролцох нь тодорхойлогдоно. Дээрх үзэл хандлагын дагуу хөгжлийн бодлогод ядуурлыг бууруулахад чиглэсэн хөгжлийн стратегийг ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэхэд чиглүүлэн боловсруулсан байна.

Хөрөнгө оруулалтын бодлогыг урт хугацааны хөгжлийн шаардлага, тэргүүлэх чиглэл, үр дүнд тулгуурлаж, үндэсний болон бүс нутгийн, салбар хоорондын уялдаа, технологийн дэвшилд чиглүүлэх зарчмыг баримталсан гэж болно. Тухайлбал, эрчим хүчний салбарт хөрөнгө оруулалтыг бүс нутгуудын өсөн нэмэгдэж буй хэрэглээг хангах, том төслүүдийг хэрэгжүүлэх боломж нөхцөлийг бүрдүүлэх, үйлдвэрлэгч, нийлүүлэгч, хэрэглэгчийг холбосон нэгдсэн сүлжээг боловсронгуй болгож, хүртээмж, аюулгүй байдлыг дээшлүүлэх, импортыг бууруулах зэрэг зорилгод чиглүүлсэн бол авто замын хөрөнгө оруулалтад үр өгөөж өндөртэй хэвтээ тэнхлэгийн замыг барьж дуусгах, ингэснээрээ ирээдүйд хэвтээ тэнхлэгийн гол замаас бүс нутгууд руу чиглэсэн босоо тэнхлэгийн замуудыг барьж байгуулах нөхцөл бүрдүүлэхийг чухалчилсан.

Төмөр замын бүтээн байгуулалтын төслүүд нь орд газрууд болон боомтуудыг холбож, гадаад зах зээлийн шинэ гарцуудыг гаргах, байгалийн арвин нөөц баялгийг эргэлтэд оруулах, манай орны коксын болон хар, өнгөт төмөрлөгийн ордуудыг холбосноор металлургийн үйлдвэрлэл хөгжих боломж бүрдүүлэх, бүсийн төвүүд, зангилаа хотууд үүсэх болон бүтээн байгуулалт өрнөх урьдач нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилготой. Ялангуяа хүн ам сийрэг суурьшсан өмнөд бүсэд хүнд үйлдвэрийн болон дэд бүтцийн олон тооны томоохон төслүүдийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан нь тэнд суурьшлын томоохон төв үүсэх, хязгаар нутаг эзэнгүйдэх аюулаас гарах, уул уурхай ба хүнд үйлдвэрийн салбарт нэмүү өртөг шингээж, өрсөлдөх чадвар бүхий эдийн засагтай бүс нутаг болон хөгжих боломж нөхцөл бүрдэнэ.

“Олборлох болон хүнд үйлдвэрийн томоохон төслүүд, тэдгээрийг холбох дэд бүтцийн бүтээн байгуулалтыг эхний ээлжид Өмнөд бүсэд төвлөрүүлж, эдийн засаг сайжирсан байх дараа дараагийн шатанд бусад бүсүүдэд хэрэгжүүлэх хөгжлийн томоохон шийдлүүдийг гаргана.”

Эдийн засаг, бизнесийн болон экосистем, байгаль цаг уурын онцлогийг харгалзсан бүс, орон нутгийн хөгжлийн бодлогын зорилго нь хот, хөдөөгийн тэнцвэртэй хөгжлийг дэмжих, орон нутагт хүн ам тогтвортой суурьшин амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд оршино. Бүс, орон нутгууд эдийн засгийн хувьд бие даан, төрөлжин хөгжих боломжтой, ямар нэгэн бизнест хөрөнгө оруулахад үр өгөөжөө өгч чадах, ойр орчмынхоо үйлдвэрлэгчдэд зах зээл нь болох зохистой орон зайтай, хүн амд нийгмийн үйлчилгээг жигд тэнцвэртэй, хүртээмжтэй байдлаар хүргэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн, төв цэгээсээ хамгийн алслагдсан цэгүүдэд хүрэх зай талбай, дэд бүтцийн боломж нь хүрэлцээтэй байх зэрэг гол шаардлагуудыг тавих юм.

МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨСӨЛТИЙН ТООЦООЛОЛ

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг төлөвлөхдөө эхний үе шат буюу 2021-2030 онд орчин үеийн эдийн засгийн судалгаанд өргөн ашиглах болсон мэдээллийн томоохон бааз суурь, программ хангамжид суурилан макро эдийн засгийн тооцооллыг хийдэг Ерөнхий тэнцвэрийн динамик загварыг, хоёр, гуравдугаар үе шат буюу 2031-2050 он хүртэлх хугацаанд салбар хоорондын тэнцэлд тулгуурласан оновчлолын динамик загварыг ашиглаж 2019 онд хийсэн бөгөөд 2018 он хүртэлх Монгол Улсын эдийн засгийн суурь үзүүлэлтүүдийг ашигласан болно.

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨСӨӨЛӨЛ 2050

Урт хугацааны бодлогыг хэрэгжүүлснээр 2050 онд манай улсын ДНБ оны үнээр 209 тэрбум ам.доллар, харин нэг хүнд ногдох ДНБ 38,359 ам.доллар болж өсөхөөр байна. Үүнийг 2018 оны зэрэгцүүлэх үнээр тооцвол 77.7 тэрбум ам.доллар болж, 5.9 дахин, нэг хүнд ногдох ДНБ 14,682 ам.доллар болж 3.6 дахин өснө.

Хүснэгт 2. Эдийн засгийн салбаруудын төсөөлөл (ДНБ, 2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр, салбараар, тэрбум төгрөгөөр)

Он	ДНБ	Хөдөө аж ахуй	Уул уурхай	Аж үйлдвэр, эрчим хүч, ус	Барилга	Худалдаа, тээвэр, нийтийн хоол	Нийгмийн үйлчилгээний салбарууд
2019	27,928.30	3,797.50	4,068.70	2,814.55	1,105.30	5,086.10	3,148.10
2020	26,655.40	4,018.70	3,667.00	2,900.38	1,070.00	4,324.20	2,852.90
2025	39,223.19	2,688.76	11,997.20	5,561.11	1,710.33	6,486.75	10,779.04
2030	52,489.48	2,825.91	16,465.39	8,787.93	2,296.39	8,450.26	13,663.60
2035	70,242.77	3,044.31	18,762.22	14,036.85	1,801.94	11,188.62	21,408.83
2040	94,000.67	3,279.59	25,195.87	21,467.86	1,893.85	14,666.19	27,497.30
2045	125,794.10	3,620.93	31,050.49	33,313.77	1,990.46	19,466.95	36,351.49
2050	168,340.88	3,997.80	42,541.87	49,396.00	2,253.12	26,457.40	43,694.69
(50-19)	140,690.07	804.89	35,425.24	45,996.41	1,114.27	21,333.35	36,015.91
(50/19)%	608.81%	125.21%	597.78%	1453.00%	197.84%	516.34%	569.03%
%	100.00%	0.57%	25.18%	32.69%	0.79%	15.16%	25.60%

Эх сурвалж: YCX, 2022; Л.Нямбат, 2019

Эдийн засгийн ерөнхий салбаруудаас Аж үйлдвэр, эрчим хүчний салбар хамгийн өндөр буюу 14.53 дахин өсөх бөгөөд нийт өсөлтийн 32.69 хувийг энэ салбар хангана. Үүний дараа Нийгмийн үйлчилгээний салбарууд Уул уурхайн салбарыг гүйцэж нийт өсөлтийн 25.6 хувийг хангаж 5.69 дахин өсөхөөр харагдаж байна. Удаах нь Уул уурхайн салбар нийт өсөлтийн 25.18 хувийг хангаж 5.98 дахин өснө. Малын тоог 50 саяас хэтрүүлэхгүй боловч чанарлаг малтай байх учир өсөн нэмэгдэх хүн амын мах, сүүний хэрэгцээг бүрэн хангаад жил бүр нядалгааны жингээр 100 хүртэл мянган тонн мах гадаадад гаргах боломжтой.

2019-2050 онд хуримтлал буюу дотоодын хөрөнгө оруулалт 8.3 их наяд төгрөгөөс 50.5 их наяд төгрөг болж 6.1 дахин өсөх боловч шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 135.3 их наяд төгрөг болж 12 дахин нэмэгдэхээр байна. Үүнтэй уялдан 3 их наяд орчим байгаа шаардагдах гадаад хөрөнгө оруулалтын хэмжээ 2050 онд 84.9 их наяд төгрөг болж, 28.6 дахин өснө.

2050 онд шаардагдах ажиллах хүчний хэмжээ 3,639.65 мянган хүн болж, 2019 онтой харьцуулахад 2,376.04 мянган хүнээр нэмэгдэх ба үүний 55.27 хувь буюу 2,011.69 мянган хүнийг дотоодоос хангаад цаана нь 1,627.95 мянган хүнийг гаднаас авч ажиллуулах шаардлага бий болно. Мөн бэлчээрээс 278.23 мянган га газар уул уурхай, дэд бүтцийн зориулалтад шилжих ба шаардагдах усны хэмжээ 1,323.74 сая шоо метрт хүрч, 3.46 дахин буюу 940.64 сая шоо метрээр нэмэгдэхээр байна.

Хүснэгт 3. ДНБ-ийн органик бүтэц, (2015 оны зэрэгцүүлэх үнээр, тэрбум төгрөгөөр)

Он	ДНБ	Хэрэглээ	Хуримтлал буюу дотоодын хөрөнгө оруулалт	Шаардагдах нийт хөрөнгө оруулалт	Шаардагдах гадаад хөрөнгө оруулалт
2019	27,928.30	22,060.40	11,057.30	11,261.91	2,966.67
2020	26,655.40	23,051.20	6,561.40	11,830.46	3,037.51
2025	39,223.19	27,456.24	11,766.96	20,541.31	8,774.35
2030	52,489.48	36,742.64	15,746.84	30,856.50	15,109.65
2035	70,242.77	49,169.94	21,072.83	44,633.07	23,560.24
2040	94,000.67	65,800.47	28,200.20	64,112.92	35,912.72
2045	125,794.10	88,055.87	37,738.23	89,890.70	52,152.47
2050	168,340.88	117,838.61	50,502.26	135,334.87	84,832.60
(50-19)	140,690.07	98,483.05	42,207.02	124,072.95	81,865.93
(50/19)%	608.81%	608.81%	608.81%	1201.70%	2859.52%
%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Хүснэгт 4. Үйлдвэрлэлийн нөөцүүдийн хэрэглээ

Он	Шаардагдах ажиллах хүч, мянган хүн	Ажиллах хүчний дотоод боломж, мянган хүн	Гаднаас авах ажиллах хүч, мянган хүн	Уурхай, дэд бүтцэд шилжих бэлчээр, мян га	Шаардагдах ус, сая шоо метр
2019	1,263.61	1,222.28	41.33	46.00	383.10
2020	1,296.23	1,246.17	50.06	56.46	386.58
2025	1,499.76	1,360.91	138.85	88.08	409.25
2030	1,794.08	1,467.87	326.21	95.72	496.85
2035	2,123.65	1,577.90	545.75	133.40	617.47
2040	2,536.62	1,708.11	828.52	138.07	782.50
2045	3,069.54	1,861.87	1,207.68	111.23	1,018.50
2050	3,639.65	2,011.69	1,627.95	278.23	1,323.74
(50-19)	2,376.04	789.42	1,586.62	232.22	940.64
(50/19)%	288.04%	164.59%	3938.99%	604.78%	345.53%

Эх сурвалж: YCX, 2022; Л.Нямбат, 2019

ЕРӨНХИЙ ТЭНЦВЭРИЙН ДИНАМИК ЗАГВАРЫН ТООЦООЛОЛ

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод баримталсан Ерөнхий тэнцвэрийн динамик загварын тооцооллыг гурван үндсэн хувилбараар хийсэн. Үүнд:

1. Суурь хувилбар
2. “Ногоон эдийн засаг” хувилбар
3. Томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг оруулан тооцсон хувилбар

Суурь хувилбарт эдийн засгийн хөгжлийн өнөөгийн хандлага, өсөлтийг хэвээр үргэлжлүүлж, эдийн засгийн амьдралд оролцох төрийн оролцоо болон зохицуулалтыг энэ түвшиндээ байхаар тооцсон бол “Ногоон эдийн засаг” нь эдийн засаг, нийгмийн үйл ажиллагаанд экологийн баримжааг баримтлах хувилбар юм. Тухайлбал, малын тоо толгойн өсөлтийг бэлчээрийн даацад нийцүүлэх гэх мэт. Гурав дахь хувилбар нь “ногоон эдийн засаг” хувилбарыг хөрөнгө оруулалтын жагсаалтад тусгасан бизнесийн болон дэд бүтцийн томоохон төслүүдтэй хамтатган хэрэгжүүлэх хувилбар юм.

2018 оны байдлаар манай улсын ДНБ-ий хэмжээ 11.7 тэрбум ам.доллар, нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 3,879 ам.долларын хэмжээнд байна. Суурь хувилбараар ДНБ-ий хэмжээ 2025 онд 21.0 тэрбум, 2030 онд 29.4 тэрбум, 2035 онд 40.1 тэрбум ам.долларт хүрнэ. Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан хүн амын өсөлтийн тооцоогоор бодоход нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 2018 оны зэрэгцүүлэх үнээр 2025 онд 5,878 ам.доллар, 2030 онд 7,616 ам.доллар болно. Эдгээрийг тухайн оны үнээр илэрхийлбэл, нэг хүнд ногдох ДНБ 2025 онд 6,917 ам.доллар, 2030 онд 9,895 ам.доллар байхаар байна.

Тэгвэл “ногоон эдийн засаг” хувилбараар ДНБ-ий хэмжээ оны үнээр 2025 онд 20.8 тэрбум, 2030 онд 28.5 тэрбум, 2035 онд 38.7 тэрбумд хүрэх бол нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 2018 оны зэрэгцүүлэх үнээр 2025 онд 5,819, 2030 онд 7,402 ам.доллар, оны үнээр харгалзан 6,848, 9,617 ам.доллар болно. Харин мега төслүүдийг эргэлтэд оруулснаар эдийн засгийн өсөлт хурдсаж, ДНБ-ий хэмжээ оны үнээр 2025 онд 22.4 тэрбум, 2030 онд 32.0 тэрбум ам.долларт тус тус хүрэхээр байна. Ингэснээр нэг хүнд ногдох ДНБ-ий хэмжээ 2018 оны зэрэгцүүлсэн үнээр 2025 онд 6,270, 2030 онд 8,299 ам.долларт, оны үнээр 2025 онд 7,378, 2030 онд 10,783 ам.долларт хүрэх юм.

Хүснэгт 5. ДНБ, Нэг хүнд ногдох ДНБ (2018 оны зэрэгцүүлэх үнээр)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		“Ногоон эдийн засаг” хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	ДНБ, тэрбум (оны үнээр)	21.0	29.4	20.8	28.5	22.4	32.0
2	Нэг хүнд ногдох ДНБ, (2018 оны үнээр)	5,878	7,616	5,819	7,402	6,270	8,299
3	Нэг хүнд ногдох ДНБ, (оны үнээр)	6,917	9,895	6,848	9,617	7,378	10,783

ШИНЭ ЭДИЙН ЗАСАГ

Эдийн засгийн бүтэц

Эдийн засгийн урт хугацааны хөгжлийг хангахын тулд макро суурь хүчин зүйлүүдэд нөлөөлөх бүтцийн шинжтэй арга хэмжээнүүдийг төлөвлөдөг. Суурь, ногоон болон томоохон төслүүдийг тооцсон хувилбаруудын аль алинаар тооцож үзэхэд ДНБ-ий бүтцэд томоохон өөрчлөлт гарч, олборлох үйлдвэрлэлийн болон бизнесийн үйлчилгээний салбаруудын эзлэх хувийн жин өссөөр байх төлөвтэй байна. Гэхдээ аж үйлдвэрийн томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлээгүй нөхцөлд өсөлтийн хандлага цаашид хэвээр үргэлжлэх боловч олборлох үйлдвэрлэлийн салбараас үүдэлтэй мөнгөний нийлүүлэлт эдийн засгийн бусад салбарын хөгжлийг боомилон өрсөлдөх чадварыг сулруулж, бүтээмжтэй бөгөөд цалин хөлс өндөртэй ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжийг нь хаах магадлалтай байгаа юм. Харин урт хугацаанд аж үйлдвэржүүлэх, эдийн засгийн бусад салбаруудын хөгжлийг дэмжих замаар эдийн засгаа төрөлжүүлэх, баялгийн санг байгуулж, ухаалаг менежментээр үр өгөөжтэй зарцуулах, арвижуулах зэрэг бодлогын зорилтуудыг хэрэгжүүлснээр олборлох салбарын сөрөг нөлөөллийг бууруулах боломжтой.

Хөгжлийн бодлогод эдийн засгийн өсөлтийг тооцоолохдоо гадаад, дотоод хүчин зүйлсийг аль болох иж бүрнээр харгалзан үзэж байгаа боловч цаашид дэлхийн зах зээл, худалдаа-эдийн засгийн гол түнш орнуудын эдийн засагт гарч болзошгүй өөрчлөлтүүдтэй холбоотойгоор тооцоололд зохих өөрчлөлт орохыг үгүйсгэхгүй.

Тооцооны үр дүнгээс үзэхэд, эдийн засгийг хөгжүүлэх бодлогын хувилбар тус бүрд шаардагдах ажлын байрны тоо харилцан адилгүй байгаа.

Аль ч хувилбараар нь тооцоолсон манай улсад ажиллах хүчний хомсдол үүсэх нь гарцаагүй байгаагийн зэрэгцээ улсын дунджаас доогуур цалин хөлс авдаг хэсгийн хувийн жин нэмэгдэх төлөвтэй байна. Энэ нь нийгэм дэх орлогын хуваарилалт улам бүр тэгш бус байдалтай болж, баян хоосны ялгаа гүнзгийрэх магадлалтайг харуулж байгаа юм. Ялангуяа худалдаа, зочлох үйлчилгээ, барилга, аж үйлдвэр зэрэг хөдөлмөр зарцуулалт ихтэй, хүмүүс олноор ажилладаг салбаруудад цалин хөлс бага байх төлөв ажиглагдаж байгааг анхаарч эдгээр салбарын хөгжлийн асуудлыг анхаарч үзэх шаардлагатай болж байна.

Томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг эргэлтэд оруулснаар тэдгээрийн шууд болон шууд бус нөлөөгөөр 2030 он гэхэд 110 мянга ажлын байрыг шинээр үүсгэх боломжтой байна.

Гадаад худалдаа

Дэлхийн зах зээл дэх үнийн түвшин тогтвортой байх нөхцөлд манай орны экспорт 2030 он хүртэл жилд дунджаар 4.2-6.3 хувь, импорт 4.0-6.8 хувиар өсөхөөр байна.

Хүснэгт 6. Экспорт, импортын хэтийн тооцоо

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар	"Ногоон эдийн засаг" хувилбар	Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар
		2030	2030	2030
1	Экспорт, тэрбум ам.доллар (2017 оны үнээр)	13.9	13.4	20.1
2	Экспорт, тэрбум ам.доллар (оны үнээр)	17.1	16.9	25.6
3	Импорт, тэрбум ам.доллар (2017 оны үнээр)	11.4	11.3	16.9
4	Импорт, тэрбум ам.доллар (оны үнээр)	14.5	14.3	21.5

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

Эдийн засгийн төсөл хөтөлбөрүүдийг эргэлтэд оруулснаар худалдааны тэнцэл сайжрах магадлалтай байгаа бөгөөд импортоос давсан экспортын орлогыг байгалийн нөөцөд суурилсан “баялгийн сан”-аар дамжуулан зүй зохистой байдлаар зарцуулах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна. Ийм арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээгүй нөхцөлд долларын нийлүүлэлтийн өсөлтөөс шалтгаалсан орлогын өсөлт дотоодын эрэлтийг нэмэгдүүлж, төгрөгийн ханшийг сулруулан, олборлох үйлдвэрлэлийн салбараас бусад салбарын өрсөлдөх чадварыг сулруулах эрсдэлтэй.

Гадаад худалдааны бодлогын хүрээнд дотоодын үйлдвэрлэлийг хамгаалж хөгжүүлэх, экспортын бараа бүтээгдэхүүний өртгийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн уялдуулсан тарифыг бий болгох, шинээр үйлдвэрлэхээр төлөвлөж буй аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүнийг экспортлох таатай нөхцөлүүдийг урьдчилан бүрдүүлэх, үүний тулд тодорхой улс орнуудтай Чөлөөт худалдааны хэлэлцээр байгуулах асуудалд онцгойлон анхаарах хэрэгтэй болж байна.

Хөрөнгө оруулалт

Суурь хувилбараар хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд 94.1 хувиар, “ногоон эдийн засаг” хувилбараар 75.3 хувиар, томоохон төслүүдийг оруулан тооцсон хувилбараар 78.8 хувиар тус тус өсөх тооцоо гарч байна. Ингэснээр нийт хөрөнгө оруулалт 2030 он гэхэд дээрх хувилбаруудаар 9.4-10.4 их наяд төгрөгт хүрэх юм.

Олборлох үйлдвэрлэлийн салбараас эдийн засагт үзүүлэх нөлөөллийг сулруулж, өсөлтийг олборлох үйлдвэрлэлийн бус салбаруудад чиглүүлэхэд хөрөнгө оруулалт чухал үүрэгтэй. Хөрөнгө оруулалтын бодлогод эдийн засгийг төрөлжүүлэх, аж үйлдвэржүүлэх, бүс нутгуудын хөгжлийг дэмжих асуудлыг зүй зохистойгоор тусгаж хэрэгжүүлнэ. Ялангуяа улсын төсвийн ачаалал өндөр, хөрөнгө оруулалтын дотоод эх үүсвэр хомс байгаа нөхцөлд гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах нь эдийн засгийн хөгжлийг хурдасгах гол арга юм.

Хөрөнгө оруулалтын чиглэлээр гадаадын хөрөнгө оруулалтын бодлого, суурь зарчмуудаа тогтоон, тогтвортой мөрдөх, томоохон төслүүдээ санхүүжүүлэх зардал багатай арга хэлбэрийг олж тогтоох, банк санхүүгийн салбарт хөрөнгө оруулалтыг татах зэрэг томоохон зорилтууд тулгарч байна.

Төсөв

Засгийн газар гадаад зээлээ эргэн төлөхтэй холбоотойгоор Монгол улсын төсвийн ачаалал ойрын жилүүдэд өндөр хэвээр байна. Тиймээс бизнесийн томоохон төсөл хөтөлбөрүүдэд төсвөөс хөрөнгө оруулалт хийх боломж нөхцөл бага байх болно.

Өнөөгийн татварын орчинд өөрчлөлт орохгүй бол төсвийн орлогын чухал эх үүсвэрүүд болох шууд татвар, аж ахуйн нэгжийн болон хүн амын орлогын албан татварын хэмжээ 2025 он гэхэд одоогийнхоос 32.4-32.7 хувиар 2030 он гэхэд 53.0-53.7 хувиар өсөх тооцоо гарч байна.

Төсвийн дарамтыг бууруулах замаар эдийн засгийн өсөлтийг хурдасгах, зарлага, санхүүжилтийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, урт хугацаандаа бүсчилсэн төсөвт шилжиж, орон нутгийг хөгжүүлэх болон бизнес эрхлэх орчин нөхцөлийг сайжруулахад чиглэсэн татварын бодлого хэрэгжүүлэх, орон нутгийн төсвийн бие даасан байдлыг бэхжүүлэх асуудал чухлаар тавигдаж байна.

Тэлэлтийг хязгаарлах, үр өгөөжийг дээшлүүлэхийн тулд төсвийг, түүний дотор салбаруудын төсвийг тогтворжуулах шаардлагатай бөгөөд ийм бодлого төсвийг бүхэлд нь үр ашигтай болгох гол арга зам байх болно. Нэгдсэн төсвийг тогтворжуулахын тулд нарийвчилсан тооцоо судалгааны үндсэн дээр төсвийн тогтворжуулалтын санг тогтвортой ажиллуулах шаардлагатай байна.

Төсөв бол эдийн засгийн өсөлт, нийгмийн бодлого, дэд бүтцийг хөгжүүлэх асуудлыг хооронд нь тэнцвэржүүлэх арга хэрэгсэл юм.

Эдийн засгийн салбарууд

а. Хөдөө аж ахуй

Хөдөө аж ахуйн салбарын үйлдвэрлэл томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон суурь хувилбараар 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 55.2 хувь, ажлын байрны тоо 55.2 хувиар, бүтээмж 10.9 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 61.4 хувиар, ажиллагсдын бодит орлого 52.1 хувиар өсөх тооцоо гарч байна.

Хүснэгт 7. ХАА-н салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		"Ногоон эдийн засаг" хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	46.9%	84.5%	32.3%	35.1%	39.4%	55.2%
2	Ажлын байрны тоо	3.5%	6.0%	32.9%	35.1%	39.4%	55.2%
3	Бүтээмж	42.0%	74.3%	-	-	12.4%	10.9%
4	Салбарын ДНБ	47.6%	88.0%	34.4%	40.2%	41.4%	61.4%
5	Ажиллагсдын дундаж орлого	42.5%	77.2%	29.8%	32.1%	36.6%	52.1%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

Зарим салбарт гарах өсөлтийн нөлөөгөөр дотоодын эрэлт нэмэгдэж, үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийхээ дийлэнх хэсгийг дотооддоо нийлүүлдэг ХАА-н салбарын бүтээгдэхүүний үнийг өсгөж, энэ салбарын ажиллагсдын орлогыг нэмэгдүүлэх магадлалтай юм. Малын тоо толгой бэлчээрийн даацаас хэтэрч, бэлчээрийн доройтол хүчтэй явагдаж буй тул цаашид мал сүргийн ашиг шимийг нэмэгдүүлэх, бүрэн ашиглах, үүлдэр угсааг сайжруулах, эрүүлжүүлэхэд илүүтэй анхаарах шаардлагатай байгаа юм.

б. Уул уурхай, олборлох үйлдвэрлэл

Олборлох үйлдвэрлэлийн салбар Монгол Улсын засгийн өсөлтийн гол талбар хэвээр байхаар байна. Энэ нь нэг талаас, эдийн засгийн бусад салбаруудын өрсөлдөх чадвар сул дорой байгаатай, нөгөө талаас олборлох үйлдвэрлэлийн салбар хөрөнгө оруулаад ашиг олох боломж өндөртэй, гадаад дотоодын хөрөнгө оруулагчдын сонирхлыг хамгийн их татдагтай холбоотой. Хэдийгээр олборлох үйлдвэрлэлийн салбар улсын төсвийн болон валютын орлогын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлсэн хэвээр байх боловч энэ салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлтөөс үүдэлтэй орлогын өсөлт дотоодын үйлдвэрлэлийн зардлыг нэмэгдүүлж, эдийн засгийн бусад салбарын өрсөлдөх чадварыг сулруулах нөлөөлөл үзүүлэхээр байна.

Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон суурь хувилбараар олборлох салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 155.2 хувь, ажлын байрны тоо 88.3 хувиар, бүтээмж 39.8 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 156.1 хувиар, ажиллагсдын бодит цалин 39.6 хувиар өсөх тооцоо гарч байна.

Хүснэгт 8. Уул уурхай, олборлох салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		"Ногоон эдийн засаг" хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	74.9%	147.3	74.9%	147.3%	95.5%	155.2%
2	Ажлын байрны тоо	42.1%	82.6%	42.1%	82.6%	58.8%	88.3%
3	Бүтээмж	23.1	35.5%	23.1%	35.5%	37.6%	39.8%
4	Салбарын ДНБ	72.7%	141.6%	72.4%	140.7%	93.1%	156.1%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	20.2%	29.9%	20.0%	29.4%	36.2%	39.6%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

в. Боловсруулах аж үйлдвэр

Манай улс харьцангуй давуу тал бүхий ХАА, олборлох үйлдвэрлэлийн салбарууддаа тулгуурласан аж үйлдвэрийн кластерыг хөгжүүлэх замаар экспортод чиглэсэн үйлдвэрлэлийг бүхий л төрлөөр бий болгож, нэмэгдсэн өртөг бүтээх, эдийн засгийг төрөлжүүлэх, хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, орлогыг нэмэгдүүлэх асуудлуудыг хамтаар нь шийдвэрлэх нь зүйтэй. Эдийн засгийг төрөлжүүлэн хөгжүүлэх, хүн амын орлогыг нэмэгдүүлэхэд онцгой ач холбогдол бүхий жижиг, дунд үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд инновац энтрепренёршипийн тогтолцоог хөгжүүлэх асуудал чухал тул үүнийг дэмжихэд чиглэсэн багц бодлогыг боловсруулан хэрэгжүүлэх асуудал онцгой ач холбогдолтой.

Хөрөнгө оруулалт татах өндөр чадвартай ХАА, хөнгөн ба хүнсний, олборлох үйлдвэрийн салбарууд ойрын ирээдүйд Монгол улсын эдийн засгийн үндсэн гол салбарууд хэвээр байхаар байна. Тиймээс энэ бүтцийг өөрчлөхийн тулд үйлдвэржүүлэх бодлогыг шаталсан байдлаар, бүсчилсэн хөгжлийн бодлоготой нийцүүлэн хэрэгжүүлнэ. Өнөөдрийн байдлаар аж үйлдвэрийн салбарын хөгжил харьцангуй сул, давуу тал дээрээ тулгуурлаж чадаагүй хэвээр байгаа учраас экспорт нь бага, технологи нь хоцрогдсон, бүтээмж доогуур түвшинд байна. Тооцоолол хийж үзэхэд олборлох үйлдвэрлэлийн салбар томрохын хэрээр аж үйлдвэрийн салбарын өрсөлдөх чадвар сулрах хандлага харагдаж байна. Аж үйлдвэрлэлийн салбарт томоохон хөрөнгө оруулалт хийсний дараа үйлдвэрлэл, экспорт, нэмэгдсэн өртгийн хэмжээ өсөх боловч удалгүй буурч байгаа нь үүнийг нотолж буй юм. Иймд өндөр бүтээмжтэй дэвшилтэт технологи ашиглах, экспортод чиглэсэн харьцангуй давуу тал дээр тулгуурласан үйлдвэрлэл хөгжүүлэх тал дээр илүүтэй анхаарах шаардлагатай байна.

Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон өөр хувилбарт хийсэн тооцоогоор аж үйлдвэрийн салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 106.0 хувь, ажлын байрны тоо 106.0 хувиар, бүтээмж 66.9% хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 111.7 хувиар өсөх, харин ажиллагсдын бодит цалин 78.7 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Хүснэгт 9. Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын үндсэн үзүүлэлтийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		"Ногоон эдийн засаг" хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	16.9%	34.1%	16.9%	34.1%	37.3%	106.0%
2	Ажлын байрны тоо	16.9%	34.1%	16.9%	34.1%	37.3%	106.0%
3	Бүтээмж	3.4%	8.6%	3.4%	8.6%	21.4%	66.9%
4	Салбарын ДНБ	9.5%	19.2%	10.3%	21.6%	37.6%	111.7%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	5.8%	5.2%	3.5%	3.3%	21.9%	78.7%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

г. Эрчим хүч

Эрчим хүчний салбарыг хөгжүүлэх бодлого нь улс орныг үйлдвэржүүлэх бодлого, бүсчлэн хөгжүүлэх бодлого, томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаатай шууд уялдаатайгаар хэрэгжих учиртай. Монгол улс эрчим хүчний хэрэглээ өндөртэй уул уурхайн болон хүнд үйлдвэрийн төслүүдийг хэрэгжүүлэх гэж буйтай холбоотойгоор цаашид эрчим хүчний хэрэглээ эрс нэмэгдэх хандлагатай байх нь хэтийн тооцооноос харагдаж байна.

Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон суурь хувилбарт эрчим хүчний салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 84.9 хувь, ажлын байрны тоо 84.9 хувиар, бүтээмж 59.7 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 84.4 хувь, ажиллагсдын бодит цалин 53.9 хувиар өсөх тооцоо гарч байна.

Хүснэгт 10. Эрчим хүчний салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		"Ногоон эдийн засаг" хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	33.2%	53.8%	33.2%	53.8%	46.7%	84.9%
2	Ажлын байрны тоо	33.2%	53.8%	33.2%	53.8%	46.7%	84.9%
3	Бүтээмж	20.0%	28.7%	20.0%	28.7%	32.2%	54.7%
4	Салбарын ДНБ	30.8%	49.4%	30.6%	49.1%	42.4%	84.4%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	17.2%	23.9%	17.1%	23.6%	28.5%	53.9%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

Аж үйлдвэржүүлэх бодлогыг амжилттай хэрэгжүүлж, орон нутагт үйлдвэрлэл хөгжих боломж бий болгосноор олборлож буй нүүрснийхээ өртгийг нэмэгдүүлэх, нүүрсний экспортыг бууруулахын тулд эрчим хүчний үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх, цахилгаан станцуудыг барьж байгуулах ажилд анхаарахын зэрэгцээ нэгдсэн системийг боловсронгуй болгох, хөгжүүлэх асуудалд илүүтэй анхаарах шаардлагатай байна.

Олон нийлүүлэгчтэй болох нь монополийг задлах, үнэ тарифыг чөлөөлөх бодлогыг хэрэгжүүлснээр нь урт хугацаанд өөрийн хямд түүхий эдэд тулгуурласан үр ашигтай үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх,

зүй зохистой хэрэглээг төлөвшүүлэх, эрчим хүчний найдвартай, аюулгүй байдлыг хангах үүднээс чухал ач холбогдолтой юм. Эрчим хүчний нэгдсэн сүлжээг байгуулах нь энэ бүх ажлын эхлэл юм. Эрчим хүчний найдвартай, аюулгүй байдлыг хангах үүднээс томоохон суурин газарт эрчим хүчний цагариг сүлжээг байгуулах, эрчим хүчний эх үүсвэрүүдийг зөв байршилд байршуулах зэрэгт анхаарах учиртай.

д. Барилга

Эдийн засагт эргэлдэж буй мөнгөний ихэнх хэсгийг барилга, дэд бүтэц зэрэг өртгөө удаан хугацаанд нөхдөг хөрөнгө оруулалтад зарцуулах нь эдийн засгийн эргэлтийг удаашруулах эрсдэлтэй юм. Хэдийгээр барилгын салбарын үйлдвэрлэлийн дийлэнх хэсэг нь хувийн хэвшлийн нуруун дээр явж байгаа ч Засгийн газар ипотекийн хөтөлбөрөөр дамжуулан эрэлтийг дэмжих, барилгын материалын үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхэд хөнгөлөлттэй зээл олгох зэргээр төсвийн хөрөнгөөс ихээхэн хэмжээгээр зарцуулах нь зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлтийн тэнцэл алдагдаж, баригдсан орон сууцны багагүй хэсэг нь урт удаан хугацааны туршид борлогдохгүй байгаагаас орон сууц барьсан компаниуд алдагдал хүлээх, баригдсан байр сууцыг иргэд худалдан авч чадахгүй, зах зээлийнхээ хэрэгцээнээс хэд дахин давсан хүчин чадалтай барилгын материалын үйлдвэрүүдийг байгуулах зэрэг зохисгүй хандлага сүүлийн жилүүдэд үргэлжилж байна.

Барилгын салбарыг хөгжүүлэхэд төр засгаас үзүүлэх дэмжлэг тусламжийг илүү үр өгөөжтэй болгохын тулд орлого багатай иргэдэд зориулсан бага талбайтай орон сууц, мөн эко болон дулааны алдагдал багатай, амьдралын гараагаа эхэлж буй залуу гэр бүлд зориулсан орон сууц болон түр сууцны нийлүүлэлтийг дэмжихэд чиглүүлэх шаардлага тулгарч байна. Барилгын хийц дизайн, байршлын нэгдсэн төлөвлөлт гэх мэт улс орны хөгжлийн чиг хандлагад нийцүүлэн өөрчлөх олон асуудлууд хуримтлагдсаныг энд дурдалгүй өнгөрч болохгүй. Богино хугацаандаа орон сууцны зориулалттай зээлийн хүү, банкны системээс олгож буй арилжааны зээлийн хүүгийн зөрүүг төрөөс санхүүжүүлэх, урт хугацаандаа орон сууцны санхүүжилтийг хувийн хэвшилд шилжүүлэх, нийгмийн даатгалын сангийн үйл ажиллагаатай уялдуулах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлж, энэ салбарын тогтвортой, үр ашигтай үйл ажиллагааг хангах явдал чухлаар тавигдаж байна.

Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбараар хийсэн тооцоогоор барилгын салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 125.1 хувь, ажлын байрны тоо 81.3 хувиар, бүтээмж 37.0 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 120.5 хувиар өсөх, харин ажиллагсдын бодит цалин 33.6 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Монгол Улсын хувьд барилгын салбараа хөгжүүлэхийн тулд төр засгаас үзүүлэх дэмжлэг тусламжийг илүү үр өгөөжтэй, хүртээмжтэй болгох чиглэлд анхаарах шаардлагатай.

Хүснэгт 11. Барилгын салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		“Ногоон эдийн засаг” хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	64.6%	104.5%	64.6%	104.5%	73.5%	125.4%
2	Ажлын байрны тоо	33.7%	64.5%	33.7%	64.5%	40.9%	81.3%
3	Бүтээмж	23.1%	24.3%	23.1%	24.3%	29.8%	37.0%
4	Салбарын ДНБ	67.3%	110.3%	66.8%	109.0%	70.0%	120.5%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	24.2%	26.2%	23.9%	25.4%	27.3%	33.6%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

е. Аялал жуулчлал ба худалдаа үйлчилгээ

Монгол улсад тээвэр-логистикийн нэгдсэн сүлжээ, агуулахын аж ахуй хөгжөөгүйгээс бөөний болон жижиглэн худалдааны салбарын хөгжил дорой, бүтээмж бага, жижиг зах зээлд олон тооны жижиглэнгийн худалдаачид, бэлтгэн нийлүүлэгчид өөр хоорондоо өрсөлдөж байгаагаас энэ салбарын орлого бага, дундаж цалин бусад салбаруудтай харьцуулахад хамгийн доод түвшинд байна. Харьцангуй олон хүн ажиллаж байгаа боловч хөдөөгийн малчдын түүхий эдийг зах зээл, үйлдвэрлэгчдэд хүргэж нийлүүлэх ажил эмх цэгцэд ороогүй, хөдөө орон нутагт тээврийн зардлаас үүдэлтэйгээр үнэ өндөр байна.

Цаашид бөөний болон жижиглэн худалдааны байгууллагуудыг тээвэр-логистикийн нэгдсэн сүлжээнд холбох, агуулахын аж ахуйг хөгжүүлэх асуудалд илүүтэй анхаарах шаардлагатай бөгөөд ингэснээр хот хөдөө, бэлтгэн нийлүүлэгч, үйлдвэрлэгч болон хэрэглэгчдийг холбосон үр ашигтай, тогтвортой бизнес болгон хөгжих үндэс суурь тавигдах болно. Нөгөөтгээгээр энэ нь хөдөлмөрийн нөөц дутагдаж болзошгүй 2030-аад оноос хойш худалдааны салбарт бүтээмж багатай хөдөлмөр эрхэлж буй иргэдийг бүтээмж өндөртэй өөр салбарт шилжин ажиллахад нь чухал хөшүүрэг болох болно.

Аялал жуулчлалын дэд бүтцийг хөгжүүлэхэд ихээхэн хөрөнгө оруулалт шаарддаг тул улирлын чанартай үйлдвэрлэл эрхэлж буй энэ салбарт дөрвөн улирлын буюу байнгын үйл ажиллагаатай болгоход анхаарах шаардлагатай байгаа билээ. Зочлох үйлчилгээний салбарт харьяалагдан нийтийн хоол, зочид буудлын үйлчилгээ эрхэлж буй аж ахуйн нэгжүүдийн үйлдвэрлэл аялал жуулчлалаас хэт хамааралтай тул мөн л улирлын шинжтэй байна. Энэ байдлаас шалтгаалан зочлох үйлчилгээний салбарын хөдөлмөрийн бүтээмж, цалин хөлс мөн л доогуур хэмжээнд байгаа юм.

Томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг тооцсон суурь хувилбарын тооцоогоор, худалдаа, зочлох үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 78.7 хувь, ажлын байрны тоо 101.0 хувиар, бүтээмж 9.8 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 86.9%-иар өсөх, харин ажиллагсдын бодит цалин 86.2 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Хүснэгт 12. Аялал жуулчлал, худалдаа үйлчилгээний салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		“Ногоон эдийн засаг” хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	31.5%	60.9%	31.5%	60.9%	42.7%	78.7%
2	Ажлын байрны тоо	41.6%	81.6%	41.6%	81.6%	53.7%	101.0%
3	Бүтээмж	9.2%	8.8%	9.2%	8.8%	0.8%	09.8%
4	Салбарын ДНБ	35.7%	70.0%	35.7%	70.3%	46.3%	86.9%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	34.6%	67.6%	34.6%	67.9%	46.6%	86.2%

ё. Тээвэр, харилцаа холбоо

Монгол Улсын хүн ам өргөн уудам нутаг дэвсгэрт сийрэг тархан суурьшсан, зах зээл жижиг, хэрэглэгч ба үйлдвэрлэгчийг тусгаарласан орон зай уудам, гадаад зах зээлээс алслагдмал тул тээвэр, харилцаа холбооны хөгжил онцгой байр суурьтай. Иймд зам, тээврийн сүлжээг улс орны эдийн засгийг төрөлжүүлэх, үйлдвэржүүлэх, бүсчлэн хөгжүүлэх бодлогод нийцүүлэн өөрчлөх шаардлага тулгарч байна. Үүний зэрэгцээ улсын дотоодод логистик-нийлүүлэлтийн оновчтой сүлжээг бүрдүүлэх замаар бизнесийн үр өгөөжийг дээшлүүлэх, гадаад зах зээл, улс орнуудтай харилцах бодлогод нийцүүлэн тээврийн дэд бүтцээ хөгжүүлэх нь нэн тэргүүний зорилт болж байна. Гадаад зах зээлд гарах олон арга хэлбэр, гарцуудыг бий болгож, транзит тээврийг хөгжүүлэх замаар хөрш орнуудтай тээврийн харилцаа холбоогоо өргөжүүлэх нь чухал юм.

Эдийн засгийн тооцооллын томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбараар тээвэр, харилцаа холбооны салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 57.1 хувь, ажлын байрны тоо 85.2 хувиар, бүтээмж 84.8 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 57.2 хувиар өсөх, харин ажиллагсдын бодит цалин 9.2 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

Хүснэгт 13. Тээвэр, харилцаа холбооны салбарын үндсэн үзүүлэлтүүдийн цэвэр өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		“Ногоон эдийн засаг” хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	24.5%	44.4%	24.5%	44.4%	31.4%	57.1%
2	Ажлын байрны тоо	36.4%	70.3%	36.4%	70.3%	43.9%	85.2%
3	Бүтээмж	9.1%	84.8%	9.1%	8.5%	9.6%	9.2%
4	Салбарын ДНБ	27.8%	50.6%	27.8%	50.7%	30.3%	57.2%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	9.2%	87.2%	9.3%	8.7%	9.6%	9.2%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

ж. Бизнесийн үйлчилгээ ба бүтээлч эдийн засаг

Бөөний болон жижиглэнгийн худалдаа, зочид буудал, нийтийн хоол, тээвэр, харилцаа холбооны салбараас бусад банк, санхүү, мэдээлэл, инженеринг, соёлын болон сэргээн засах зэрэг салбарууд бүхэлдээ бизнесийн үйлчилгээний ангилалд багтана. Эдгээр салбарууд ирэх жилүүдэд хамгийн хурдан өсөх магадлалтай юм. Үүнд технологийн дэвшлийг дагалдан түргэн хурдацтайгаар өсөж буй мэдээллийн үйлчилгээ, эдийн засгийн өсөлтийг дагалдан өргөжиж буй банк, санхүүгийн салбарын өсөлт голлох үүрэг гүйцэтгэхээр байна.

Соёл урлагийн салбар өөрийн санхүүгийн чадавхид тулгуурлан хөгжих чадвартай болж байж тогтвортой хөгжлийнхөө голдиролдоо орно.

Томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг тооцсон хувилбараар бусад бизнэс үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 121.3 хувь, ажлын байрны тоо 86.4 хувиар, бүтээмж 24.4 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 125.2 хувь, ажиллагсдын бодит цалин 25.9 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Хүснэгт 14. Бизнесийн үйлчилгээ, бүтээлч эдийн засгийн салбарын үндсэн үзүүлэлт, өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		“Ногоон эдийн засаг” хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	74.2%	111.3%	74.2%	111.3%	78.8%	121.3%
2	Ажлын байрны тоо	40.0%	77.9%	40.0%	77.9%	43.7%	86.4%
3	Бүтээмж	24.4%	18.8%	24.4%	118.8%	27.8%	24.4%
4	Салбарын ДНБ	74.2%	113.2%	74.0%	112.6%	79.8%	125.2%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	23.1%	117.7	- 23.0%	- 17.3%	28.8%	25.9%

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

з. Нийгмийн үйлчилгээ

Боловсрол, эрүүл мэнд зэрэг нийгмийн чиглэлээр зарцуулж буй хөрөнгө нь тэр даруйдаа бус иргэдийн мэдлэг, ур чадвар, хөдөлмөр эрхлэлтээр дамжин урт хугацаанд үр өгөөжөө өгдөг. Төсөвт томоохон хувь эзэлдэг нийгмийн үйлчилгээний үр ашгийг дээшлүүлэх асуудал хамгийн чухлаар тавигдаж байна.-

Нийгмийн даатгалын сангийн алдагдлыг төсвөөс санхүүжүүлж буйг өөрчилж, үр ашигтай менежмент бүхий бие даасан сан болгох, урт хугацаанд ипотекийн санхүүжилтийн эх үүсвэр болгон ашиглах зэрэг асуудалд бодлогын шийдэл хийх нь зүйтэй. Харин нийгмийн хамгаалал, халамжийг зорилтот бүлгүүд рүү оновчтой чиглүүлж, санхүүжилтийг үр ашигтай зарцуулах нь чухал юм.

Тооцооллын томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг тооцсон суурь хувилбараар нийгмийн үйлчилгээний салбарын үйлдвэрлэл 2030 он гэхэд салбарын үйлдвэрлэл 60.9 хувь, ажлын байрны тоо 39.5 хувиар, бүтээмж 18.4 хувиар, салбарын нэмэгдсэн өртөг 61.0 хувиар өсөх, харин ажиллагсдын бодит цалин 18.3 хувиар өсөх тооцоо гарсан.

Хүснэгт 15. Нийгмийн үйлчилгээний салбарын үндсэн үзүүлэлт, өсөлт (хувиар)

№	Үзүүлэлт	Суурь хувилбар		"Ногоон эдийн засаг" хувилбар		Томоохон төсөл хөтөлбөрийг тооцсон хувилбар	
		2025	2030	2025	2030	2025	2030
1	Салбарын үйлдвэрлэл	33.4%	56.7%	33.4%	56.7%	35.3%	60.9%
2	Ажлын байрны тоо	19.6%	35.9%	19.6%	35.9%	21.3%	39.5%
3	Бүтээмж	11.6%	15.3%	11.6%	15.3%	13.2%	18.4%
4	Салбарын ДНБ	35.6%	61.2%	35.6%	61.4%	34.7%	61.0%
5	Ажиллагсдын бодит цалин	13.0%	18.0%	13.0%	18.1%	12.7%	18.3%

Салбарын бодлого ба орон зайн зохион байгуулалт

Бүс, орон нутгийг хөгжүүлэхэд тухайн бүс нутгийн хөгжлийн түвшин, хэтийн төлөв, эдийн засгийн чадавх, аж ахуйн үйл ажиллагааны голлох чиглэл, байгалийн нөхцөл, нөөц, хүн ам зүйн байдал, газарзүйн байрлал, дэд бүтцийн сүлжээ чухал нөлөөтэй. Монгол Улсын шинэ түүхийн аль ч шатанд эдийн засгийн бүсчлэлийн хэлбэрийг сонгож ирсэн. Үүнтэй зэрэгцүүлэн функционал буюу үйл ажиллагааны зориулалт, чиглэлээр бүсчлэх шаардлагатай.

Эдийн засгийн болон функционал бүсчлэлийн аргыг хослуулснаар орон нутгийн явцуу эрх ашгаас үндэсний эрх ашгийг дээгүүр тавьж, нутаг дэвсгэрийн орон зайн төлөвлөлт, хөгжлийн асуудлыг цогцоор нь авч үзэн бүс нутаг бүрийн нөөц, чадавхыг нийтлэг эрх ашгийн төлөө оновчтой зөв ашиглах, бүсүүдийн дагналт, төрөлжилт, хоршилтын үүднээс харилцан хамаарал, хамтын ажиллагааны механизмыг үр дүнтэй ашиглах, байгалийн баялгийг шударга хуваарилах, хүн амын шилжилт хөдөлгөөний эерэг, сөрөг үр дагаврыг зөв тооцох, ингэснээр бүс нутгуудын хоцрогдлыг арилгаж, үндэсний түвшинд орон зайн тэгш бус байдлыг багасгах боломжтой.

Бүсийн төлөвлөлт нь салбарын бодлогыг орон нутагт хэрэгжүүлэх асуудалтай нягт уялдаатай учраас салбар болон бүсийн, төв, орон нутгийн янз бүрийн түвшинд сонирхогч бүх талын оролцоотойгоор зөвшилцөх, хэлэлцэх замаар нэгдсэн ойлголцол, шийдэлд хүрэх нь бодлого үр дүнтэй хэрэгжих гол үндэслэл болно. Иймд салбарын төлөвлөлт, бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал, орон зайн зохион байгуулалт нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлоготой бүрэн уялдаж хэрэгжих учиртай.

Эх сурвалж: Н.Батнасан, 2019

МОНГОЛ ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР

МОНГОЛ УЛСЫН ХӨГЖЛИЙН ЗАГВАР

“АЛСЫН ХАРАА-2050” МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

“Алсын хараа-2050” хөгжлийн бодлого нь Монголын эзэнт гүрний түүх, нүүдэлчин соёл иргэншил, үндэсний давтагдашгүй ижилсэл ба ондоошилд суурилж, дэлхий нийтийн хөгжлийн чиг хандлага, олон улсын дэвшилтэт үзэл баримтлалтай хослуулсан **“Монгол хөгжлийн загвар”** бөгөөд Улсын Их Хурал, Засгийн газраар батлагдан гарсан бодлогын баримт бичгүүдийн үргэлжлэл, бас нэгтгэл юм.

Хаана хүрэхээ харахгүй бол тэнд хэзээ ч очихгүй нь тодорхой. Салбар дамнасан томоохон сорилтуудыг богино хугацаанд шийдвэрлэх боломжгүй нь ч ойлгомжтой. Тиймээс л улс орнууд хөгжлийн бодлогоо урт хугацаагаар, өөрийн үндэсний онцлогтоо тулгуурлан төлөвлөдөг. Дэлхийн улс орнууд чинээлэг дундаж давхаргын нийт хүн амд эзлэх хувийг нэмэгдүүлж, дундаж давхаргаа тэлэхэд голлон анхаарч байна.

Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын суурь үнэт зүйлс нь эзэнт гүрнээс өнөөдрийг хүртэлх түүхэн үечлэл, алдаа оноо, үл давтагдах нүүдэлчин соёл, сэтгэлгээ, хөрвөх чадвартай Монгол хүний ирээдүйг төсөөлөх оюун санааны давхцал байх болно.

Өнгөрсөн, одоо, ирээдүйд оюун санаа, хурд, мөн чанар гэсэн төгс холбоост хадгалагдаж буй бөгөөд “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого нь үндэсний дахин давтагдашгүй онцлогт суурилсан, дэлхийн дэвшилтэт үзэл санаатай хослуулсан Монгол Улсын хөгжлийн загвар юм.

Ирэх 30 жилийн хугацаанд өнгөрсөн, одоо, ирээдүйн орчилд бидний оюун санаа, хурд, мөн чанар амилж, тэргүүлэгч гүрэн болох алсын хараа биеллээ олох болно.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого буюу Монгол хөгжлийн загвар биеллээ олох суурь нөхцөл нь Монгол хүн билээ. Хүн амаа эх оронч, эрүүл чийрэг, дэлхийд

Хөгжлийн бодлогын гол цөм нь Монгол хүн байх бөгөөд нийгэм, засаглал, эдийн засгийн салбарыг суурь болгон үндэсний үнэт зүйл, үндэсний аюулгүй байдал, байгаль орчны асуудлыг салбар дамнасан асуудал, нэвчих үнэт зүйлээр тусгаж, асуудлын логик уялдаа, шалтгаант холбооны давхцыг тодорхойлон нөхцөл байдлын шинжилгээ хийсэн

өрсөлдөх чадвартай, өмч хөрөнгөтэй болгож, амьдралын чанарыг дээшлүүлэх цогц бодлого хэрэгжүүлснээр хүн амын зонхилох хэсэг нь дундаж давхаргын иргэд болно.

Өвөрмөц мөн чанар дэвшилтэт үзэл баримтлалыг хослуулсан Монгол Улсын хөгжлийн загварыг гаргаснаар бид бүхэн сургаар биш судалгаагаар, хувь хүний биш хуулийн засаглалыг тогтоож, тэгш бус байдлыг багасгаж, хамтран ажилладаг нийгмийн соёлыг бүрдүүлж, үндэсний хөгжлийн бодлогоо өөрсдөө боловсруулж, хэрэгжүүлэгч нарт тавих шаардлагыг өндөрсгөнө.

Мөн эдийн засгийн болон хөгжлийн тэргүүлэх салбараа зөв тодорхойлж чадсанаар урагшлан хөгжих зөв тогтолцоонд шилжиж, жам ёсны эдийн засгийн эрүүл орчныг бүрэлдүүлэн дундаж давхаргаа тэлж, Монгол Улсаа ирэх 30 жилийн хугацаанд нийгмийн болон эдийн засгийн хөгжлөөрөө Азид тэргүүлэгч орны нэг болно.

Энэхүү урт хугацааны хөгжлийн бодлогын гол цөм нь хүний хөгжил бөгөөд Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйл, Хүний хөгжил, Амьдралын чанар ба дундаж давхарга, Эдийн засаг, Засаглал, Ногоон хөгжил, Амар тайван, аюулгүй нийгэм, Бүс, орон нутгийн хөгжил, Улаанбаатар ба дагуул хот гэсэн 9 зорилго, 47 зорилтоос бүрдэх бөгөөд 2021-2030, 2031-2040, 2041-2050 он гэсэн гурван 10 жилээр хөгжлийн үе шатуудаа тодорхойлж, шалгуур үзүүлэлтүүдийг тооцсон.

Зураг 8. УИХ-ын 2020 оны
52 дугаар тогтоол, 2020

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТОГТООЛ**

2020 оны 05 сарын 13 өдөр

Дугаар 52

Төрийн ордон,
Улаанбаатар хот

**"Алсын хараа-2050" Монгол Улсын
урт хугацааны хөгжлийн бодлого
батлах тухай**

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 43 дугаар зүйлийн 43.1 дэх хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ыг 1 дүгээр хавсралтаар, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа"-г 2 дугаар хавсралтаар, "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшин"-г 3 дугаар хавсралтаар тус тус баталсугай.

2. "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний дүнг үндэслэн дараагийн үе шатны хүрэх үрдүнтэй нийцүүлэн зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, хүрэх түвшинг боловсруулж, Монгол Улсын Их Хурлаар батлуулахыг Монгол Улсын Засгийн газар /У.Хүрэлсүх/-т үүрэг болгосугай.

3. Энэ тогтоолыг баталсантай холбогдуулан Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалтын дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /У.Хүрэлсүх/-т үүрэг болгосугай:

1/Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг үндэсний, салбарын, салбар хоорондын болон бүс нутаг, аймаг, нийслэлийн түвшний хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичигт тусгаж, шаардагдах хөрөнгийг улс, орон нутгийн төсвийн болон санхүүжилтийн бусад эх үүсвэрээс төлөвлөн үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх;

2/Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг удирдан зохион байгуулах байнгын бүтэц, тогтолцоог бий болгох;

3/Монгол Улсын Их Хурал болон Монгол Улсын Засгийн газраас баталсан дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод нийцүүлэх арга хэмжээг авах;

4/“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хэрэгжилтийн явцад 5 жил тутам хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийж, Монгол Улсын Их Хуралд танилцуулах.

4.Энэ тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Төрийн байгуулалтын байнгын хороо /С.Бямбацогт/-нд даалгасугай.

5.“Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030”-ын үр дүнг илэрхийлэх үзүүлэлтүүд, Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн зорилтууд нь агуулгаараа “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын тогтоолын хавсралтад тусгагдсан тул “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал-2030 батлах тухай” Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдрийн 19 дүгээр тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

6.Энэ тогтоолыг 2020 оны 5 дугаар сарын 25-ны өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсүгэй.

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ДАРГА

Г.ЗАНДАНШАТАР

АЛСЫН ХАРАА 2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

АЛСЫН ХАРАА:

**Монгол Улс 2050 онд нийгмийн хөгжил,
эдийн засгийн өсөлт, иргэдийн амьдралын чанараар
Азид тэргүүлэгч орнуудын нэг болно.**

ЭРХЭМ ЗОРИЛГО:

Үндэс язгуур, төрт ёс, өв соёлоо дээдэлж,
Үндэсний нэгдмэл үнэт зүйлээ эрхэмлэж,
Хүн төрөлхтний дэвшилтэт ололтыг дэмжиж,
Хөрст дэлхий, унаган байгалиа хайрлан хамгаалж,
Амар тайван, хүмүүнлэг нийгмийг цогцлоож,
Ардчилал, шударга ёсны засаглалыг бэхжүүлж,
Өөрийгөө тэтгэсэн эдийн засаг нь өрх, иргэн бүрд тэгш, хүртээмжтэй хүрсэн,
Эрүүл чийрэг, эрдэм боловсролтой, эх оронч, хөрвөх чадвартай, оюунлаг, бүтээлч
иргэнтэй улс болж хөгжинө.

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ

ҮНДЭСНИЙ НЭГДМЭЛ ҮНЭТ ЗҮЙЛ

ЗОРИЛГО 1. Орчин үеийн шинжлэх ухааны арга зүйгээр нарийвчлан судалж, хөдөлшгүй бодит баримтад үндэслэсэн “эх хэл, эх түүх, өв соёлыг” нийт хүн амд төлөвшүүлж, үндэсний ижилсэл-ондоошлын гүн ухамсар, дархлаатай үндэстэн-улс байгуулахад тулгуур болохуйц нэгдмэл үнэт зүйлсийг цогцлооно.

ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 2. Чанартай амьдралын баталгаа бүхий нийгмийн хамгаалалттай, аз жаргалтай амьдралын ээлтэй орчинд, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болсон чанартай боловсролыг хүн бүр эзэмших боломжийг бүрдүүлэн нийгмийн идэвхтэй, эрүүл монгол хүнийг хөгжүүлнэ.

АМЬДРАЛЫН ЧАНАР БА ДУНДАЖ ДАВХАРГА

ЗОРИЛГО 3. Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин өрхийн орлогыг тогтвортой нэмэгдүүлж, идэвхтэй бүтээлч гэр бүлийг төлөвшүүлэн, хэрэгцээндээ нийцсэн байр сууц бүхий, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин, нөхцөлд өрсөлдөхүйц бичил, жижиг, дунд бизнес эрхлэн өрх, гэр бүл, өөрийгөө тэтгэн амьдрах боломжтой, сэтгэл хангалуун амьдрах нөхцөлөөр тэтгэгдсэн дундаж давхаргыг бүрдүүлнэ.

ЭДИЙН ЗАСАГ

ЗОРИЛГО 4. Эдийн засгийн тогтвортой өсөлт иргэн бүрдээ хүрсэн, дундаж давхарга зонхилсон, ядуурал эрс буурсан, эдийн засгийн хөгжлийн бодлогын суурийг бүрдүүлж, дотоод хэрэгцээгээ өөрсдөө хангадаг, экспорт эрчимжсэн, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалын чадавхаа бүрдүүлсэн, олон тулгуурт эдийн засагтай улс болно.

ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН ЗОРИЛГУУД

ЗАСАГЛАЛ

ЗОРИЛГО 5. Монгол хүний хөгжлийг хангасан ухаалаг-тогтвортой засаглал тогтож, захиргааны оновчтой бүтэц зохион байгуулалт бүхий төрийн алба төлөвшин, цахим технологид тулгуурласан иргэн төвтэй төрийн үйлчилгээнд бүрэн шилжиж, төр-хувийн хэвшил-иргэний нийгмийн хамтын ажиллагаа бүх хүрээнд өргөжин, хүний эрхийг бүрэн хангасан, шударга ёсны тогтолцоо төлөвшсөн, авлигагүй улс болно.

НОГООН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, байгаль орчны тогтвортой байдлыг ханган үр өгөөжийг нь өнөө болон ирээдүй хойч үе хүртэх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүний амьдралын чанарыг сайжруулна.

АМАР ТАЙВАН, АЮУЛГҮЙ НИЙГЭМ

ЗОРИЛГО 7. Улсын батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөө, нийгмийн дэг журам, иргэдийн амьдрах орчны аюулгүй байдлыг хангах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах замаар хүн, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангана.

БҮС, ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 8. Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагалт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцад нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлнэ.

УЛААНБААТАР БА ДАГУУЛ ХОТ

ЗОРИЛГО 9. Амьдрахад таатай, байгаль орчинд ээлтэй, хүн төвтэй ухаалаг хот болгон хөгжүүлнэ.

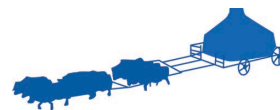
ҮНДЭСНИЙ НЭГДМЭЛ ҮНЭТ ЗҮЙЛ

ЗОРИЛГО 1. Орчин үеийн шинжлэх ухааны арга зүйгээр нарийвчлан судалж, хөдөлшгүй бодит баримтад үндэслэсэн “эх хэл, эх түүх, өв соёлыг” нийт хүн амд төлөвшүүлж, үндэсний ижилсэл-ондоошлын гүн ухамсар, дархлаатай үндэстэн-улс байгуулахад тулгуур болохуйц нэгдмэл үнэт зүйлсийг цогцлооно.

ҮНДЭСНИЙ БАХАРХАЛ, ЭВ НЭГДЭЛ

ЗОРИЛТ 1.1. Төрт ёсны уламжлал, түүх, соёлын дурсгал, утга зохиол, урлагийн бүтээлээр үндэсний бахархал төлөвшүүлж, эх оронч үзэл, эв нэгдлийг нягтруулна.

НҮҮДЛИЙН СОЁЛ ИРГЭНШИЛТ МОНГОЛ

ЗОРИЛТ 1.2. Үндэсний оюун санаа, өв соёл, сэтгэлгээнд тулгуурласан бүтээгч монгол хүн төвтэй нүүдлийн соёл иргэншлийг хадгалсан тэргүүлэх улс болно.

Суурь
түвшин

Шинэ бүтээл патентын
мэдүүлэг, дотоодын
мэдүүлэг /тоо/

82

Номын сангийн нийт
сан хөмрөгт цахим сан
хөмрөгийн эзлэх хувь /хувь/

0.3

1,000 хүн тутамд
ногдох соёл, урлагийн
байгууллагын суудлын тоо
/тоо/

31.7

МОНГОЛ ХЭЛ, БИЧИГ

ЗОРИЛТ 1.3.
Монгол хэл, бичгээ
үндэсний үнэт
зүйлийн бүрдэл
болгон иргэн бүр
чанартай эзэмшиж,
хэрэглэж хэвшинэ.

ЭРДЭМ СУДЛАЛ - НИЙГМИЙН СОЁН ГЭГЭЭРЭЛ

ЗОРИЛТ 1.4. Үнэт зүйлийн судалгаа болон
олон улсын монгол судлалын тэргүүлэх
чиглэл болсон монголын түүх, хэл, соёл, ёс
заншил, нүүдлийн соёл иргэншил, шашин,
гүн ухааны судалгааг хийж нийтийн хүртээл
болгон хэвшүүлж, нийгмийн соён гэгээрлийг
өндөр түвшинд хүргэнэ.

ДЭЛХИЙН МОНГОЛ

ЗОРИЛТ 1.5. Дэлхий дахинд
монгол үндэсний үнэт зүйлсийн
дархлаа тогтож, монгол соёлыг
түгээн дэлгэрүүлж, гадаад нэр
хүнд, үнэлэмжийг дээшлүүлж,
хилийн чанад дахь монголчууд,
монгол угсаатны хамтын ажиллагаа
төлөвшинө.

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025

150+

5

35

2030

200+

7

37

2050

600+

15

45

ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 2. Чанартай амьдралын баталгаа бүхий нийгмийн хамгаалалттай, аз жаргалтай амьдралын ээлтэй орчинд, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болсон чанартай боловсролыг хүн бүр эзэмших боломжийг бүрдүүлэн нийгмийн идэвхтэй, эрүүл монгол хүнийг хөгжүүлнэ.

БОЛОВСРОЛ

ЗОРИЛТ 2.1. Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлж, боловсролыг хувь хүний хөгжил, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болгон насан туршдаа суралцахуйн тогтолцоог бэхжүүлнэ.

ЭРҮҮЛ МЭНД

ЗОРИЛТ 2.2. Эрүүл дадал хэвшилтэй, идэвхтэй амьдралын хэв маягтай иргэнийг төлөвшүүлэн эрүүл мэндийн чанар, хүртээмж, үр дүнтэй тогтолцоог хөгжүүлнэ.

ГЭР БҮЛ

ЗОРИЛТ 2.3. Хүн амын тогтвортой өсөлтийг дэмжиж идэвхтэй, бүтээлч иргэн, гэр бүлийг төлөвшүүлнэ.

Хүний хөгжлийн үзүүлэлт
(индекс)

Жендэрийн тэгш бус байдлын
үзүүлэлт (индекс)

Сургуулийн өмнөх
боловсролын хамран
сургалтын цэвэр жин (хувь)

Суурь боловсролын хамран
сургалтын цэвэр жин (хувь)

7-14 насны хүүхдийн суурь
чадвар (унших, тоо бодох)
(хувь)

Нийт төгсөгчид ажил эрхэлж
байгаа төгсөгчдийн эзлэх хувь
(МСҮТ, их, дээд сургууль) (хувь)

Бүлэг дүүргэлт (боловсролын
бүх түвшнээр) (тоо)

Хүн амын дундаж наслалт
(хувь)

Төрөлтийн нийлбэр
коэффициент (нэг эмэгтэйд
ногдох) (тоо)

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

Суурь түвшин	2025	2030	2050
0.74	0.77	0.85	0.9
0.301	0.25	0.2	0.1
81.5	89.4	95	100
94.9	95.9	96.8	100
61.6, 51.5	70	75	90
76.5	90	95	100
Цэцэрлэг-33			
ЕБС, хотод-35, хөдөө - 28	25-30	20-30	20-30
70.2	74	78	82
2.9	3.3	3.3	3.5

ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 2. Чанартай амьдралын баталгаа бүхий нийгмийн хамгаалалттай, аз жаргалтай амьдралын ээлтэй орчинд, гэр бүлийн амьдралын баталгаа, улс орны хөгжлийн суурь болсон чанартай боловсролыг хүн бүр эзэмших боломжийг бүрдүүлэн нийгмийн идэвхтэй, эрүүл монгол хүнийг хөгжүүлнэ.

ШИНЖЛЭХ УХААН, ИННОВАЦ

ЗОРИЛТ 2.4. Олон улсад өрсөлдөх чадвар бүхий үндэсний шинжлэх ухаан, технологи, инновацын тогтолцоог хөгжүүлнэ.

ХҮНД ЭЭЛТЭЙ АМЬДРАХ ОРЧИН

ЗОРИЛТ 2.5. Амьдралын хэрэгцээг хангасан эрүүл, ая тухтай, таатай орчныг бүрдүүлж баталгаат хүнсээр хангана.

ХӨДӨЛМӨРИЙН ЗАХ ЗЭЭЛ

ЗОРИЛТ 2.6. Хөдөлмөрийн эдийн засгийн тэнцвэрийг хангаж, мэдлэгийн эдийн засгийг бүрдүүлж, иргэн бүрийг ажилтай, орлоготой болгоно.

МОНГОЛ ХҮНИЙ УДМЫН САН

ЗОРИЛТ 2.7. Монгол хүний удмын санг хамгаалж, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх чадавхыг бэхжүүлж, монгол хүний хөгжлийг дэмжинэ.

1,000 амьд төрөлтөд ногдох нялхсын эндэгдлийн түвшин (промиль)

100,000 амьд төрөлтөд эхийн эндэгдлийн түвшин (промиль)

Тухайн жилийн товлोलт дархлаажуулалтад хамрагдсан хүүхдийн эзлэх хувь

Артерийн даралт ихсэх өвчний эрт илрүүлэг үзлэгт хамрагдсан хүний эзлэх хувь

10,000 хүн амд вируст гепатитын өвчлөл (тоо)

Эрүүл мэндийн даатгалд хамрагдсан иргэдийн нийт хүн амд эзлэх хувь

Шинжлэх ухаан, технологийн судалгаа, туршин нэвтрүүлэх санхүүжилтийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь

Органик, баяжуулсан, зохицуулах үйлчилгээтэй инновац нэвтрүүлсэн шинэ бүтээгдэхүүн (тоо)

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

Суурь түвшин	2025	2030	2050
13.4	9	8	2.3
27.1	20	15	5
98.9	99	99	99.5
71.7	82	93.7	100
3.4	2.5	2	-
88.9	92	95	100
0.18	2.5	3	4
-	10	15	25

АМЬДРАЛЫН ЧАНАР БА ДУНДАЖ ДАВХАРГА

ЗОРИЛГО 3. Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин өрхийн орлогыг тогтвортой нэмэгдүүлж, идэвхтэй бүтээлч гэр бүлийг төлөвшүүлэн, хэрэгцээндээ нийцсэн байр сууц бүхий, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин, нөхцөлд өрсөлдөхүйц бичил, жижиг, дунд бизнес эрхлэн өрх, гэр бүл, өөрийгөө тэтгэн амьдрах боломжтой, сэтгэл хангалуун амьдрах нөхцөлөөр тэтгэгдсэн дундаж давхаргыг бүрдүүлнэ.

НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ БА ДААТГАЛЫН ТОГТОЛЦООНЫ ШИНЭЧЛЭЛ

ЗОРИЛТ 3.1. Амьдралын баталгааг хангах нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хөгжүүлж, амьдралын чанарыг дээшлүүлэхүйц нийгмийн даатгалын тогтолцоог бэхжүүлнэ.

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ БА ГАРААНЫ БИЗНЕС

ЗОРИЛТ 3.3. Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, бизнес эрхлэх арга, ур чадварыг хөгжүүлж, жижиг, дунд бизнес эрхлэлтийн өрсөлдөх чадварыг дээшлүүлнэ.

ЭРҮҮЛ, ИДЭВХТЭЙ АМЬДРАЛЫН ХЭВ МАЯГ

ЗОРИЛТ 3.5. Идэвхтэй амьдралын хэвшилтэй иргэн, гэр бүлийг дэмжиж, биеийн тамир, спортын ээлтэй орчныг бүрдүүлнэ.

ОРЛОГОД НИЙЦСЭН ОРОН БАЙР

ЗОРИЛТ 3.2. Өрх, гэр бүлийн худалдан авах чадварт нийцсэн өртөгтэй, эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн байр сууцаар хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

ДУНДАЖ ДАВХАРГЫГ ДЭМЖСЭН САНХҮҮЖИЛТ

ЗОРИЛТ 3.4. Дундаж давхаргыг тэлэхэд чиглэсэн санхүүгийн үйлчилгээ үзүүлж, эрсдэлээс хамгаална.

ГАЗРЫН ХАРИЛЦАА

ЗОРИЛТ 3.6. Ухаалаг, иргэн төвтэй газрын нэгдмэл удирдлага, менежментийн тогтолцоог хэрэгжүүлэх замаар тэгш байдал, шударга ёс, үндэсний эдийн засгийн аюулгүй байдал, тогтвортой хөгжлийг хангана.

Суурь
түвшин

71.6

28.4

52.6

67.8

0.33

84.4

61

8.6

25.3

53

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025	2030	2050	
80	85	95	Дундаж ба түүнээс дээш давхаргын иргэдийн эзлэх хувь
20	15	5	Ядуурлын түвшин (хувь)
58	61	73	Өрсөлдөх чадварын үзүүлэлт (оноо)
70	72.5	82.5	Бизнес эрхлэлтийн үзүүлэлт (оноо)
0.31	0.29	0.21	Хэрэглээний тэгш бус байдлын үзүүлэлт (нэгж)
90	99	100	Эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын нийгмийн даатгалд хамрагдсан хувь (хувь)
63	65	70	Ажиллах хүчний оролцооны түвшин (хувь)
7.8	7	3	Ажилгүйдлийн түвшин (хувь)
33	35.8	49.8	Инженерийн бүрэн хангамжтай орон сууцаар хангагдсан өрхийн нийт өрхөд эзлэх хувь (хувь)
60	65	99	Сорилд хамрагдсан иргэдийн бие бялдрын хөгжлийн суурь үзүүлэлт (насны ангиллаар) (хувь)

ЭДИЙН ЗАСАГ

ЗОРИЛГО 4. Эдийн засгийн тогтвортой өсөлт иргэн бүрдээ хүрсэн, дундаж давхарга зонхилсон, ядуурал эрс буурсан, эдийн засгийн хөгжлийн бодлогын суурийг бүрдүүлж, дотоод хэрэгцээгээ өөрсдөө хангадаг, экспорт эрчимжсэн, хөрөнгө оруулалт, хуримтлалын чадавхаа бүрдүүлсэн, олон тулгуурт эдийн засагтай улс болно.

ЧИНЭЭЛЭГ МОНГОЛ

ЗОРИЛТ 4.1. Макро эдийн засгийн тогтвортой орчныг бүрдүүлж, дундаж давхаргыг нийгмийн зонхилох бүлэг болгоно.

УХААЛАГ САНХҮҮГИЙН ЗЭЭЛ

ЗОРИЛТ 4.3. Олон улсын санхүүгийн зах зээлтэй холбогдсон олон тулгуурт, хүртээмжтэй санхүүгийн системийг хөгжүүлнэ.

ӨРСӨЛДӨХ ЧАДВАРТАЙ БРЭНД БҮТЭЭГДЭХҮҮН

ЗОРИЛТ 4.5. Олон улсад өрсөлдөх чадвартай бичил, жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг хөгжүүлж, ажлын байрыг нэмэгдүүлнэ.

ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТЭРГҮҮЛЭХ ЧИГЛЭЛҮҮД

ЗОРИЛТ 4.2. Эдийн засгийн тэргүүлэх салбаруудыг хөгжүүлж, экспортын баримжаатай эдийн засгийг бий болгоно.

БҮС НУТГИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

ЗОРИЛТ 4.4. Бүс нутгийн эдийн засаг, худалдааны интеграцад нэгдэж, худалдааг хөнгөвчилнө.

ҮНДЭСНИЙ БАЯЛГИЙН САН

ЗОРИЛТ 4.6. Эдийн засгийн төрөлжилт, инновац, шинэ технологи, хүний хөгжил, ногоон хөгжлийн зорилтуудыг дэмжих чадавхтай олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн баялгийн санг бий болгоно.

Суурь
түвшин

13.1

7.2

8.1

4,009

24.3

10.9

4.6

31.7

14.9

8

7011.8

0.6

3.03

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025	2030	2050	
23.9	47.6	209.0	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (тэрбум ам.доллар)
6	6	6	Эдийн засгийн жилийн дундаж өсөлт (хувь)
6	6	2	Инфляц (хувь)
6,520	12,054	38,359	Нэг хүнд ногдох дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ (ам.доллар)
30.6	31.4	25.3	Уул уурхайн салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь (хувь)
12	14.6	27.4	Боловсруулах аж үйлдвэрийн салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь (хувь)
5.1	4.8	11.6	Тээвэр агуулахын салбарын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь (хувь)
50	70	100	Хүн амын хэрэгцээнд нийлүүлж байгаа үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулсан махны нийт махны хэрэглээнд эзлэх хувь (хувь)
30	50	70	Хүн амын хэрэгцээнд нийлүүлж байгаа үйлдвэрлэлийн аргаар боловсруулсан сүүний нийт сүүний хэрэглээнд эзлэх хувь (хувь)
70	100	100	Гол нэр, төрлийн шатахууны хэрэгцээг Евро 5 стандартад нийцүүлэн дотоодоос хангах хувь (хувь)
14,020	29,660	139,870	Экспорт (сая ам.доллар)
1	2	6	Хүлээн авах гадаад жуулчдын тоо (сая. хүн)
3.5	4.03	5.23	Бизнесийн орчны судалгааны ерөнхий үзүүлэлтийн үнэлгээ (нэгж)

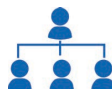
ЗАСАГЛАЛ

ЗОРИЛГО 5. Монгол хүний хөгжлийг хангасан ухаалаг-тогтвортой засаглал тогтож, захиргааны оновчтой бүтэц зохион байгуулалт бүхий төрийн алба төлөвшин, цахим технологид тулгуурласан иргэн төвтэй төрийн үйлчилгээнд бүрэн шилжиж, төр-хувийн хэвшил-иргэний нийгмийн хамтын ажиллагаа бүх хүрээнд өргөжин, хүний эрхийг бүрэн хангасан, шударга ёсны тогтолцоо төлөвшсөн, авлигагүй улс болно.

УХААЛАГ ЗАСАГЛАЛ

ЗОРИЛТ 5.1. Эрх мэдлийн хуваарилалт, хяналт-тэнцлийг оновчтой болгож, засаглалын тогтвортой байдлыг хангана.

УХААЛАГ БҮТЭЦ

ЗОРИЛТ 5.2. Төрийн захиргааны байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалтыг оновчтой тодорхойлох замаар чиг үүрэг, эрх мэдлийн хуваарилалтыг нарийвчилна.

ЦАХИМ МОНГОЛ

ЗОРИЛТ 5.3. Хүний хөгжлийг дэмжсэн, үр дүн, үр нөлөөтэй цахим засаглалыг төлөвшүүлнэ.

Суурь
түвшин

Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлт:
Засгийн газрын үр нөлөө (хувь)

45.7

Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлт: Зохицуулалтын чанар (хувь)

54.8

Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлт: Хуулийн засаглал (хувь)

44.7

Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлт: Иргэдийн дуу хоолой ба хариуцлага (хувь)

57.1

Цахим засгийн хөгжлийн үзүүлэлт (хувь)

0.5824

Дэлхийн банкны засаглалын үзүүлэлт: Авлигын хяналт (хувь)

39.9

ЧАДВАРЛАГ, ЁС ЗҮЙТЭЙ ТӨРИЙН АЛБА

ЗОРИЛТ 5.4. Иргэндээ үйлчилдэг, мэргэшсэн, чадварлаг, ил тод, үр нөлөөтэй, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлнэ.

ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ДЭЭДЭЛСЭН НИЙГЭМ

ЗОРИЛТ 5.5. Иргэний нийгэм - хувийн хэвшил - төрийн түншлэлийг бэхжүүлэх замаар үндэсний хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжилтэд хамаарал бүхий талуудын оролцоог хангасан зохистой тогтолцоог бүрдүүлнэ.

АВЛИГАГҮЙ ЗАСАГЛАЛ

ЗОРИЛТ 5.6. Үндэсний шударга ёсны тогтолцоог бэхжүүлэх замаар авлига, албан тушаалын гэмт хэргийг бууруулна.

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025

54.3

2030

71.9

2050

92.5

64.9

72.2

90.6

51.2

60.7

90.8

67.6

70.2

85.8

0.6358

0.8

0.9

47.2

58.3

96.5

НОГООН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 6. Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, байгаль орчны тогтвортой байдлыг ханган үр өгөөжийг нь өнөө болон ирээдүй хойч үе хүртэх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүний амьдралын чанарыг сайжруулна.

ЭХ БАЙГАЛЬ АНХДАГЧ ЭКОСИСТЕМ

ЗОРИЛТ 6.1. Байгалийн үнэ цэн, өгөөжийг үнэлэн хамгаалж, анхдагч экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгална.

ҮНЭТ БАЯЛАГ УС

ЗОРИЛТ 6.3. Усны нөөцийн хомсдолоос сэргийлж, гадаргын усыг хуримтлуулан, эрэлт хэрэгцээг хүртээмжтэй хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

БАЙГАЛИЙН БАЯЛГИЙН ҮР ӨГӨӨЖ

ЗОРИЛТ 6.2. Байгалийн нөөц баялгийг нөхөн сэргээж хомсдолыг бууруулан, ашиглалтын нөөц бий болгож, байгалийн үр өгөөжийг ирээдүй хойч үедээ өвлүүлнэ.

НҮҮРСТӨРӨГЧ БАГАТАЙ, БҮТЭЭМЖТЭЙ, ХҮРТЭЭМЖТЭЙ НОГООН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛТ 6.4. Нүүрстөрөгч багатай, бүтээмжтэй, хүртээмжтэй ногоон эдийн засгийг хөгжүүлж, уур амьсгалын өөрчлөлтийг сааруулах олон улсын хүчин чармайлтад хувь нэмэр оруулна.

Суурь
түвшин

57.2

20.1

48.3

7.9

22.9

14

82.5

69

суурь
сценари

7.6

25.6

-

15

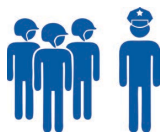
ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025	2030	2050	
58	59	61+	Байгаль орчны гүйцэтгэлийн үзүүлэлт EPI (оноо)
27	30	35	Улсын тусгай хамгаалалттай газар нутгийн эзлэх хувь (хувь)
55	60	75	Улсын тусгай хамгаалалтад авсан гол, мөрний урсац бүрэлдэх эхийн талбайн эзлэх хувь (хувь)
8.7	9	10.5	Ойгоор бүрхэгдсэн талбайн эзлэх хувь (хувь)
22.9	22.9		Газрын доройтлын хувь (хувь)
23	30	50	Гидрогеологийн дунд масштабын зураглал хийгдэх газар нутгийн нийт газар нутагт эзлэх хувь (хувь)
85	87	90	Шаардлага хангасан ундны усны эх үүсвэрээр хангагдсан хүн амын эзлэх хувь
70	75	90	Шаардлага хангасан ариун цэврийн байгууламжаар хангагдсан хүн амын эзлэх хувь (хувь)
12.3	22	-	Хүлэмжийн хийн ялгарлын бууралтын хувь (хувь)
27	40	50	Дахин боловсруулсан хог хаягдлын эзлэх хувь (хувь)
52	64	90	Хот, суурин газрын тогтмол цуглуулж, шаардлага хангасан байдлаар устгах хог хаягдлын эзлэх хувь (хувь)
10	20	50	Засгийн газрын ногоон худалдан авалтын эзлэх хувь (хувь)
10	6	3	Нэгж ам.долларын дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд ногдох дотоодын материалын хэрэглээ (кг/ам.доллар)

АМАР ТАЙВАН, АЮУЛГҮЙ НИЙГЭМ

ЗОРИЛГО 7. Улсын батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлж, хүний эрх, эрх чөлөө, нийгмийн дэг журам, иргэдийн амьдрах орчны аюулгүй байдлыг хангах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах замаар хүн, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангана.

ЗЭВСЭГТ ХҮЧИН

ЗОРИЛТ 7.1. Улс орны батлан хамгаалах тогтолцоог боловсронгуй болгож, чадавхыг бэхжүүлнэ.

ДАРХАН ХИЛ

Зорилт 7.2. Улсын хилийн халдашгүй дархан байдал, хил орчмын нутаг дэвсгэрийн аюулгүй байдлыг ханган хилийн цэргийн байгуулалтыг хөгжүүлж, хил хамгаалалтын чадавхыг дээшлүүлнэ.

**Суурь
түвшин**

Дэлхийн энх тайвны
үзүүлэлт (индекс)

1.79

Даяаршлын үзүүлэлт
(индекс)

56.97

ХҮН, НИЙГМИЙН АМАР ТАЙВАН БАЙДАЛ

ЗОРИЛТ 7.3. Уламжлалт бус аюулын эрсдэлийг бууруулах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чадавхыг бэхжүүлж, хүн-нийгмийн амар тайван орчныг бүрдүүлнэ.

ХУУЛЬ САХИУЛАХ САЛБАРЫН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛТ 7.4. Хууль сахиулах салбарын хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулан бүтээн байгуулалтыг дэмжиж, ажиллах нөхцөлийг дээшлүүлж, мэргэшсэн чадварлаг хүний нөөцийг бэлтгэн өрсөлдөх чадварыг хөгжүүлнэ.

МЭДЭЭЛЛИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

ЗОРИЛТ 7.5. Төр, иргэн, хувийн хэвшлийн мэдээллийн бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлыг баталгаажуулж, өрсөлдөх чадварыг бий болгоно.

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025

1.6

2030

1.49

2050

1

61.29

63.99

74.79

БҮС, ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛГО 8. Үндэсний соёлоо дээдэлсэн, хүн амын нутагшилт, суурьшлын тогтвортой тогтолцоотой, байгалийн унаган төрх, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалан хойч үедээ өвлүүлсэн, эдийн засгийн төрөлжилт, дагналт, хоршилт бүхий ногоон үйлдвэрлэлийг хөгжүүлж, бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцад нэгдсэн, өрсөлдөх чадвартай, харьцангуй тэнцвэртэйгээр бүс, орон нутгийг хөгжүүлнэ.

ДЭД БҮТЭЦ

ЗОРИЛТ 8.1. Бүс нутгийн эдийн засгийн интеграцад дэд бүтцийн нэгдсэн сүлжээгээр бүрэн холбогдож, эдийн засгийн эрчимтэй өсөлтийг хангах суурь нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛ

ЗОРИЛТ 8.2. Эдийн засгийн тэргүүлэх салбарууд болон байршлын давуу талд тулгуурлан бүс, орон нутагт аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.

	Суурь түвшин
Бүсийн тээвэр логиستيкийн шинээр нэмэгдэх төв (тоо)	—
Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл технологийн шинээр байгуулагдах парк (тоо)	—
Цахилгаан эрчим хүчээр хангагдсан хүн амын эзлэх хувь (хувь)	—
Шинээр баригдах улсын чанартай авто замын урт (км)	—
Шинээр баригдах төмөр замын урт (км)	—
Улсын зэрэглэлтэй болох нисэх буудлын тоо (тоо)	1

ТОГТВОРТОЙ ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ

ЗОРИЛТ 8.3. Хөдөө аж ахуйг байгальд ээлтэй, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон, эрсдэл даах чадвартай, нийгмийн хөгжлийн чиг хандлага, хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн, хариуцлагатай, бүтээмж өндөр, тогтвортой үйлдвэрлэлтэй эдийн засгийн тэргүүлэх салбар болгон хөгжүүлнэ.

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025	2030	2050
4	7	11
10	20	84
95.5	100	100
6,616	8,055	8,831
1,174	1,960	4,838
4	7	9

УЛААНБААТАР БА ДАГУУЛ ХОТ

ЗОРИЛГО 9. Амьдрахад таатай, байгаль орчинд ээлтэй, хүн төвтэй ухаалаг хот болгон хөгжүүлнэ.

ХҮН ТӨВТЭЙ ХОТ

ЗОРИЛТ 9.1. Иргэдийнхээ хөгжих боломжийг хангасан хөдөлмөрийн үнэлэмж өндөртэй эрүүл чийрэг, бүтээгч, оюунлаг иргэдтэй хот болно.

ОРЧИН ТӨВТЭЙ ШИЙДЭЛ

Зорилт 9.2. Иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлж, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хангасан, хүлэмжийн хийн ялгарал багатай ногоон технологи бүхий амьдралын таатай орчинтой хот болно.

Суурь
түвшин

Хотын хөгжлийн
үзүүлэлт (индекс)

0.504

Улаанбаатар хотын агаар
дахь PM2.5 тоосонцрын
жилийн дундаж агууламж
(мкг/м³)

64

Улаанбаатар хотын агаар
дахь PM10 тоосонцрын
жилийн дундаж агууламж
(мкг/м³)

141

ТӨЛӨВЛӨЛТ ТӨВТЭЙ ХӨГЖИЛ

ЗОРИЛТ 9.3. Орон зайн оновчтой төлөвлөлт бүхий суурьшлын зөв тогтолцоотой, эрчимтэй хөгжиж байгаа дагуул хотуудтай олон улсад өрсөлдөгч метрополитан болж хөгжинө.

ХОТЫН САЙН ЗАСАГЛАЛ

ЗОРИЛТ 9.4. Хууль, эрх зүйн тогтвортой орчинтой, хотын дүрэм, стандартыг хангуулсан сайн засаглалтай хот болно.

ДАГУУЛ ХОТ

ЗОРИЛТ 9.5. Үндэсний онцлог бүхий аялал жуулчлал, соёлын үйлчилгээ, үйлдвэрлэлийг бий болгосон, Зүүн хойд Азийн тээвэр, логиستيкийн болон олон улсын харилцааны зангилаа төв болсон дагуул хотуудыг хөгжүүлнэ.

ХЯНАЛТ-ШИНЖИЛГЭЭ, ҮНЭЛГЭЭНИЙ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТ, ХҮРЭХ ТҮВШИН ▼

2025

0.572

2030

0.626

2050

0.931

40

25

-

88

50

-

“ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГО-2030” БОЛОН “АЛСЫН ХАРАА-2050” МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГЫН УЯЛДАА

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейгаас баталсан “Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030” хөтөлбөрийг тус байгууллагын гишүүн улс бүр хэрэгжүүлэх үүрэг амлалт авч, төлөвлөгөө гарган ажиллаж байгаа билээ.

Энэ хүрээнд Тогтвортой хөгжлийн зорилгыг Монгол Улсын урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулан хэрэгжүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Засгийн газар төрийн холбогдох байгууллага, НҮБ-ын системийн байгууллагууд, Олон улсын санхүүгийн байгууллагууд, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог дэмжин, үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх зорилготой ажиллаж байна.

Хүснэгт 16. Нийгмийн үйлчилгээний салбарын үндсэн үзүүлэлт, өөрчлөлт

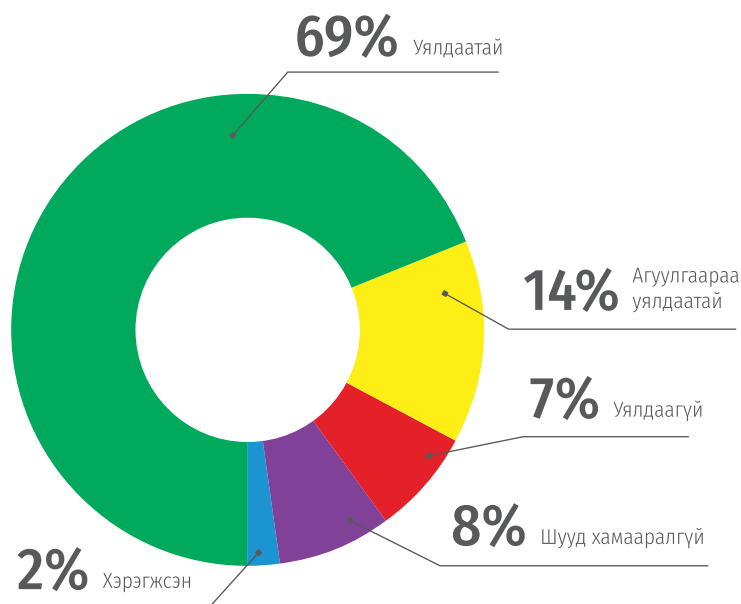
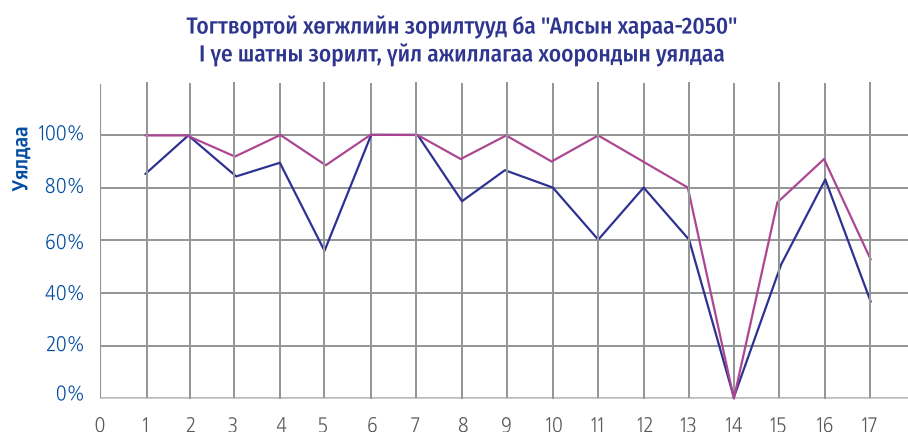
№	Тогтвортой хөгжлийн зорилгууд	Зорилтын тоо	Үзүүлэлтийн тоо	Уялдаатай ба хэрэгжсэн	Уялдсан ба агуулгаараа уялдсан
1	Ядуурал	7	14	86%	100%
2	Өлсгөлөнг зогсоох	8	13	100%	100%
3	Эрүүл мэндийг дэмжих	13	27	85%	92%
4	Чанартай боловсролыг дэмжих	10	11	90%	100%
5	Жендэрийн эрх, тэгш байдлыг хангах	9	14	56%	89%
6	Баталгаат ундны ус, ариун цэврийн байгууламжаар хангах	8	11	100%	100%
7	Сэргээгдэх эрчим хүчийг нэвтрүүлэх	5	6	100%	100%
8	Эдийн засгийн өсөлт, баталгаат ажлын байрыг бий болгох	12	17	75%	92%
9	Инновац болон дэд бүтцийг нэмэгдүүлэх	8	12	88%	100%
10	Тэгш бус байдлыг бууруулах	10	11	80%	90%
11	Ээлтэй хот, иргэдийн оролцоог дэмжих	10	15	60%	100%
12	Хариуцлагатай хэрэглээг дэмжих	11	13	82%	91%
13	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үр нөлөөг багасгах	5	8	60%	80%
14	Далай, тэнгисийн нөөцийг хамгаалах	10	10	0%	0%
15	Хуурай газрын эко системийг хамгаалах	12	14	50%	75%
16	Энх тайван, шударга ёсыг цогцлоох	12	23	83%	92%
17	Хөгжлийн төлөөх түншлэлийг бэхжүүлэх	19	25	37%	53%
	Бүгд	169	244	69%	83%

“Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030”-д 17 зорилго, 169 зорилт, 244 шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлсон.

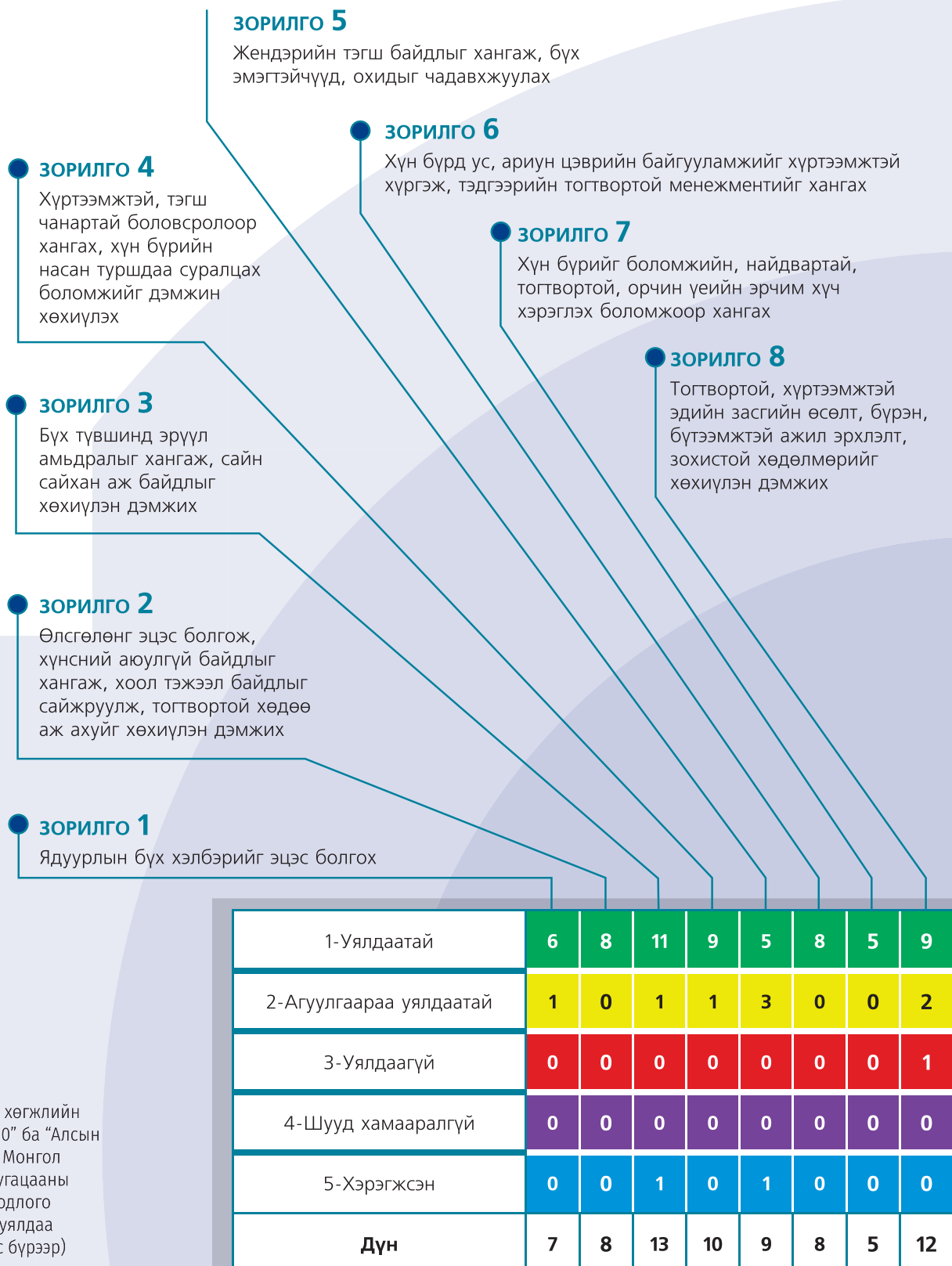
Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030 хөтөлбөрийн 17 зорилго, 169 зорилт нь “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын 9 зорилго, 47 зорилтын 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх I үе шатны зорилтуудтай дараах байдлаар уялдсан.

Зураг 16. “Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030” ба “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого хоорондын уялдаа (хувиар)

Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030 болон “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого нь уялдаатай, агуулгаараа уялдаатай, хэрэгжсэн зорилт 85 хувь байна.

Дэлхийн “Тогтвортой хөгжлийн зорилго 2030”-ын 17 зорилго, 169 зорилт ба “Алсын хараа-2050” урт хугацааны хөгжлийн бодлогын уялдааг нэгтгэвэл Уялдаатай-117, Агуулгаараа уялдаатай-23, Уялдаагүй-10, Хамааралгүй-14, Хэрэгжсэн-5 зорилт байна.

Зураг 5.
“Тогтвортой хөгжлийн зорилго-2030” ба “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого хоорондын уялдаа (зорилго тус бүрээр)

ЗОРИЛГО 9

Уян хатан дэд бүтцийг байгуулж, хүртээмжтэй, тогтвортой аж үйлдвэржилтийг дэмжиж, инновацыг хөгжүүлэх

ЗОРИЛГО 10

Улс орнууд хоорондын тэгш бус байдлыг бууруулах

ЗОРИЛГО 11

Хот, хүн амын суурьшлыг бүх талын оролцоог хангасан, аюулгүй, эрсдэлийг даван туулах чадвартай, тогтвортой болгох

ЗОРИЛГО 12

Тогтвортой хэрэглээ, үйлдвэрлэлийн бүтцийг бүрдүүлэх

ЗОРИЛГО 13

Цаг уурын өөрчлөлт, түүний үр дагавартай тэмцэх талаар яаралтай арга хэмжээ авах

ЗОРИЛГО 14

Тогтвортой хөгжлийн зорилгоор далай, тэнгис, далайн нөөц баялгийг хамгаалах, тогтвортой ашиглах

ЗОРИЛГО 15

Дэлхийн экосистемийг хамгаалах, нөхөн сэргээх, түүний тогтвортой хэрэглээг дэмжих, ойг тогтвортой ашиглах, цөлжилттэй тэмцэх, хөрсний доройтлыг зогсоох, сэргээх, биологийн олон янз байдал алдагдаж буйг зогсоох

ЗОРИЛГО 16

Тогтвортой хөгжлийн төлөө аюулгүй, бүх талын оролцоог хангасан нийгмийг хөгжүүлж, хүн бүрийг хуулиар хамгаалуулах боломжоор хангах, бүх түвшинд үр дүнтэй, хариуцлагатай, бүх талын оролцоог хангасан институтыг бий болгох

ЗОРИЛГО 17

Тогтвортой хөгжлийн төлөө дэлхий нийтийн түншлэлийг сэргээж, түүнийг хэрэгжүүлэх арга замыг сайжруулах

7	8	6	9	3	0	6	10	7	НИЙТ ДУН
1	1	4	1	1	0	3	1	3	
0	1	0	1	1	0	3	0	4	
0	0	0	0	0	10	0	0	4	
0	0	0	0	0	0	0	1	1	
8	10	10	11	5	10	12	12	19	169

ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГО БОЛОН

УЯЛДАА		АЛСЫН ХАРАА 2050											
		НЭГ. ҮНДЭСНИЙ НЭГДМЭЛ ҮНЭТ ЗҮЙЛ					ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ						
		Үндэсний бахархал, эв нэгдэл	Нүүдлийн соёл иргэншилт монгол	Монгол хэл, бичиг	Эрдэм судлал, нийгмийн соён гэгээрэл	Дэлхийн Монгол	Боловсрол	Эрүүл мэнд	Гэр бүл	Шинжлэх ухаан, инновац	Хүнд ээлтэй амьдрах орчин	Хөдөлмөрийн зах зээл	Монгол хүний удмын сан
ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГО 2030	Ядуурлыг устгах (7)								2			4	1
	Өлсгөлөнг зогсоох (8)						2	1	1		1	1	
	Эрүүл мэндийг дэмжих (13)						1	10	1	1	1		
	Чанартай боловсролыг дэмжих (10)						9	1		1			
	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах (9)		1				1	1	1	2		1	
	Баталгаат ундны ус, ариун цэврийн байгууламжаар хангах (8)						1				3		
	Сэргээгдэх эрчим хүчийг нэвтрүүлэх (5)										1		
	Эдийн засгийн өсөлт, баталгаат ажлын байрыг бий болгох (12)						1		2	2		1	2
	Инновац болон дэд бүтцийг хөгжүүлэх (8)						2			2	1	1	
	Тэгш бус байдлыг бууруулах (10)								3			3	
	Ээлтэй хот, иргэдийн оролцоог дэмжих (10)	1	1	1	1	1		2	1	1	3	2	
	Хариуцлагатай хэрэглээг дэмжих (11)									1	3		
	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөг бууруулах (5)							1	1		1		
	Далай, тэнгисийн нөөцийг хамгаалах (10)												
	Хуурай газрын эко системийг хамгаалах (12)												
	Энх тайван, шударга ёсыг цогцлоох (12)								1				
	Хөгжлийн төлөөх түншлэлийг бэхжүүлэх (19)		1							2	1	1	

АЛСЫН ХАРАА 2050 ХООРОНДЫН УЯЛДАА

АЛСЫН ХАРАА 2050																							
ГУРАВ. АМЬДРАЛЫН ЧАНАР БА ДУНДАЖ ДАВХАРГА										ДӨРӨВ. ЭДИЙН ЗАСАГ													
Нийгмийн хамгаалал ба даатгалын тогтолцооны шинэчлэл		Орлогод нийцсэн орон байр		Хөдөлмөр эрхлэлт ба гарааны бизнес		Дундаж давхаргыг дэмжсэн санхүүжилт		Эрүүл, идэвхтэй амьдралын хэв маяг		Газрын харилцаа		Чинээлэг монгол		Эдийн засгийн тэргүүлэх чиглэлүүд		Ухаалаг санхүүгийн зах зээл		Бүс нутгийн хамтын ажиллагаа		Өрсөлдөх чадвартай брэнд бүтээгдэхүүн		Үндэсний баялгийн сан	
6	1	1	1	2	1	2	1				1												
1				1		1						2				1							
				1																			
																			1		1		
		1																					
														2									
		1		2		1						2		4	3	2			3		2		
												1	1	3					2				
2				1		2						2			1	2	1						
		3												2									
				1								1		1	1								

■ Уялдаатай

■ Агуулгаараа үялдаатай

■ Уялдаагүй

■ Шүүд хамааралгүй

■ Хэрэгжсэн

ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГО БОЛОН

АЛСЫН ХАРАА 2050											
УЯЛДАА		ТАВ. ЗАСАГЛАЛ					ЗУРГАА. НОГООН ХӨГЖИЛ				
		Ухаалаг засаглал	Ухаалаг бүтэц	Цахим монгол (иргэн, төр, хувийн хэвшлийн нэгдсэн систем)	Чадварлаг, ёс зүйтэй төрийн алба	Хүний эрхийг дээдэлсэн нийгэм Дэлхийн монгол	Авлигагүй засаглал	Эх байгаль ба анхдагч экосистем	Байгалийн баялгийн үр өгөөж	Үнэт баялаг ус	Нүүрстөрөгч багатай, бүтээмжтэй, хүртээмжтэй ногоон хөгжил
ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖЛИЙН ЗОРИЛГО 2030	Ядуурлыг устгах (7)	1									
	Өлсгөлөнг зогсоох (8)								2		
	Эрүүл мэндийг дэмжих (13)									1	1
	Чанартай боловсролыг дэмжих (10)					1					
	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах (9)		1	1		2 3					
	Баталгаат ундны ус, ариун цэврийн байгууламжаар хангах (8)							1		5 1	2
	Сэргээгдэх эрчим хүчийг нэвтрүүлэх (5)										4
	Эдийн засгийн өсөлт, баталгаат ажлын байрыг бий болгох (12)								1		1
	Инновац болон дэд бүтцийг хөгжүүлэх (8)			1					1	1	1
	Тэгш бус байдлыг бууруулах (10)	1				2					
	Ээлтэй хот, иргэдийн оролцоог дэмжих (10)							1			1
	Хариуцлагатай хэрэглээг дэмжих (11)	1							2	1	6 1
	Уур амьсгалын өөрчлөлтийн нөлөөг бууруулах (5)								1		3 1 1
	Далай, тэнгисийн нөөцийг хамгаалах (10)								1		
	Хуурай газрын эко системийг хамгаалах (12)							5 2 3	3 2 2	2	2 1
	Энх тайван, шударга ёсыг цогцлоох (12)	2 1	3	1 1	1	3	2		1		
	Хөгжлийн төлөөх түншлэлийг бэхжүүлэх (19)	2	1	1			1	1	1	1	1

АЛСЫН ХАРАА 2050 ХООРОНДЫН УЯЛДАА

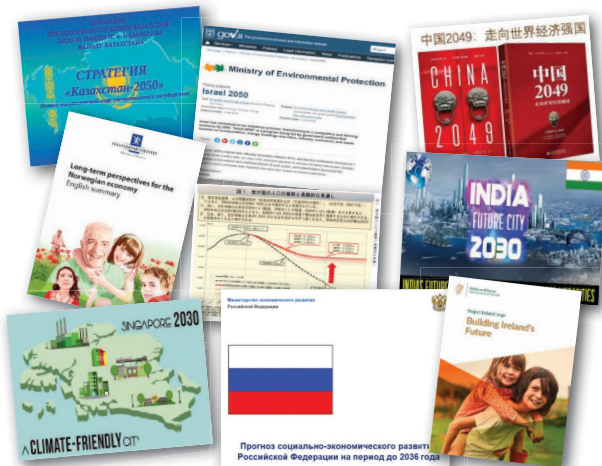
АЛСЫН ХАРАА 2050													
ДОЛОО. АМАР ТАЙВАН, АЮУЛГҮЙ НИЙГЭМ					НАЙМ. БҮС, ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ			ЕС. УЛААНБААТАР БА ДАГУУЛ ХОТ					
Зэвсэгт хүчин	Дархан хил	Хүн, нийгмийн амар тайван байдал	Хууль сахиулах салбарын хөгжил	Мэдээллийн аюулгүй байдал	Дэд бүтэц	Аялал жуулчлал	Тогтвортой хөдөө аж ахуй	Хүн төвтэй хот	Орчин төвтэй шийдэл	Төлөвлөлт төвтэй хөгжил	Хотын сайн засаглал	Дагуул хот	
							6		1			3	
		1							1	1			
								1					
		1											
									6	4		1	
										4			
						1	2			1	1	3	
				1	1		1		1	2			
		1	2		1	1		1	3	2	3	2	1
						1	1		4				
		2	1	1	1	1			1				
1		4	2								1		
		1	1		1		1		1				

■ Уялдаатай
 ■ Агуулгаараа уялдаатай
 ■ Уялдаагүй
 ■ Шууд хамааралгүй
 ■ Хэрэгжсэн

ҮЙЛ ЯВДЛЫН ХУРААНГУЙ

2019.01.15

Хөрш орнууд, олон улсын урт хугацааны бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгүүдэд шинжилгээ хийх ажлыг эхлүүлэв.

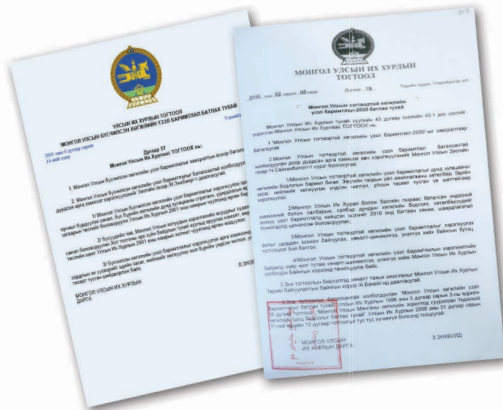
2019.01.25

Бодлого төлөвлөлтийн хүрээнд хийгдэх судалгаа шинжилгээ, хамрах хүрээ, боловсруулах үе шатууд, уялдааг хангах логик дизайн бүхий удирдамж боловсруулав.

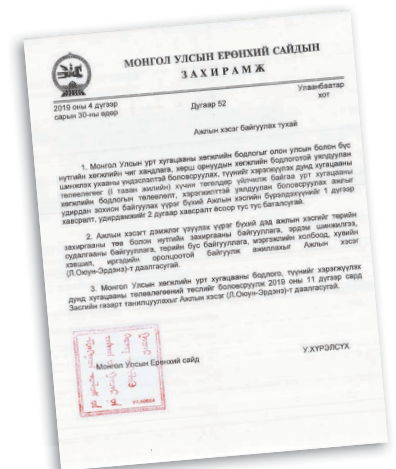
2019.02.27

Ажлын хэсэг байгуулагдан салбарын бодлогуудын уялдааг үнэлэх ажлыг эхлүүлэв.

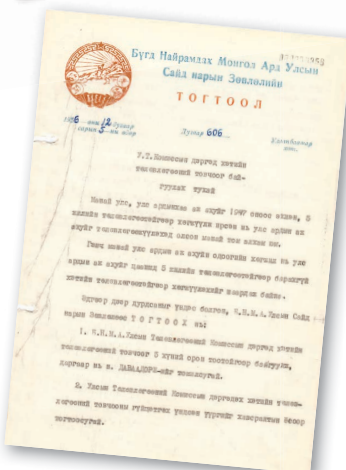
2019.04.30

Монгол Улсын Ерөнхий сайдын 52 дугаар Захирамжаар Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого боловсруулах ажлыг удирдан зохион байгуулах үүрэг бүхий Ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн, ажлын удирдамж батлав.

2019.05.06

Урт хугацааны хөгжлийн бодлого тодорхойлоход шаардлагатай сүүлийн 100 гаруй жилийн хөгжлийн түүх, нийгэм, эдийн засгийн бодлого, түүний хэрэгжилт, үр дүн, сургамж, туршлагад шинжилгээ хийж эхлэв.

2019.05.29

Яам, агентлагууд, нутгийн захиргааны байгууллагуудад "Салбар, орон нутгийн бодлогын санал боловсруулах Ажлын дэд хэсгүүд" байгуулав.

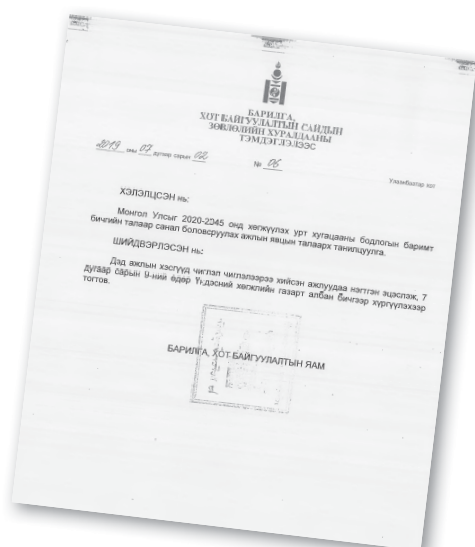
2019.06.22

"АЛСЫН ХАРАА – 25" МАНЛАЙЛЛЫН АКАДЕМИ сургалт, үйл ажиллагаанд ЗГХЭГ-ын хамт олон оролцов.

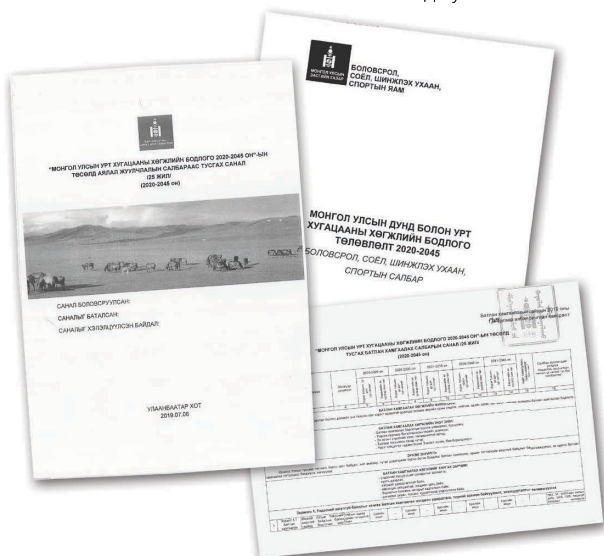
2019.07.02

Засгийн газрын гишүүд Сайдын Зөвлөлийн хурлаараа бодлогын төслийг хэлэлцүүлэв.

2019.07.24

Улсын Их Хурлын, Засгийн газрын харьяа бүх байгууллагуудаас Бодлогын баримт бичгийн төсөлд тусгах санал авав.

2019.06.29

"Z ҮЕИЙНХЭН"-тэй уулзаж ирээдүйн хөгжлийн төсөөллийн талаар ярилцав.

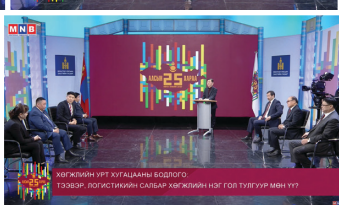
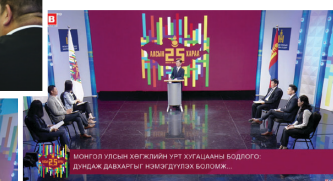
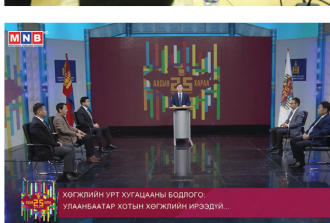
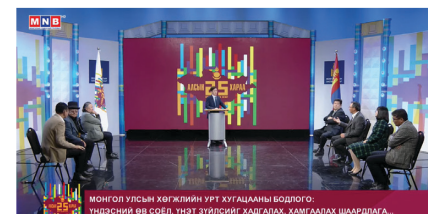
2019.07.10

Монгол Улсын сайд, ЗГХЭГ-ын даргын 65 дугаар тушаалаар "Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын төсөл боловсруулах", "Арга зүй нэгтгэл", "Салбар чиглэлийн бодлого боловсруулах", "Олон нийтэд таниулж, санал зөвлөмж тусгах" Ажлын дэд хэсгүүдийг байгуулав.

2019.07.25

Олон нийтэд таниулах, оролцоог хангах хэлэлцүүлгийн төлөвлөгөө хэрэгжин мэргэжлийн холбоод, эрдэм шинжилгээ судалгаа, тинк танк байгууллагууд, судлаачид, хувийн хэвшил, улс төрийн намууд, бусад сонирхлын бүлгүүдээс санал авч хэлэлцүүлгүүд үндэсний хэмжээнд зохион байгуулах ажил өрнөв.

2019.09.20

Ажлын хэсгийн гишүүд хамтран вакумжин ажиллаж эхлэв. Энэ хүрээнд нөхцөл байдлын шинжилгээ, эдийн засгийн суурь тооцоололд үндэслэн салбар хоорондын уялдааг хангах, давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгах, бодлогын баримт бичгийн тулгуур зорилго, хөгжлийн үе шатууд (2021-2030, 2031-2040, 2041-2050), хүрэх үр дүн, шалгуур үзүүлэлт, логик хүрээг тодорхойлох ажлыг гүйцэтгэв.

2019.10.07

"Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ын баримт бичгийн төслийн эхний хувилбарыг боловсруулж дуусган Ажлын хэсгээрээ хэлэлцэв.

Хэлэлцүүлгийн үр дүнд үндэслэн бодлогын баримт бичгийн төслийг сайжруулах, стратегийн ач холбогдолтой төслүүдийг эрэмбэлэх ажил зохион байгуулав.

2019.11.04

2019.11.01

"Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ын баримт бичгийн төслийн хоёр дахь хувилбарыг нэгтгэн Ажлын хэсгээрээ хэлэлцэв.

2019.11.13

"Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ын баримт бичгийн төслийн шалгуур үзүүлэлтүүдэд үнэлгээ хийлгэв.

2019.11.29

"Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ын төсөл боловсруулах, салбарын нөхцөл байдлыг тодорхойлох, санал зөвлөмж нэгтгэх хүрээнд олон нийтэд хэлэлцүүлэх үйл ажиллагаа өрнөж, нэгтгэн хэлэлцэх үе шат руу шилжив.

2019.12.02

"Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого"-ын баримт бичгийн төслийн гурав дахь хувилбарыг Ажлын хэсгээрээ хэлэлцэж, Монгол Улсын Ерөнхий сайдуудад хүлээлгэн өгөх эхний хувилбараа эцэслэв.

2020.01.02

"Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд Олон улсын байгууллага, мэргэжлийн судалгааны байгууллага, мэргэжлийн холбоод, иргэд, олон нийтээс ирүүлсэн саналыг нягталж, шаардлагатай саналыг тусгав.

АЛСЫН ХАРАА 2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

2020.01.03

Монгол Улсын Ерөнхий сайд У.Хүрэлсүхэд "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлалын төслийг танилцуулж, хүлээлгэн өгөв.

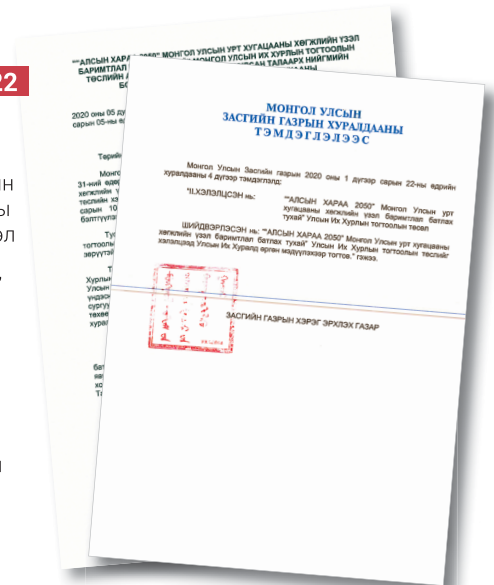
2020.01.31

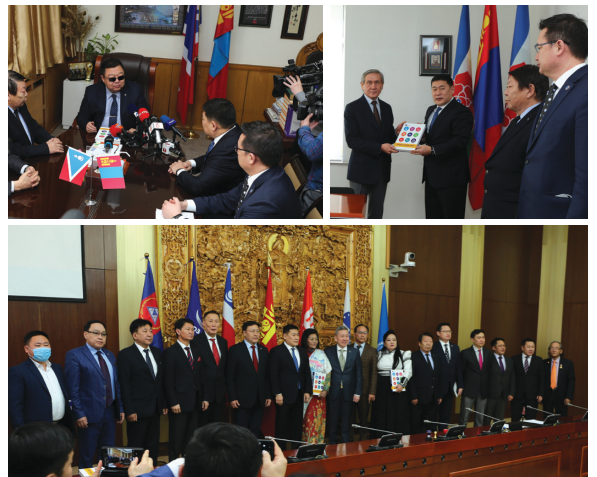
Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Л.Оюун-Эрдэнэ "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэв.

2020.01.22

"Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцээд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тогтов.

2020.02.13

Улс төрийн намуудын дарга нарт "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлалын төслийг танилцуулав.

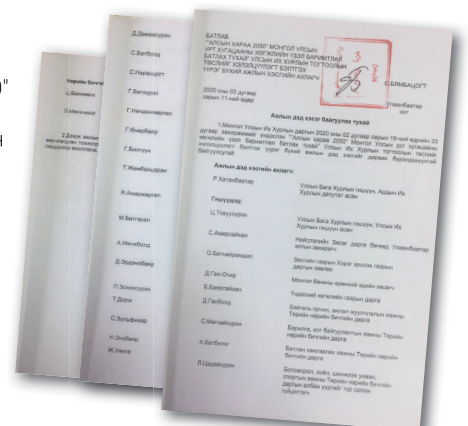
2020.02.19

"АЛСЫН ХАРАА-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх, санал, дүгнэлт гаргах үүрэг бүхий Ажлын хэсэг байгуулагдав.

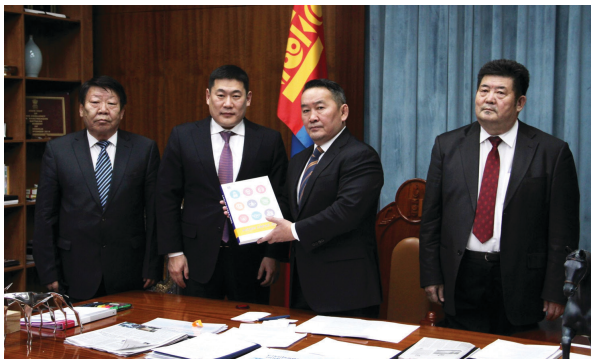
2020.03.11

"АЛСЫН ХАРАА-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай" Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцүүлэгт бэлтгэх үүрэг бүхий Ажлын дэд хэсэг байгуулагдав.

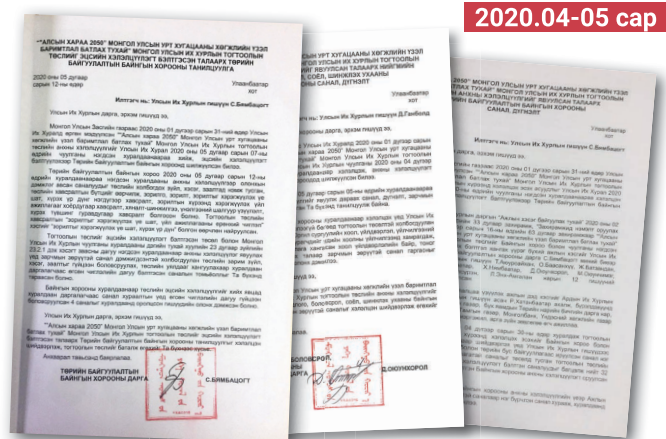

2020.04.03

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч Х.Баттулгад “Алсын хараа- 2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлалын төслийг танилцуулав.

2020.04-05 cap

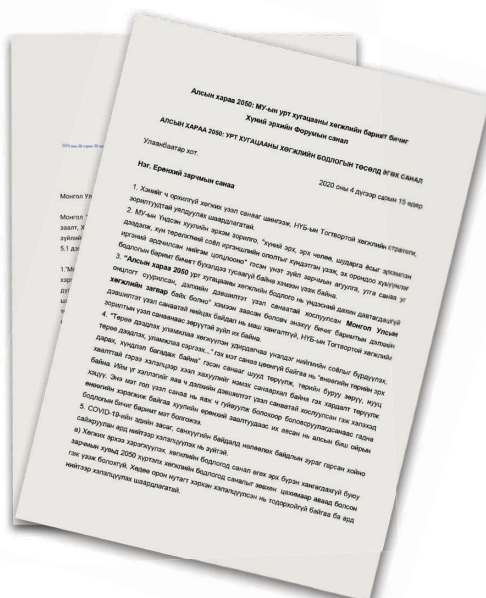
2020.04.10

Улсын Их Хурлын чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэх эсэхийг хэлэлцэв.

2020.04-05 cap

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн үзэл баримтлал батлах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөлд Олон улсын байгууллага, мэргэжлийн судалгааны байгууллага, мэргэжлийн холбоод, иргэд, олон нийтээс саналыг нягталж, шаардлагатай саналыг тусгав.

2020.05.07

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдаанаар Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль шинэчлэгдэн батлагдав.

АЛСЫН ХАРАА 2050

МОНГОЛ УЛСЫН УРТ ХУГАЦААНЫ
ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО

2020.05.13

Монгол Улсын Их Хурлын 52 дугаар тогтоолоор “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлагдав.

2020.05.25

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого хэрэгжиж эхлэв.

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг боловсруулахад ажилласан төрийн албан хаагчид, эрдэмтэн судлаачид, Ажлын хэсгийн гишүүдэд БАТЛАМЖ гардуулав.

2020.07.01

Төрийн мэдээлэл эмхэтгэлийн №25 /1127/ дугаарт “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого” батлах тухай Улсын Их Хурлын тогтоол хэвлэгдэв.

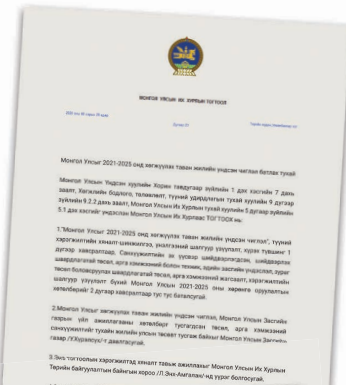

2020.08.28

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тусгагдсан зорилго, зорилтод нийцсэн, Монгол Улсыг хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн төлөвлөлтийн баримт бичиг болох “МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН 2020-2024 ОНЫ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ХӨТӨЛБӨР БАТЛАХ ТУХАЙ” Улсын Их хурлын 24 дүгээр тогтоол батлагдэв.

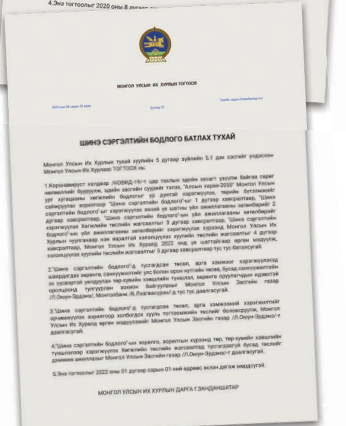
2020.08.28

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн дунд хугацааны нэгдсэн төлөвлөлтийн баримт бичиг болох “МОНГОЛ УЛСЫГ 2021-2025 ОНД ХӨГЖҮҮЛЭХ ТАВАН ЖИЛИЙН ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ БАТЛАХ ТУХАЙ” Улсын Их хурлын 23 дугаар тогтоол батлагдэв.

2021.12.30

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогыг хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн дунд хугацааны бодлогын баримт бичиг болох “Шинэ сэргэлтийн бодлого батлах тухай” Улсын Их Хурлын 106 дугаар тогтоол батлагдэв.

ЭХ СУРВАЛЖ, АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

- Монгол Улсын Их Хурал. (2015). Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн тухай хууль. УБ.
- Монгол Улсын Их Хурал. (2020). Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль. УБ.
- Монгол Улсын Их Хурал. (2020). "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай 2020 оны 52 дугаар тогтоол. УБ.
- Монгол Улсын Засгийн Газар. (2021). "Алсын хараа-2050" Монгол Улсын урт хугацааны бодлогын баримт бичгийн танилцуулга. УБ.
- Архивын Ерөнхий газар. (2019). Архивын материалууд. УБ.
- Б.Даш-Ёндон. (2017). Монголын хөгжлийн философи. УБ.
- Д.Содном. (2022). Д.Содном: Төрийн тогтолцоо ба хөгжлийн бодлогын асуудалд анхааръя. <https://paxmongolica.org/2019/05/20/>
- Дэлхийн банк. (2021). Бизнес эрхлэлт. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/32436>
- Дэлхийн эдийн засгийн форум. (2019). Аялал жуулчлалын өрсөлдөх чадварын үзүүлэлт.
- Дэлхийн эдийн засгийн форум. (2021). The Global Competitiveness Report 2019. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар. (2021). Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичиг боловсруулах гарын авлага. УБ.
- Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр. (2021). Монгол Улсын хөгжлийн бодлогын баримт бичиг болон тогтвортой хөгжлийн зорилго хоорондын уялдаа, тойм шинжилгээ (Үр дүн, дүгнэлт, санал зөвлөмж). УБ.
- Л.Нямбат. (2019). Салбар хоорондын тэнцэлд тулгуурласан оновчлолын динамик загвар, тооцоолол. УБ.
- Монголын Эдийн Засгийн Форум. (2022). Илтгэл танилцуулга. УБ.
- Н.Батнасан. (2019). Ерөнхий тэнцвэрийн динамик загварын тооцоолол. УБ.
- НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөр. (2021). Хүний хөгжлийн тайлан.
- Үндэсний хөгжлийн газар. (2019). Салбарын танилцуулга. УБ.
- Үндэсний хөгжлийн газар. (2019). Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн судалгаа, дүн. УБ.
- Үндэсний Статистикийн Хороо. (2022). Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан. УБ.
- Algeria. (2016 оны January). Establishment of Algeria's National Vision 2030. Arab National Development Planning Portal: <https://andp.unescwa.org/plans/1121>
- Angol. (2017 оны May 5). Country strategy paper 2017-2021. African Development Bank Group: <https://www.afdb.org/en/documents/document/angola-country-strategy-paper-2017-2021-95462>
- Canada. (2018). Canada's Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Sustainable Development: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/20033CanadasVoluntaryNationalReviewENv6.pdf>
- Fiji. (2017). 5-Year & 20-Year National Development Plan: Transforming Fiji. Green Policy Platform: <https://www.greengrowthknowledge.org/national-documents/5-year-20-year-national-development-plan-transforming-fiji>
- Ghana. (2018). Long-term National Development Plan of Ghana-2057. Collaborative Africa Budget Reform Initiative (CABRI): <https://www.cabri-sbo.org/en/documents/long-term-national-development-plan-for-ghana-2018-2057>
- Indonesia. (2004). National Long-Term Development Plan (RPJPN 2005-2025). Indonesia Investments: <https://www.indonesia-investments.com/projects/government-development-plans/national-long-term-development-plan-rpjpn-2005-2025/item308>
- Ireland. (2018). Project Ireland 2040. Government of Ireland: https://www.gov.ie/en/campaigns/09022006-project-ireland-2040/?fbclid=IwAR21ZcdoQUMetDK1gu2zTieAbLzTMd aY-_1meI5OjlETyJsFXKGXk-ME3BA#
- Israel. (2019). Israel 2050. Ministry of Environmental Protection: https://www.gov.il/en/departments/policies/israel_2050?fbclid=IwAR0SBh4WGb2X_Fr0oqz5urXgFW_CRvw-32pIUud_fsvDkJCZxjhrdXNNS4o
- Leone, S. (2019). Sierra Leone's Medium-Term National Development Plan 2019-2023.
- Michael E. Kraft, & Scott R. Furlong. (2013). Public policy (Politics, analysis, and alternatives). Ministry of Planning and Economic Development: <http://moped.gov.sl/Development-Plan/MTNDP#>

- Malaysia. (2006). National Mission 2006-2020. Prime Minister's Office of Malaysia Official Website: <https://www.pmo.gov.my/national-mission-2006-2020/?fbclid=IwAR2WfEbacMY99FJT1B43DolgKsazZf52AXzcmKcWIEsvMxh1aDoFCcoFA6Q>
- Mexico. (2007). Country Strategy Paper 2007-2013. European Union External Action Service: https://eeas.europa.eu/archives/docs/mexico/csp/07_13_en.pdf
- Namibia. (2017). Namibia's 5th National Development Plan (NDP5) 2017-2021. Republic of Namibia Office of the President National Planning Commission: <https://www.npc.gov.na/national-plans-ndp-5/>
- Norway. (2009). Long-term perspectives for the Norwegian economy 2060. Ministry of Local Government and Modernization and Ministry of Finance: https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/fin/perspektiv_2009/engelsk_persp.pdf?fbclid=IwAR3LcNm1IUvbeiJYju2PZMrugx0t1mSJrqCIelyQdYghqmsJ1Ec8V8CX3M
- OXFORD. (2015). Global strategic Management.
- Polish. (2016). National spatial development concept 2030. Polish-German Portal Of Spatial Management: <https://www.kooperation-ohne-grenzen.de/wp-content/uploads/2016/05/NSDC-2030.pdf>
- South-Africa. (2013). National Development Plan 2030. South African Government: <https://www.gov.za/issues/national-development-plan-2030>
- Switzerland. (2016). Switzerland's initial steps towards the implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/10617Full%20Report%20HLPF%202016_Switzerland_EN%20fin.pdf
- Transparency international. (2022). Corruption Perceptions Index. <https://www.transparency.org/en/countries/mongolia>
- Zambi. (2017). Seventh National Development Plan 2017-2021. Embassy of the Republic of Zambia : <https://www.zambiaembassy.org/document/seventh-national-development-plan-2017-2021>
- Казахстан. (2012). Стратегия “Казахстан-2050”. Президента Республики Казахстан Официальный сайт: https://www.akorda.kz/ru/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-lidera-nacii-nursultana-nazarbaeva-narodu-kazakhstan-a-strategiya-kazakhstan-2050-novyi-politicheskii
- Кыргызской. (2018 оны January). Утверждена Национальная стратегия развития Кыргызской Республики на 2018-2040 годы. Президент Кыргызской Республики: http://president.kg/ru/sobytiya/12774_utverghdena_nacionalnaya_strategiya_razvitiya_kirgizskoy_respubliki_na_2018_2040_godi?fbclid=IwAR1tiZMv-17r3RaVpeTZjyBzbQsJwQro0Hn6lsQiVM4Tu0ZMEyWpXgM96LY
- Российской-Федерации. (2018). Прогноз социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2036 года. Министерство экономического развития Российской Федерации: http://old.economy.gov.ru/minec/about/structure/depMacro/201828113?fbclid=IwAR0Dq7utqHORzRCLNd0p6OAIJ_l9Fr9t7XJ5osOwvNNEhChlB_M73F_bnhU

Товчилсон үгсийн жагсаалт

АХБ	Азийн хөгжлийн банк
БНМАУ	Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улс
ДБ	Дэлхийн банк
ДНБ	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн
ЕВС	Ерөнхий боловсролын сургууль
ЗГХЭГ	Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар
ЗХУ	Зөвлөлт Холбоот Улс
МСҮТ	Мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төв
НҮБ	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ХАА	Хөдөө аж ахуй
ОУВС	Олон улсын валютын сан
УИХ	Улсын Их Хурал
ҮНО	Үндэсний нийт орлого
ҮСХ	Үндэсний статистикийн хороо